

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Запорізька політехніка»

Економіко-гуманітарний інститут, факультет економіки та управління
(повне найменування інституту, факультету)

Кафедра менеджменту
(повне найменування кафедри)

Пояснювальна записка

до дипломного проекту (роботи)

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему: Формування механізму управління промисловим комплексом
регіону

Виконав: студент II курсу, групи ФЕУ-519м

Спеціальності 073 Менеджмент

(код і найменування спеціальності)

Освітня програма (спеціалізація)

Менеджмент організації та адміністрування

Коваль В.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник Тесленок І.М.

(прізвище та ініціали)

Рецензент Антонюк Д.А.

(прізвище та ініціали)

Запоріжжя

2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
 (повне найменування закладу вищої освіти)

Інститут, факультет ЕГЛ ФЕУ
 Кафедра менеджменту
 Ступінь вищої освіти магістр
 Спеціальність 073 Менеджмент
 Освітня програма (спеціалізація) Менеджмент організації та адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри Д
д.е.н., проф. Пуліс Т.В.
«18» 12 2020 року

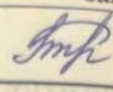
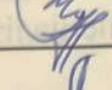
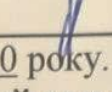
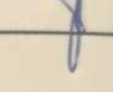
З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ (РОБОТУ) СТУДЕНТА (КИ)

Коваль Валерії Василівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) Формування механізму управління промисловим комплексом регіону
 керівник проекту (роботи) Тесленок І.М., к.е.н., доцент
 (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
 затверджені наказом закладу вищої освіти від «23» жовтня 2020 року № 265
2. Строк подання студентом проекту (роботи) 23.11.2020 року
3. Вихідні дані до проекту (роботи) літературні джерела, нормативна база, дані стратегічного аналізу соціально-економічного розвитку Запорізької області 2017–2019 рік, статистичні дані про промисловий комплекс Запорізького регіону.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1 Теоретико-методичні основи управління промисловим комплексом регіону. 2 Аналіз стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону. 3 Розробка механізму управління розвитком промислового комплексу Запорізького регіону.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) 11 рис., 8 табл., 98 джерел, 12 формул.

6. Консультанти розділів проекту (роботи)

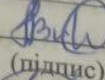
Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Прийняв виконання завдання
1	Тесленок І.М. доцент кафедри «Менеджмент»	 11.09.20	 25
2	Тесленок І.М. доцент кафедри «Менеджмент»	 26.09.20	 21
3	Тесленок І.М. доцент кафедри «Менеджмент»	 22.10.20	 31
4	Журавель С.М., ст. викладач кафедри ОПІНС	 01.11.20	 05
Нормоконтроль	Панкова А. Ю., доцент кафедри «Менеджмент»	 09.11.20	 15

7. Дата видачі завдання «13» 03 2020 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

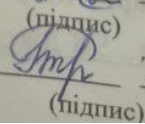
№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1	Організаційне зібрання щодо термінів подання магістерської роботи та методики її виконання	02.03.2020	
2	Вибір теми	13.03.2020	
3	Затвердження переліку магістерських робіт на кафедрі	13.03.2020	
4	Огляд та опрацювання наукової та спеціальної літератури з теми	постійно	
5	Наказ Ректора НУ «Запорізька політехніка» про затвердження тем магістерських робіт	03.12.2020	
6	Видача завдання до магістерської роботи	13.03.2020	
7	Розробка робочого плану магістерської роботи за узгодженням з науковим керівником	23.03.2020	
8	Написання 1 розділу та представлення його на кафедру в друкованому вигляді	29.05.2020	
9	Написання 2 розділу та представлення його на кафедру в друкованому вигляді	18.09.2020	
10	Написання 3 та 4 розділів та представлення їх на кафедру в друкованому вигляді та чорнового варіанту роботи в цілому	19.10.2020	
11	Нормоконтроль		
12	Попередній захист магістерської роботи	26.10.2020	
13	Подання роботи на кафедру в остаточному чистовому оформленні	02.11.2020	
14	Захист магістерської роботи перед ЕК	23.11.2020	
	Студент(ка)	21-24.12.2020	

Керівник проекту (роботи)

Коваль В.В.

(прізвище та ініціали)

Тесленок І.М.

(підпис)

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: «Формування механізму управління промисловим комплексом регіону»: 129 с., рисунки 11, таблиці 8, додатки 2.

Об'єктом дослідження є процес управління промисловим комплексом регіону.

Предмет дослідження – методи та підходи до управління промисловим комплексом регіону.

Мета роботи – розробка механізму стратегічного управління промисловим комплексом регіону Запорізького регіону.

Методи дослідження: абстрактно-логічний, статистико-економічний, PEST-аналіз, SWOT-аналіз.

Результати і їх новизна. Проведено дослідження, результатом якого стало розробка механізму стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону.

Основні положення роботи. Розглянуто теоретичні основи управління промисловим комплексом регіону; проведено аналіз та оцінку стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону; розроблено механізм стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону.

Значущість роботи і висновки. Визначені потенціал та напрямків розвитку промислового комплексу Запорізького регіону дозволять підприємствам нарощувати освоєння високих технологій і сучасних матеріалів, що дасть можливість випускати конкурентоспроможну і затребувану на внутрішніх і зовнішніх ринках промислової продукцію.

Ключові слова: СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, ПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС, МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ, ВИРОБНИЧА ІНФРАСТРУКТУРА, PEST-АНАЛІЗ, SWOT-АНАЛІЗ, НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ.

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ ДО МАГІСТРЕРСЬКОЇ РОБОТИ

РЕФЕРАТ

ВСТУП.....7

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМ КОМПЛЕКСОМ РЕГІОНУ.....11

1.1 Сутність та характеристика промислового комплексу регіону.....11

1.2 Особливості, методи та підходи до управління промисловим комплексом регіону.....18

1.3 Вплив виробничої інфраструктури на розвиток промислового комплексу регіону.....31

Висновки до розділу 1.....41

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМ КОМПЛЕКСОМ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ.....43

2.1 Аналіз стану стратегічного управління промисловим комплексом регіону.....43

2.2 Дослідження розвитку виробничої інфраструктури промислового комплексу регіону.....57

2.3 Оцінка факторів, що впливають на розвиток промислового комплексу регіону.....65

Висновки до розділу 2.....74

РОЗДІЛ 3 РОЗРОБКА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ.....75

3.1 Розробка механізму стратегічного управління промисловим комплексом регіону.....75

3.2 Визначення потенціалу та напрямків розвитку промислового комплексу регіону.....82

3.3 Обґрунтування конкурентних переваг промислового комплексу регіону.....	92
Висновки до розділу 3.....	96
РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	98
ВИСНОВКИ.....	113
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	117
ДОДАТКИ.....	127

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна світова економіка характеризується глобалізацією, інтеграцією і загостренням конкурентної боротьби не тільки між країнами, а й між регіонами.

Для ефективного функціонування економіки окремо взятої держави необхідно успішне функціонування всіх галузей народного господарства. Проте лише регіони з розвиненим промисловим комплексом можуть підтримувати високі темпи економічного зростання і, як наслідок, забезпечити гідний рівень життя населення.

Сучасний стан економіки вимагає від промислового комплексу регіону підвищення стратегічної активності, що можливо за умов побудови дієвого механізму управління.

Різноманітні аспекти управління промисловим комплексом регіону висвітлюються у працях, присвячених питанням управління підприємством, регіональному управлінню, стратегічному управлінню тощо. Суттєвий внесок у дослідження проблеми управління промисловим комплексом зробили такі зарубіжні вчені, як І. Ансофф, Дж. Коттер, П. Друкер та ін. Серед вітчизняних науковців особливо слід відзначити наукові розробки М. М. Колосовського, К. О. Кузнєцової, М. І. Шрага, В. П. Красовського, В. А. Харченко та ін..

У результаті науково-практичних досліджень накопичено теоретичні здобутки та практичний досвід, що відображають сутність та характеристики промислового комплексу регіону, але разом з тим недостатньо розглянуті аспекти застосування методів та підходів до управління промисловим комплексом регіону; недостатньо вивчено питання відповідності механізму управління промисловим комплексом регіону тим алгоритмам розробки стратегії розвитку промислового комплексу, що проводяться в регіоні.

Недостатня розробленість означених проблем, а також їх теоретичне та практичне значення зумовили вибір теми магістерської роботи, її актуальність, мету, завдання, а також логіку викладення матеріалу дослідження.

Останнім часом спостерігається тенденція зниження інтересу та уваги до проблем розвитку промислового комплексу регіону, в тому числі стратегічного управління, хоча аналіз та оцінка стану управління – необхідна умова правильного визначення потенціалу та напрямку розвитку промислового комплексу регіону

Промисловий комплекс регіону не здатен гнучко реагувати на зовнішні зміни й ефективно адаптуватися до них, тому державній, регіональній владі та керівникам підприємств необхідна розробка механізму управління промисловим комплексом регіону.

Мета і завдання магістерської роботи. Метою магістерської роботи є розробка механізму стратегічного управління промисловим комплексом регіону. Поставлена мета обумовлена необхідністю вирішення наступних завдань:

- розглянути сутність та характеристику промислового комплексу регіону;
- визначити особливості, методи та підходи до управління промисловим комплексом регіону;
- розглянути вплив виробничої інфраструктури промислового комплексу регіону;
- проаналізувати стан стратегічного управління промисловим комплексом регіону;
- дослідити розвиток виробничої інфраструктури промислового комплексу регіону;
- провести оцінку факторів, що впливають на розвиток промислового комплексу регіону;
- розробити механізм стратегічного управління промисловим комплексом регіону;

- визначити потенціал та напрямки розвитку промислового комплексу регіону;

- обґрунтувати конкурентні переваги промислового комплексу регіону.

Об'єкт дослідження: процес управління промисловим комплексом регіону.

Предмет дослідження: методи та підходи до управління промисловим комплексом регіону.

Методи дослідження. У процесі дослідження використані такі методи проведення економічних досліджень: абстрактно-логічний (для проведення теоретичних узагальнень і формулювання висновків), статистико-економічний (для аналізу стану стратегічного управління промисловим комплексом регіону), PEST-аналіз (для аналізу впливу факторів зовнішнього середовища на розвиток промислового комплексу Запорізького регіону), SWOT-аналіз (для виявлення рівня впливу сильних та слабких сторін промислового комплексу регіону, можливостей та загроз зовнішнього середовища на розвиток промислового комплексу регіону) тощо.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти України, фундаментальні роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали наукових періодичних видань та науково-практичних конференцій, дані ресурсів мережі Інтернет, дані стратегічного аналізу соціально-економічного розвитку Запорізької області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці механізму стратегічного управління промисловим комплексом регіону, а саме:

- розроблено механізм стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону;
- удосконалено: напрямки розвитку промислового комплексу Запорізького регіону шляхом проведеного факторного аналізу Запорізької області за методикою М. Портера «національний конкурентний ромб»;
- дістали подальшого розвитку:
- виявлені підходи до управління промисловим комплексом регіону.

Апробація результатів магістерської роботи. За результатами проведеного дослідження опубліковано 3 наукові праці (стаття у фаховому виданні, тези доповідей). У фаховому виданні опубліковано статтю: «Розробка механізму стратегічного управління промисловим комплексом регіону». У збірниках тез доповідей опубліковано тези: «Теоретичні підходи до вивчення виробничої інфраструктури регіону» та «Аналіз стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону».

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота містить вступ, чотири розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Повний обсяг роботи – 129 сторінок, включаючи 8 таблиць, 11 рисунків. Список використаних джерел (98 найменувань) – 10 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНИМ ПРОМИСЛОВИМ КОМПЛЕКСОМ

1.1 Сутність та характеристика промислового комплексу регіону

В постіндустріальному суспільстві має місце переорієнтація промисловості на розвиток кінцевих виробництв і задоволення споживчого попиту. Це пов'язано з тим, що в кінці XX – початку XXI ст. структурні зміни в технологіях, економіці та ринках відбуваються з такою швидкістю, що не можна з упевненістю прогнозувати збереження і навіть передбачити посилення в найближчі роки. Події що відбуваються сьогодні на фінансових, сировинних, енергетичних, трудових та інших ринках, тільки зміцнюють цю впевненість. Досвід провідних зарубіжних країн переконливо свідчить про те, що для гарантії стійкого економічного зростання необхідно побудова збалансованої структури промисловості. Це особливо актуально для управління промисловим комплексом тих регіонів, які, як відомо, виявилися в набагато більш складних економічних умовах через різке падіння цін на продукцію, що експортуються з цих регіонів.

Сучасна світова економіка характеризується глобалізацією, інтеграцією і загостренням конкурентної боротьби не тільки між країнами, а й між регіонами.

Для ефективного функціонування економіки окремо взятої держави необхідно успішне функціонування всіх галузей народного господарства. Проте лише регіони з розвиненим промисловим комплексом можуть підтримувати високі темпи економічного зростання і, як наслідок, забезпечити гідний рівень життя населення.

У загальному розумінні промисловий комплекс – це галузь народного господарства, яка робить вирішальний вплив на рівень розвитку продуктивних

сил суспільства. Одною з основних ознак промислового комплексу є те, що він є цілісною системою.

Як виробничо-економічна система, промисловий комплекс може відтворювати себе як в рамках наявної якісної визначеності, так і на рівні нової якості.

Під промисловим комплексом логічно розуміти деяку сукупність промислових підприємств, що становлять одне ціле. Таке розуміння має ґрунтуватися на вивченні тих явищ, які і формують цю цілісність, утворюючи об'єкт – промисловий комплекс регіону.

Промисловий комплекс є невід'ємною частиною регіону. Тому це необхідно враховувати при формуванні його поняття.

Так, М. І. Шраг розглядав промисловий комплекс через призму функціональної ознаки (оскільки в ньому «досягається відповідний економічний ефект за рахунок підприємств різних взаємопов'язаних галузей виробництва») та територіальної ознаки (оскільки він виступає як «сукупність промислових підприємств і поєднання галузей і виробництв в економічний районах, промислових вузлах і центрах») [95].

Розвиваючи погляди М. І. Шрага, М.М. Колосовський вважав що промисловий комплекс – «таке економічне поєднання підприємств в окремій промисловій точці або в цілому регіоні, при якому досягається певний економічний ефект за рахунок вдалого підбору підприємств у відповідності з природними і економічними умовами району, з його транспортним і економіко-географічним положенням» [33].

В. Ізард підкреслив, що промисловий комплекс – це сукупність видів діяльності, здійснюваних в певному місці та об'єднаних в певну групу певними виробничими, комерційними та іншими зв'язками [26].

К. О. Кузнєцова зазначає в своїх працях, що промисловий комплекс – сукупність підприємств виробничого спрямування, поєднаних між собою елементами виробничої інфраструктури та організаційною системою управління господарством [41].

Таким чином, єдиного визначення категорії «промисловий комплекс» не існує, кожен вчений розглядав поняття зі своєї сторони, але можна сказати, що промисловий комплекс – це цілісна сукупність взаємозв'язаних виробничих підприємств на відповідній території. Ефективність промислового комплексу в значній мірі зумовлюється галузевою структурою, яка характеризується співвідношенням видобувних і переробних галузей, часткою високотехнологічних і наукомістких виробництв. Темпи зростання економіки регіону тісно пов'язані з наявністю як технологічних, так і управлінських, організаційних інновацій, які б привели до створення нових галузей або нових видів послуг.

Промисловий комплекс є основою економіки України, забезпечуючи всі сфери народного господарства засобами праці, гарантуючи економічну безпеку державі та гідний рівень життя населення. Промисловий комплекс є одним з системоутворювальних елементів як регіональної, так і державної економічної системи.

Подолання технологічного та економічного відставання від більш розвинених держав можливо тільки на основі модернізації та сталого розвитку промислового комплексу регіону. Тим самим слід зазначити, що промисловий комплекс регіону є провідною галуззю економіки відразу з кількох причин.

Зокрема, Е.А. Мазілов [45] виділяє чотири причини чому промисловий комплекс регіону є провідною галуззю економіки:

- промисловість (насамперед, важка) є основою для розширеного відтворення і економічного розвитку всіх суб'єктів народного господарства;
- промисловість забезпечує обороноздатність держави, дозволяє розвивати військово-промисловий комплекс, забезпечуючи тим самим національну безпеку;
- розвиток легкої та харчової промисловості дозволяє забезпечити продовольчу безпеку країни, а також забезпечувати населення товарами народного споживання;

- розвиток промисловості, особливо таких галузей, як машинобудівна, хімічна та інші, забезпечує науково-технічний прогрес у всьому народному господарстві.

Промисловий комплекс включає в себе дві групи галузей: видобувну і обробну [23]. До першої відносяться підприємства з видобутку рудного і нерудної сировини; до другої – галузі з виробництва металів, машинобудівної, харчової, хімічної та іншої продукції.

Під галузевою структурою промислового комплексу галузевою структурою промислового комплексу розуміється частка галузей в загальному обсязі промислового комплексу [45].

Що стосується структури промислового комплексу регіону, то вона формувалася під впливом природних, економічних та організаційних передумов розвитку продуктивних сил. Промисловий комплекс регіону включає в себе близько 20 галузей (підгалузей) (рис. 1.1).

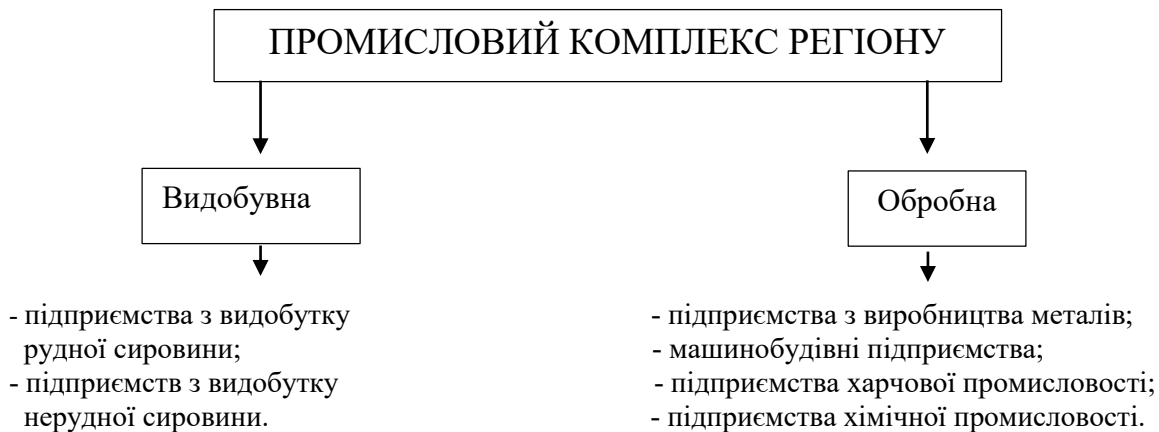

Рис. 1.1 Промисловий комплекс регіону

Аналізуючи рисунок 1.1, можна зазначити що видобувна промисловість займається видобутком різних видів палива та сировини з надр Землі, так що її розвиток та розподіл залежать від місця розташування та запасів корисних копалин. Обробна промисловість включає галузі, які займаються обробкою чи переробкою сировини і напівфабрикатів.

Це – машинобудування, металургія, деревообробна промисловість та інші галузі. Сукупність галузей, що виробляють сировину, паливо, знаряддя праці, є важкою галуззю промисловості. До неї входять паливна, електроенергетична, металургійна, хімічна, машинобудівна, лісова і деревообробна, промисловість будівельних матеріалів [45].

Галузева структура промисловості постійно зазнає змін. На неї впливають різні чинники. Перш за все, розвиток науково-технічного прогресу. Саме під впливом цього чинника утворюються нові галузі промисловості і виробництва. Крім того, на динаміку зміни структури промислового комплексу впливає економічна політика держави.

Виявлення існуючих факторів і їх систематизація дозволить визначити основні напрямки розвитку та підтримки промислового комплексу, а також систематизувати існуючі підходи та інструменти регулювання його діяльності.

Е.А. Мазілов визначив фактори, які впливають на промисловий комплекс регіону, вони діляться на зовнішні і внутрішні [45].

Особливістю зовнішніх факторів є те, що вони, як правило, носять умовно незалежний і певною мірою випадковий характер. У ряді випадків можливі їх свідоме формування і коригування.

Зовнішніми факторами по відношенню до регіонального промислового комплексу є:

- природно-кліматичні (кліматичні, географічні, геофізичні, екологічні умови, кількість і доступність природних ресурсів) фактори;
- політичні (геополітична обстановка, політична стабільність, міжнаціональна і міжрегіональна обстановка, рівень бандитизму і тероризму) фактори;
- соціальні (соціальна напруженість, зайнятість населення, демографічна ситуація, купівельна спроможність, здоров'я населення) фактори;
- фактори державного регулювання (грошово-кредитна, бюджетно-податкова, митна, антимонопольна політики держави, регіональна економічна політика, заходи державної підтримки найважливіших галузей і напрямків

національної економіки, ліцензування видів діяльності та сертифікація продукції, контроль за виконанням вимог щодо забезпечення громадської і національної безпеки);

- ресурсні (наявність необхідних трудових, матеріальних ресурсів в регіоні, можливості по залученню фінансових ресурсів) фактори;

- ринкові (наявність конкурентів і свобода конкуренції, наявність вимогливих місцевих споживачів, наявність спеціалізованого попиту на продукцію регіональних підприємств, яка може бути затребувана на глобальному ринку) фактори [45].

Внутрішні чинники обумовлені характером і ступенем взаємодії між підприємствами. Внутрішніми факторами по відношенню до регіонального промислового комплексу є:

- конкурентні зв'язки, характеризують рівень конкуренції в рамках промислового комплексу, а також між підприємствами і організаціями;

- коопераційні або зв'язки взаємодії, які можна розділити на виробничі зв'язки, які характеризують ступінь взаємодії підприємств між собою в рамках галузей, а також з обслуговуючими і забезпечують організаціями;

- інноваційні зв'язки, що характеризують ступінь інноваційної активності підприємств і організацій, рівень їх взаємодії з освітніми та науково-дослідними установами та між собою в частині впровадження і поширення інновацій;

- трудові (кадрові) зв'язки, що характеризують ступінь взаємодії підприємств і організацій з освітніми установами в рамках підготовки кваліфікованих кадрів [45] (рис.1.2).

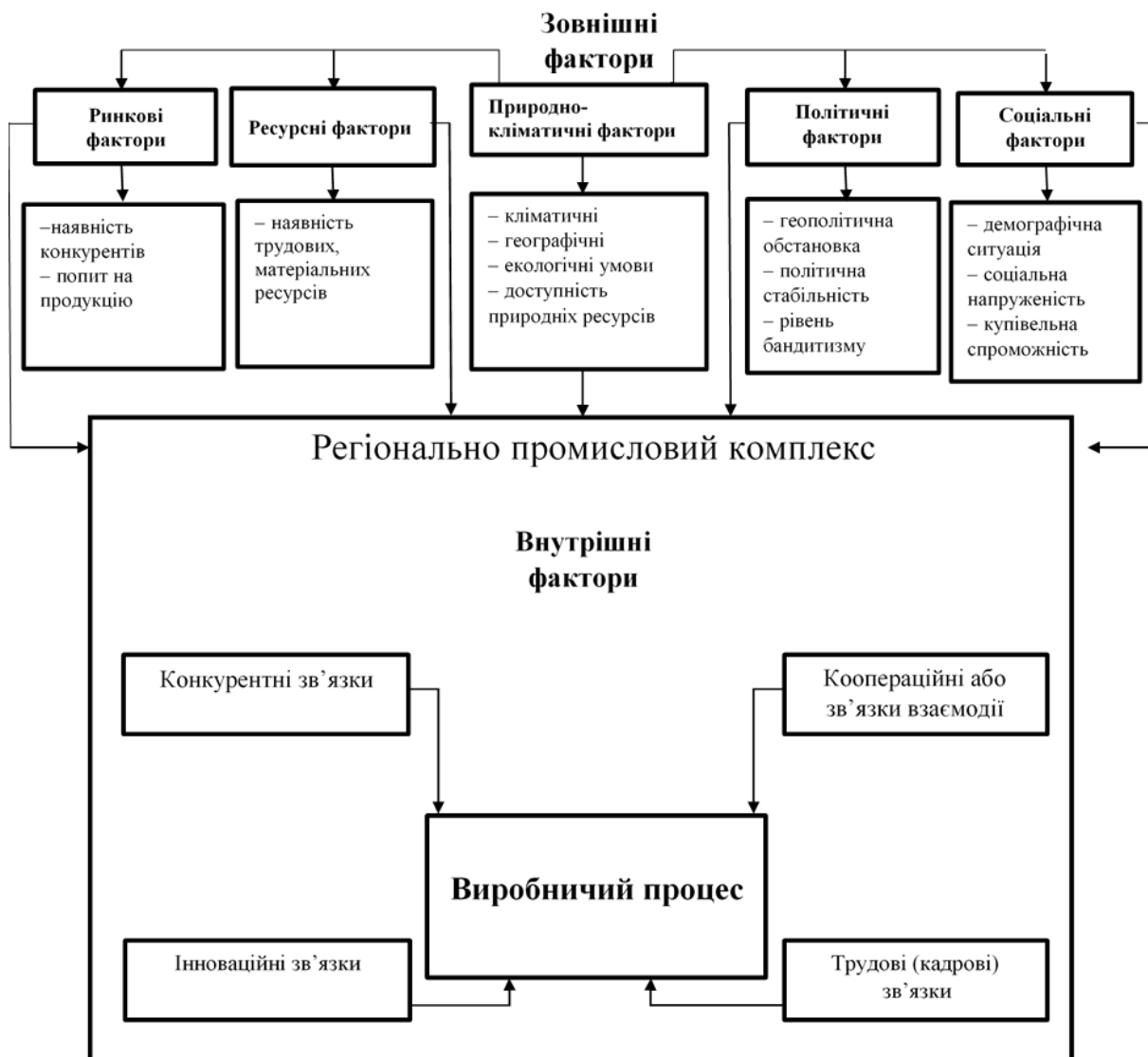

Рис. 1.2 Зовнішні та внутрішні фактори впливу на промисловий комплекс регіону [45].

Як свідчить проведений аналіз, то особливо важливим для промислового комплексу регіону є врахування зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на формування і розвиток промислового комплексу регіону.

Але існують і інші підходи до систематизації факторів, які впливають на промисловий комплекс регіону. Так, згідно з класифікації Ж. Д. Анпілогова [2], фактори можна розділити за походженням: економічні, політичні, соціальні та демографічні. Крім того, вони можуть ділитися на прямі

(безпосередньо вплив на виробничий процес і підприємства) і непрямі (впливають на зовнішнє середовище, яка під їх впливом впливає на суб'єкт).

Що стосується функцій промислового комплексу, то на регіональному рівні виділяють адміністративні та економічні функції [90].

Таким чином, було розглянуто сутність та характеристику промислового комплексу регіону. Точного визначення науковців немає, тому, на нашу думку, промисловий комплекс – це цілісна сукупність взаємозв'язаних виробничих підприємств на відповідній території на які впливають зовнішні та внутрішні фактори. Провівши аналіз промислового комплексу регіону, можна відзначити що він включає в себе дві групи галузей – видобувну та обробну.

1.2 Особливості, методи та підходи до управління промисловим комплексом регіону

Промисловий комплекс є одним з системоутворювальних елементів як регіональної, так і національної економічної системи. Через недосконалість механізму державного та регіонального стратегічного управління промисловим комплексом, виникає безліч негативних явищ які впливають на розвиток регіону. Це призводить до дублювання управлінських функцій, збільшення витрат на обслуговування адміністративного та управлінського персоналу та уповільнення процесів інтеграції.

Розглядаючи особливості державного управління промисловим комплексом регіону, А.М. Стельмащук зазначав, що рівень, способи та інструменти державного регулювання економіки природно змінювалися в залежності від економічної формації, суспільного ладу, рівня розвитку економіки та інших параметрів [77].

Основні цілі державного регулювання економіки – це підвищення ефективності використання виробничого потенціалу і забезпечення

економічної та соціальної стабільності. Процес досягнення цілей державного регулювання економіки передбачає вивчення і використання різних методів управління. Під методами управління розуміються способи цілеспрямованого впливу керуючої системи на керований об'єкт з метою отримання заданого результату в умовах обмеженості ресурсів [31].

В даний час в Україні загальне керівництво промисловим розвитком країни здійснює Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. У своїй роботі Міністерство керується Конституцією України [34], Законом України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 року [24], і Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року [25].

Обов'язками органів державного управління промисловим комплексом регіону є:

- виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади;
- правопорядок; повага прав і свобод громадян;
- реалізація державних та регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм захисту навколишнього середовища та місць компактного життя лідерів та національних меншин - також програм їх національних та національних програм;
- підготовка та виконання обласних та районних бюджетів;
- звіт про виконання відповідних бюджетів та програм;
- взаємодія з місцевою владою (органами місцевого самоврядування);
- здійснення інших повноважень, наданих державою та делегованих слідчими колегіями [45].

Державного управління промисловим комплексом регіону має певні функції, які в сукупності та взаємодії одна з одною утворюють складну, багаторівневу функціональну структуру державного управління. До них належать: організація, планування, координація, аналіз, контроль та інші [6].

Слід наголосити, що державне управління промисловим комплексом виконує такі завдання для промисловості як [6]:

- забезпечення формування та реалізації:

а) державної політики економічного та соціального розвитку;

б) державної цінової політика;

в) державної політики у сфері розвитку бізнесу;

г) державної політики у галузі технічного регулювання, стандартизації, метрології та метрологічної діяльності;

д) державної політики у сфері державних закупівель та державних закупівель;

е) державне замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та працюючих службовців, подальшу освіту та перепідготовку;

ж) державної політики у сфері управління державним майном, особливо державних корпоративних прав;

з) державної політики у сфері державно-приватного партнерства;

і) державної інвестиційної політики, зокрема управління державними інвестиціями;

ї) державної політики щодо створення та функціонування індустріальних парків;

к) державної політики у сфері державного нагляду за ринком;

л) державної політики у сфері торгівлі та побутових послуг;

м) державної політики у сфері економічного та соціального співробітництва України з ЄС;

н) спільна зовнішньоекономічна політика, політика інтеграції національної економіки у світову економіку, співпраця зі СОТ;

о) державної політики у сфері інтелектуальної власності;

п) державної інноваційної політики в реальному секторі економіки (далі "інноваційна політика");

р) державної політики у сфері продажу майна (права власності, інше майно) або права на нього на конкурентних засадах у формі аукціонів, включаючи електронні аукціони, та контроль за їх продажем;

- забезпечення формування та реалізації державної політики:

а) у сфері державного експортного контролю;

б) в районі державного матеріального резерву;

в) у галузі промислової безпеки, охорони праці, гігієни праці, поводження з вибуховими речовинами, здійснення державного гірничого нагляду, здійснення державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства про працю та зайнятість;

- забезпечення формування:

а) державної регуляторної політики, державна політика ліцензування, дозвільної системи, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності;

б) державної політики у сфері захисту прав споживачів;

в) державної політики у сфері контролю цін;

- участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері адміністративних послуг;

- реалізація державної політики у галузі організації та контролю виробництва цінних паперів, суворі розвідувальні документи.

Безпосередньо державне управління промисловим комплексом регіону знайшло своє відображення в практичній діяльності державних органів щодо реалізації державної політики, забезпечення його інтересів. Воно спрямоване на покращення використання природних, трудових, матеріальних ресурсів, економічного та соціального управління, захисту прав та законних інтересів громадян.

Аналізуючи регіональне управління промисловим комплексом регіону можна стверджувати, що управління здійснюється через Департамент промисловості та розвитку інфраструктури [6].

Основними завданнями департаменту є:

- забезпечення реалізації державної політики в промисловості регіону, включаючи інвестиції, інновації у користуванні надрами та металобрухтом, здійснення організаційних заходів щодо підвищення ефективності роботи промислових підприємств;

- забезпечення реалізації державної політики у паливно-енергетичному секторі та у сфері енергозбереження, включаючи здійснення організаційних заходів щодо ефективності використання паливно-енергетичного сектору та енергоефективності;

- забезпечення реалізації державної політики, включаючи інвестиції та інновації у галузі транспорту (повітряного, автомобільного, залізничного, морського та річкового, міського електроенергетики), автомобільних доріг, зв'язку, забезпечення організації та вдосконалення пасажирського транспорту в регіоні, підвищення якості транспортних та комунікаційних послуг.

Департамент відповідно до покладених на нього завдань та у порядку, передбаченому чинними правовими нормами:

- організовує виконання Конституції та законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, розпоряджень міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, розпоряджень голови обласної державної адміністрації та контролює їх виконання;

- забезпечує в межах своїх повноважень захист прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб;

- надає адміністративні послуги;

- забезпечити виконання регіональним урядом повноважень, що стосуються:

- а) видачі дозволу на виробництво теплової енергії в установках, що використовують нетрадиційні або відновлювані джерела енергії;

- б) прийнятті відповідних розпоряджень голови облдержадміністрації про видачу, поновлення та анулювання ліцензії на виробництво теплової енергії в установках, що використовують нетрадиційні або відновлювані джерела енергії;

в) видачі звітів про перевірку спеціалізованих або спеціалізованих металургійних переробних підприємств та пунктів їх прийому для забезпечення відповідності вимогам Закону України «Про брухт»;

г) організації пасажирських перевезень на міжміських та приміських автобусних маршрутах, які не виходять за межі території області (проведення змагань з пасажирських перевезень та укладення договорів з переможцями змагань);

д) створенні автобусної мережі та ведення реєстру міжміських та приміських автобусних маршрутів загального користування, які не виходять за межі території області;

е) участі в опитуванні автобусних переїздів;

є) видачі дозволів на зовнішню рекламу;

ж) управлінні дорогами загального користування місцевого значення;

- здійснювати державний контроль лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України, з метою дотримання підприємствами, установами та організаціями норм, норм та стандартів у межах встановлених повноважень;

- аналізує стан та тенденції соціально-економічного та культурного розвитку у відповідних галузях регіону та вживає заходів щодо усунення недоліків;

- бере участь у підготовці проектів пропозицій до програм соціально-економічного та культурного розвитку регіону [6].

Спроба узагальнення та розуміння досліджень, проведених у галузі стратегічного управління промисловим комплексом регіону, розпочалася у праці «Школа стратегії» Г. Мінцберга, Б. Альстрєнда та Д. Лїмпєля [49].

На нашу думку, стратегічне управління промисловим комплексом регіону – це діяльність, спрямована на досягнення цілей у нестабільному, конкурентному, ринковому середовищі, включаючи діагностичний аналіз регіону, стратегічне планування та реалізацію обраної стратегії.

Також, недостатньо дослідженими на сьогодні залишається механізм стратегічного управління промисловим комплексом регіону, адже управління відбувається як зі сторони держави так і з регіональної влади.

К. О. Ершов розглядав стратегічне управління промисловим комплексом регіону, як послідовність управлінських дій і взаємопов'язаних процесів, інтегруючих і консолідуючих галузей промисловості в досягненні постіндустріальної економіки регіону на основі системних перетворень, реалізації інноваційно-технологічних пріоритетів і усунення негативних впливів конкурентного середовища. Стратегічне управління формує механізми довгострокового розвитку промислового комплексу регіону, які створюють можливість своєчасної реакції на ті зміни, які відбуваються у зовнішньому середовищі: на ринках товарів і технологій, в науково-технічній, економічній, соціальній і політичній сферах [21].

А. Г. Мазур стверджує, що стратегічне управління промисловим комплексом регіону проводиться в рамках нового управлінського підходу, у якому державне та регіональне управління розглядається як не рівноправні системи влади, а системи з розподіленими центрами стратегічного управління, що орієнтується на власні інтереси й цілі [46].

Протягом багатьох років мало перевагу лише державне стратегічне управління промисловим комплексом регіону. О.М. Сторчеус вважав, що стратегічною метою державної промислової політики України є створення багатогалузевого, високотехнологічного, конкурентноздатного, високоефективного промислового комплексу, що забезпечує достатній рівень економічної безпеки країни, підвищення життєвого рівня народу, оздоровлення екологічної ситуації та інтеграцію України у систему світогосподарських зв'язків на взаємовигідних умовах [78].

Державне стратегічне управління спрямоване на обґрунтування стратегій розвитку всієї економічної системи, визначення загальних критеріїв та цілей розвитку економіки в цілому, розробку шляхів та методів досягнення

високих результатів діяльності. Але це прерогатива державних органів влади. Для регіонального самоуправління це необхідні, але далеко недостатні речі.

Аналізуючи процедури державного управління промисловим комплексом на регіональному рівні, слід зазначити такі проблеми, як: розтрата державних коштів, немає наукової підтримки промислового комплексу регіонів, через недосконалість економічного механізму змінюються цінові різниці, відбувається спотворення в кредитній, фінансовій та податковій системах регіону [83].

Слід зазначити, що регіональне стратегічне управління промисловим комплексом не враховує інтереси держави, внаслідок чого виникають такі проблеми: відсутність чітких стратегій розвитку промислового комплексу регіону, недостатньо розвинена переробна промисловість та інфраструктура промислового комплексу.

Саме тому, необхідно розробити новий механізм стратегічного управління промисловим комплексом регіону, який допоміг би покращити становище промислового комплексу, через об'єднання державного та регіонального стратегічного управління.

Сучасні умови нестабільності зовнішнього середовища функціонування промислових комплексів в регіонах обумовлюють більш широке використання методів економічного регулювання та інституційних методів, що передбачає створення спеціальних інститутів регіонального розвитку, залучення приватних інвесторів для вирішення завдань регіональної політики розвитку промисловості, застосування механізмів державно-приватного партнерства і т.д.

Що, стосується методів регулювання розвитку промислового комплексу регіону, то вони можуть бути прямими (адміністративними) і непрямими (економічними) (табл.1.1)

Прямі методи регулювання розвитку промислового комплексу регіону – пов'язані з використанням адміністративних засобів, що впливають на економічні відносини.

Непрямі методи регулювання розвитку промислового комплексу регіону – засновані на економічних засобах впливу на регульовані відносини суб'єктів державно-адміністративної діяльності. Вони побічно передаються через економічні інтереси без прямого впливу на поведінку учасників економічних відносин, створюючи умови, які впливають на мотивацію правильної поведінки через матеріальні стимули, такі як матеріальне заохочення і відповідальність [77].

Таблиця 1.1

Методи та інструменти регулювання розвитку промислового комплексу регіону (сформована автором на основі [91])

Методи	Інструменти регулювання розвитку промислового комплексу регіону
Прямі (адміністративні)	
Фінансування (НДДКР)	Фінансове забезпечення підготовки і проведення науково-пошукових робіт для підприємств промислового комплексу регіону
Ліцензування окремих видів економічної діяльності	Погоджувально-дозвільні процедури з оформлення ліцензій, квот, які відповідають стандартам, що містять вимоги до якості товарів і послуг, санітарні норми, екологічні нормативи тощо.
Державний та міський заказ	Проведення тендерів та конкурсів на укладення договорів за державним замовленням
Штрафи, пені	Застосування системи санкцій

Непрямі (економічні)	
Бюджетне регулювання	Адресне бюджетне субсидування і кредитування суб'єктів промислової діяльності. Субсидування процентної ставки по кредитах, які направляються на розвиток пріоритетних галузей промислового комплексу регіону. Надання державних і муніципальних гарантій.
Фінансове регулювання	Страховання інвестиційних ризиків. Регулювання цін та тарифів. Залучення інвестицій з використанням ринку цінних паперів
Податкове регулювання	Пільгове оподаткування. Спеціальні податкові режими
Митне регулювання	Митні збори. Тарифи та квоти.
Інвестиційне регулювання	Створення регіональної ради (комісії) з інвестицій. Формування бази даних інвестиційних проектів. Створення системи інформаційного забезпечення про пріоритетні інвестиційні проекти для потенційних інвесторів і учасників інвестиційного процесу. Розробка заходів по формуванню бренду регіону і територіального маркетингу з метою підвищення іміджу серед інвесторів.
Антимонопольна політика	Контроль за дотриманням антимонопольного законодавства.

Продовження табл. 1.1

Промислова політика	Формування системи відносин між державними органами влади та господарюючими суб'єктами з приводу забезпечення ефективного функціонування промислового комплексу регіону і створення конкурентоспроможних і інвестиційно-привабливих галузей промисловості.
---------------------	--

Варто зазначити, що дані методи є досить універсальними. Саме тому, органи державної та регіональної влади можуть застосовувати їх в залежності від цілей та ситуацій, для підвищення конкурентоспроможності промислового комплексу регіону.

Основною формою управління промисловим комплексом є проведення державної промислової політики. Державна промислова політика встановлює загальнонаціональні орієнтири розвитку, які будуть визначати напрямки регіональної політики.

Разом з тим промислова політика на сучасному етапі соціально-економічного розвитку має не тільки галузевий, але і регіональний характер. Дана обставина визначає зміст регіональної промислової політики: зусилля органів влади направляються не тільки на підтримку окремих підприємств і галузей промисловості, а й на розвиток системи взаємовідносин між господарюючими суб'єктами, державними і громадськими інституціями.

В сучасних умовах господарювання промислова політика повинна дозволити промисловим підприємствам і регіональній владі здійснити взаємовигідну взаємодію, досягти мети і розділити ризики.

В. Г. Горник вивчаючи інвестиційно-інноваційний розвиток промисловості вважає, що організаційні форми такої взаємодії можуть бути різними: від державно-приватного партнерства в конкретних проектах до спільного обговорення проблем розвитку регіональної промисловості [9].

Заходи регіональної промислової політики спрямовані, перш за все, на формування інституціонального середовища розвитку високоефективного промислового комплексу регіону, який здатний забезпечити випуск конкурентоспроможної продукції, постійну зайнятість населення, а також стабільні надходження до бюджетів усіх рівнів.

Комплексне і системне використання описаних методів регулювання розвитку промислових комплексів регіонів дозволяє створити економічну основу для формування ефективної системи управління розвитком промислового комплексу регіону і створення напрямів для залучення додаткових інвестиційних ресурсів в промислову сферу регіону [75].

З позиції сучасних уявлень, управління промисловим комплексом регіону нерозривно пов'язане з розумінням ключових понять і уявлень про підходи до управління. Виділяють чотири основних підходи до управління: ситуаційний, функціональний, системний та процесний [35].

У науковій літературі наводять наступні трактування системного підходу:

О.В. Кустовська вважає, що системний підхід – один із головних напрямків методології спеціального наукового пізнання та соціальної практики, мета і завдання якого полягають у дослідженнях певних об'єктів як складних систем [43]. О.Є. Остапчук у своїй праці відзначає, що системний підхід зумовлює «дослідження конкретного об'єкту управління як системи, що включає в себе всі складові елементи або характеристики організації як системи, тобто характеристики входу, процесу, виходу» [55].

Що стосується ситуаційного підходу, то В.А. Харченко обґрунтував що ситуаційний підхід – це спосіб мислення про організацію, що враховує конкретні ситуації, а саме: виділення факторів, що створили конкретну ситуацію і є найбільш впливовими, виявлення недоліків та переваг, обмежень та наслідків ситуації, вибір конкретних прийомів та методів управління для конкретних ситуацій [89].

Крім того, К. С. Безгін стверджує, що процесний підхід слід розглядати як управління безперервною серією взаємопов'язаних управлінських функцій (процесів), кожна із яких складається із серії взаємопов'язаних дій [4].

Науковець, С.В. Філіна дала визначення поняттю функціональний підхід, який орієнтує підсистеми організації на виконання певних покладених на них функцій і не дозволяє зосередитись на кінцевому результаті всієї діяльності [88].

Системний підхід відіграв вкрай важливу роль у визначенні управління промисловим комплексом регіону. Він спрямований на досягнення цілей системи шляхом вибору та впровадження рішень на основі розгляду та аналізу цілого комплексу факторів, їх взаємозв'язків та взаємодій, що впливають на проблему та вирішується тим чи іншим способом, а також враховує інтереси всіх учасників і розглядає промисловий комплекс регіону, як систему.

Ще одним із важливих підходів, з нашої точки зору, є ситуаційний підхід, так як органи державного та регіонального управління можуть реагувати на різні ситуації в кризових ситуаціях та надавати допомогу промислому комплексу, а також, в разі появи можливості, зможуть інвестувати та стимулювати до розвитку промисловий комплекс регіону.

Отже, було визначено особливості, методи та підходи до управління промисловим комплексом регіону. Оптимальним варіантом розвитку промислового комплексу регіону стане розробка нового механізму стратегічного управління промисловим комплексом регіону, задля зазначення впливу та визначення функцій державної та регіональної влади. Як показує аналіз, то найважливішими підходами до управління промисловим комплексом регіону є системний та ситуаційний підхід.

1.3 Вплив виробничої інфраструктури на розвиток промислового комплексу регіону

Інфраструктура є ключовою частиною економічного розвитку, оскільки її існування пов'язане зі станом продуктивних сил і територіальним поділом праці, а також з ефективністю функціонування сфери матеріального виробництва. Інфраструктурний пристрій економіки країни з одного боку залежить від темпів модернізації, а з іншого – саме виступає в ролі постачальника економічного зростання.

Розвиток інфраструктури залежить від специфіки галузей і регіонів і здійснюється відповідно до змін у виробничій сфері. Структура виробництва в сучасних умовах характеризується зростаючою орієнтацією не на галузеву, а на регіональну економічну систему. В сьогоденних умовах в Україні існує потреба у прискоренні вирішення проблем розвитку інфраструктури. Формування адекватного ринку інфраструктури є одним з найважливіших і необхідних умов трансформації економічних відносин в країні.

Виробнича інфраструктура визначається діяльністю галузей регіонального господарства, що постачає населення та їх виробництво. На сьогодні, основні напрямки виробничої інфраструктури в регіонах нашої країни базуються на відповідних положеннях національної програми постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рік» [61].

Незважаючи на достатній обсяг наукової літератури, присвяченої проблематиці інфраструктурного розвитку, термін «інфраструктура» залишається недостатньо чітким поняттям, що тягне за собою неоднозначність терміну «виробнича інфраструктура регіону».

Поняття інфраструктури з'явилося в кінці 1950-х початку 1960-х років. Сам термін «інфраструктура» спочатку використовувався у військовому лексиконі та означав комплекс тилових (допоміжних) споруд, які забезпечують дії збройних сил (склади боєприпасів та інших військових

матеріалів, ракетні бази, полігони, майданчики для запуску ракет, військові аеродроми та ін.). В економічній літературі цей термін з'явився в працях зарубіжних вчених наприкінці 1940-х років, характеризуючи комплекс галузей, що обслуговують промисловість та сільське господарство (будівництво шосейних доріг, каналів, портів, мостів, аеродромів, складів, енергетичне господарство, залізничний транспорт, зв'язок, водопостачання і каналізація, загальна та професійна освіта, витрати на науку, охорона здоров'я тощо). З розвитком суспільного поділу праці та посиленням ролі обслуговуючих ланок у 1950-ті роки були опубліковані матеріали П. Розенштейна-Родана де зберіглося розуміння інфраструктури як допоміжного утворення, а також робилася спроба обґрунтувати її значення для ефективного функціонування виробництва [42].

Науковці, які досліджували це питання (О. І. Кочерга [38], В. І. Куценко [44] тощо), розуміють під інфраструктурою загальні умови функціонування матеріального виробництва та ефективного вирішення соціальних проблем, тобто найбільш загальні умови процесу суспільного відтворення. Поява окремих елементів інфраструктури пов'язана з розвитком продуктивних сил та поглибленням суспільного поділу праці, коли природні умови виробничої діяльності були доповнені штучно створеними через потребу в підготовчих та заключних процесах та організації обігу виготовленої продукції. У той же час підтримка членів була об'єктивною необхідністю підтримувати життя суспільства. Зростаюче значення загальних умов відтворювального процесу призвело до появи концепції інфраструктури. Основою для виділення інфраструктури в господарському комплексі є її функціональне призначення, що полягає в створенні умов для задоволення широкого кола потреб суспільства, населення, виробництва.

О. Г. Рускова та О. В. Мацкайлова в своїх працях акцентують увагу на етапи розвитку інфраструктури, такі як:

- формування передумов виникнення сфери послуг на основі суспільного поділу праці;

- зародження та становлення інфраструктури в ході посилення взаємозв'язків між елементами ринкового господарства, виникнення нових елементів;

- розвиток інфраструктури як невід'ємної складової сучасної ринкової економіки [69].

У роботах зарубіжних і вітчизняних економістів представлено безліч трактувань поняття «інфраструктура», в таблиці 1.2 розглянемо деякі з них.

Таблиця 1.2

Трактування поняття «інфраструктура»

№	Автор	Трактування поняття «інфраструктура»
1	Економічна енциклопедія [20]	комплекс галузей, що обслуговують промисловість і сільське господарство, будівництво, енергетичне господарство, залізничний транспорт, зв'язок, водопостачання та каналізацію, загальну та професійну освіту, науку, медицину.
2	П. Розенштейн-Родан [96]	комплекс загальних умов, що забезпечують сприятливий розвиток приватного підприємництва в основних галузях економіки і задовольняючи потреби всього населення.

3	О. Кочерга [38]	сукупність об'єктів, підприємств, організацій, діяльності направлена на задоволення особистих потреб, тобто одна з підсистем суспільного відтворення, покликана створити загальні умови його розвитку.
---	-----------------	--

Продовження табл. 1.2

4	Ю.Рандалов, Ц. Будаєва [65]	сукупність об'єктів: торгівлі, житлово-комунального господарства, громадського транспорту, зв'язку направлена на задоволення особистих потреб забезпечуючи розвиток населення.
5	О.С. Скибінський О.Ю. Григорєв О.О. Пшик [73]	в широкому сенсі, інфраструктура включає всі види громадського обслуговування – від юриспруденції через освіту та охорону здоров'я до транспорту, зв'язку, енергетики та водопостачання.

Як бачимо з таблиці 1.2, причиною виокремлення інфраструктури як самостійної сфери економіки є суспільний поділ праці в результаті якого виділяються дві під системи – основне виробництво та допоміжне виробництво (інфраструктура).

Інфраструктуру регіону прийнято розділяти на виробничу, що забезпечує процес виробництва, і соціальну, що забезпечує нормальний

процес життєдіяльності людей [22]. При цьому до соціальної інфраструктури належать об'єкти охорони здоров'я, освіти, культури і т.д. До виробничої інфраструктури – автомобільні дороги, залізниці, авто-, авіа-, залізничний та водний транспорт, зв'язок, інформаційні послуги.

О.П. Атамас дав визначення поняттю виробничої інфраструктури - це комплекс техніко-інженерних конструкцій та споруд, що забезпечують необхідні матеріально-технічні умови для розміщення та успішної роботи промислових підприємств [3].

На думку М. Бутко та І. Сидоренко, виробнича інфраструктура – є складною економічною системою, яка є імовірністю, оскільки процеси, що в ній відбуваються, часто розділені в часі та просторі і носять випадковий характер [7].

Поняття виробничої інфраструктури промислового комплексу регіону використовується в економіці, політиці, а також у багатьох технічних галузях.

І. Садчикова запропонувала чітке визначення поняття виробничої інфраструктури промислового комплексу регіону, а саме: «Виробнича інфраструктура промислового комплексу регіону – це частина галузей інфраструктури, що надає послуги виробничого характеру, тобто забезпечує зв'язки у виробничій сфері економіки» [70].

Вважаємо за необхідне навести ще одне визначення виробничої інфраструктури промислового комплексу регіону, запропоноване А.В Уваров.: «Виробнича інфраструктура промислового комплексу регіону є системоутворювальним елементом, що сприяє виробничій діяльності підприємства шляхом надання виробничих послуг» [87].

На нашу думку, сформулювати визначення виробничої інфраструктури промислового комплексу можна наступним чином: «Виробнича інфраструктура промислового комплексу регіону – це комплекс взаємопов'язаних елементів народного господарства, що забезпечують зовнішні умови протікання виробничого процесу».

З точки зору О.А. Карлової у складі виробничої інфраструктури регіону, в свою чергу, можна виділити три групи інфраструктури, які б поєднували однорідні за типом і цільовим призначенням елементи:

- транспорт усіх видів для обслуговування виробництва;
- засоби зв'язку для обслуговування виробництва;
- об'єкти електропостачання [30].

На рисунку 1.3 проілюстровано структуру виробничу інфраструктуру регіону.

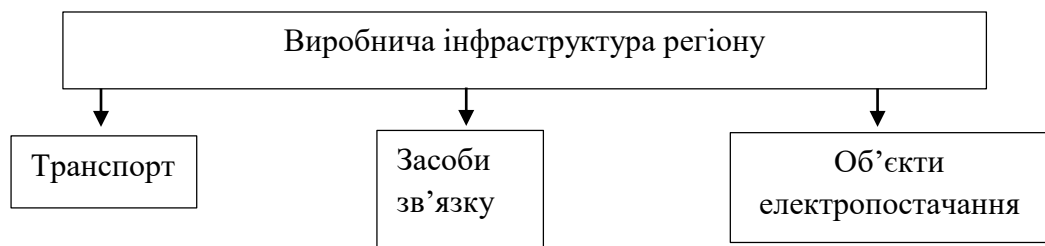

Рис. 1.3 Структура виробничої інфраструктури регіону [30]

Вивчив праці авторів А.В. Уварова, О.А. Карлової [87, 30] маємо зробити висновок, що виробнича інфраструктура промислового комплексу регіону має ряд властивостей і ознак, що дозволяє визначити її склад найбільш точно, що вкрай необхідно для подальшого аналізу і дослідження:

- забезпечує та підтримує допоміжний характер по відношенню до основного виробництва, в якому проявляється, як було сказано раніше, цільове призначення інфраструктури. Так, В.П. Красовський стверджує, що «Інфраструктура не виробляє продукт у матеріально-речовій формі, а лише створює умови для його виробництва» [39];

- наявність значного позитивного «зовнішнього ефекту», який проявляється у прискоренні обігових коштів, товарообміну між виробниками,

постачальниками і споживачами, в зниженні витрат на транспортування і доставку товарів, матеріальних цінностей;

- висока фондомісткість і капіталоемність об'єктів інфраструктури, тривалий термін створення і окупності вкладень;

- територіальний характер. Виробнича інфраструктура промислового комплексу регіону «прив'язана» до конкретної території, обслуговує підприємства і забезпечує комунікації всередині даного регіону;

- споживання послуг інфраструктури носить характер одночасності з боку декількох користувачів і ідентичності з боку декількох галузей господарювання.

Виробнича інфраструктура промислового комплексу регіону є передумовою і фундаментом для соціально-економічного розвитку регіону за допомогою реалізації своїх основних функцій:

- забезпечувальна функція, яка є основною цільовою функцією інфраструктури, що виявляється в забезпеченні нормального протікання виробничого процесу, забезпеченні його необхідними матеріальними і нематеріальними ресурсами;

- комунікаційна функція, яка полягає у формуванні та підтримці зв'язків між господарюючими суб'єктами, об'єднання їх в єдиний комплекс;

- інвестиційна функція, яка проявляється в наступному: виробнича інфраструктура регіону є одним з елементів, що визначає його інвестиційну привабливість, в силу того, що доступність елементів інфраструктури, їх ступінь розвитку і вартість використання – фактори, що впливають на рішення інвестора при виборі регіону розміщення нового виробництва;

- соціальна функція, що розкривається в двох формах:

- а) забезпечення зайнятості населення за рахунок створення робочих місць при створенні нових об'єктів інфраструктури та збереження наявних робочих місць при функціонуванні цих об'єктів;

б) виконання функцій щодо забезпечення населення послугами, необхідними для забезпечення нормального протікання життєдіяльності людини: транспортні послуги, комунальні послуги, послуги зв'язку [22].

Виходячи з особливостей і функцій виробничої інфраструктури, необхідним є формування основних принципів побудови ефективної системи виробничої інфраструктури промислового комплексу регіону. Такими принципами повинні виступати:

- доступність інфраструктури, яка проявляється в її здатності забезпечувати своїми послугами потреби господарюючих суб'єктів даної території. Даний принцип розкривається в двох аспектах: територіальна близькість і доступна вартість користування;

- надійність інфраструктури, що означає наявність мінімально можливих ризиків непередбачених збоїв, аварійних ситуацій, затримок в її роботі, і, отже, в забезпеченні нормального і своєчасного процесу відтворення і товарообміну. Надійність інфраструктури забезпечується двома факторами: характеристики якості і швидкість обслуговування;

- зв'язаність. Принцип реалізується, з одного боку, в забезпеченні відповідності розвитку елементів інфраструктури, які обслуговуються нею в галузі, а з іншого боку, в забезпеченні збалансованості між основними елементами самої інфраструктури [71].

Управління виробничою інфраструктурою промислового комплексу регіону здійснюється центральними органами влади, місцевими державними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування (рис.1.4).

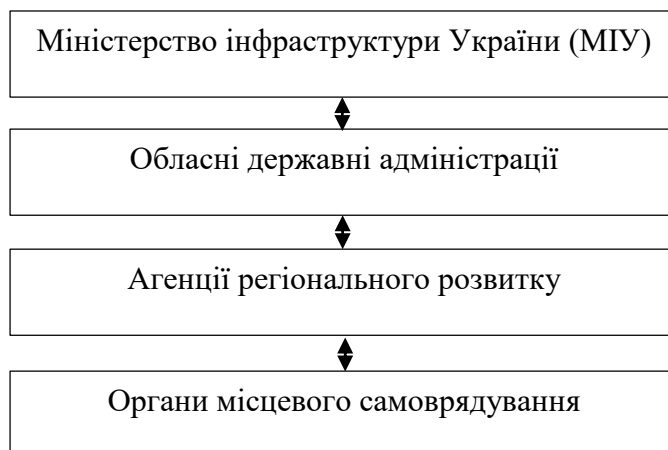

Рис. 1.4 Управління виробничою інфраструктурою регіону [54]

Значну увагу Міністерство інфраструктури України приділяє транспортній галузі. Зокрема, ключові напрями розвитку транспортної галузі визначено Транспортною стратегією України на період до 2020 р.:

- забезпечення доступності та підвищення якості транспортних послуг;
- інтеграція вітчизняної транспортної системи до європейської та міжнародної транспортних систем;
- підвищення ефективності державного управління у галузі транспорту;
- розвиток транспортної інфраструктури;
- оновлення рухомого складу транспорту;
- поліпшення інвестиційного клімату;
- забезпечення безпеки транспортних процесів;
- підвищення екологічності та енергоефективності транспортних засобів [54].

Основними завданнями Управління стратегічного розвитку інфраструктури та інвестицій МІУ є формування та координація реалізації державної політики з питань:

- розвитку інфраструктури галузі транспорту, дорожнього господарства та сфери поштового зв'язку, зокрема з метою своєчасного, повного та якісного задоволення потреб населення та економіки в перевезеннях усіма видами транспорту;
- взаємодії на ринку послуг автомобільного, авіаційного, залізничного, морського і річкового транспорту, створення рівних умов для розвитку господарської діяльності підприємств транспорту;
- визначення та розвитку пріоритетної транспортної мережі (міжнародні транспортні коридори та осі тощо);

- інвестиційної політики в галузях транспорту, у дорожньому господарстві та у сфері надання послуг поштового зв'язку [61].

Управління виробничою інфраструктурою промислового комплексу регіону здійснюється через обласні державні адміністрації та агенції регіонального розвитку, а саме:

- формування та виконання місцевих бюджетів;
- управління об'єктами комунальної власності;
- створення умов для розвитку підприємництва;
- соціальний захист населення;
- забезпечення охорони навколишнього середовища [68].

Щодо управлінні виробничою інфраструктурою промислового комплексу регіону, то роль місцевих органів влади в полягає в наступному:

- керівна ініціатива при формуванні політики та стратегії розвитку виробничої інфраструктури;
- адміністрування проектів та програм розвитку виробничої інфраструктури регіону, розробка конкретних заходів щодо їх реалізації та контроль отриманих результатів;
- залучення та ефективне використання наявних ресурсів.

Розглянуті аспекти впливу виробничої інфраструктури на розвиток промислового комплексу регіону підтверджують, що забезпеченість конкретного регіону якісною інфраструктурою є одним з факторів його економічного розвитку. Тому в сучасних умовах вкрай важливо приділяти належну увагу підтримці існуючих об'єктів інфраструктури і створення нових.

Підсумовуючи вище сказане, нами було розглянуто вплив виробничої інфраструктури на розвиток промислового комплексу регіону.

Цілком очевидно, що економічні фактори впливають на виробничу інфраструктуру, такі як: інвестиційна привабливість економіки регіону, розвинена система конкуренції, податкова політика та ефективна система підтримки підприємств може, як

стимулювати так, істотно гальмувати розвиток промислового комплексу регіону. Під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів сформувались і розвивались певні інфраструктурні галузі: транспортна, засоби зв'язку, об'єкти електропостачання.

Слід підкреслити, що розвиток і функціонування промислового комплексу регіону також відбувається під значних впливом міжнародних чинників. Відповідно до цього, виробнича інфраструктура має орієнтуватися не тільки на вітчизняного виробника.

Висновки до розділу 1

Розглянуто сутність та характеристику промислового комплексу регіону. Було наведено, що промисловий комплекс – це цілісна сукупність взаємозв'язаних виробничих підприємств на відповідній території. Зазначено, що промисловий комплекс регіону є провідною галуззю економіки та включає в себе дві групи галузей: видобувну і обробну. Він являє собою складну економічну систему, на яку впливає безліч факторів, насамперед, зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на формування та розвиток промислового комплексу регіону.

Визначено особливості, методи та підходи до управління промисловим комплексом регіону. Було виявлено, що на управління промисловим комплексом регіону одночасно впливає державна та регіональна влада. У ході роботи дали визначення поняттю: «стратегічне управління промисловим комплексом регіону – це діяльність, спрямована на досягнення цілей у нестабільному, конкурентному, ринковому середовищі, включаючи діагностичний аналіз регіону, стратегічне планування та реалізацію обраної стратегії». Обґрунтовано необхідність створення нового механізму управління

промисловим комплексом регіону. Зазначили, що методами регулювання розвитку промислового комплексу регіону являються: прямі (адміністративні) і непрямі (економічні) методи. Досліджуючи різні підходи до управління, а саме: ситуаційний, функціональний, системний та процесний, виявлено два головні напрямки підходів до управління промисловим комплексом регіону – системний та ситуаційний підходи. Твердженням цього є те, що системний підхід розглядає промисловий комплекс регіону, як систему і враховує інтереси усіх учасників. Ситуаційний підхід відзначено тому, що органам управління легше відреагувати на різні ситуації задля надання допомоги та стимулювання промислового комплексу регіону.

Розглянуто вплив виробничої інфраструктури на розвиток промислового комплексу регіону. Відзначено, що виробнича інфраструктура промислового комплексу регіону – це комплекс взаємопов'язаних елементів народного господарства, що забезпечують зовнішні умови протікання виробничого процесу. Під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів сформувались і розвивались певні складові виробничої інфраструктури: транспортна, засоби зв'язку, об'єкти електропостачання. Підтверджено що, формування особливостей, функцій, принципів виробничої інфраструктури впливає на розвиток промислового комплексу регіону через роль Міністерства інфраструктури, державних та місцевих органів влади.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОМИСЛОВИМ КОМПЛЕКСОМ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ

2.1 Аналіз стану стратегічного управління промисловим комплексом регіону

Запорізький регіон – один з найбільш економічно розвинених регіонів України, центр технологічного та інтелектуального потенціалу нашої держави, історична перлина України, колыска першої в світі демократичної республіки, заснованої запорізькими козаками. Сьогодні Запорізька область має низку конкурентних переваг, зокрема: освічений та креативний людський капітал, традиції промислового виробництва, багаті природні та рекреаційні ресурси. Рациональне використання всіх цих благ є запорукою прискореного економічного розвитку регіону та запорукою стабільного покращення якості життя населення в майбутньому.

До реформи децентралізації Запорізька область мала 20 районів, 950 населених пунктів, 5 міст обласного значення та 299 органів місцевого самоврядування, у тому числі 263 сільських, 22 міських та 14 міських [80].

Відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р) [67] було розроблено Перспективний план формування територій громад Запорізької області (схвалено рішенням обласної ради від 07.07.2015 №1 та затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України №938-р від 16.09.2015, із змінами) [58]. На даний час в області створено 57 ОТГ, що становить 68,6% від загальної кількості рад базового рівня (1 місце рейтингу). Із 20 районів Запорізької області 4 райони повністю покриті об'єднаними територіальними громадами (Більмацький, Великобілозерський, Оріхівський, Чернігівський), із

них 2 – мають формат «1 район – 1 громада» (Великобілозерський та Чернігівський), в 11 районах – площа покриття територіальними громадами районів складає 50-99%, в 5 районах – 1-49% [80].

В Україні зросло значення стратегічного управління, яке є основою стабільного розвитку промислового комплексу регіону. Це обумовлено тим, що відбулося розширення повноважень і збільшився ступінь відповідальності за економічне становище промислового комплексу регіону.

Стратегічне управління здійснюється зі сторони держави та регіональної влади. Велика частина промислових підприємств знаходяться в приватній власності і самостійно розробляють свої стратегії розвитку.

Для оцінки ефективності стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону можна використовувати економічні показники діяльності, такі як: індекс валового регіонального продукту Запорізької області, індекс промислової продукції Запорізької області, оцінка економічного потенціалу окремих видів діяльності Запорізької області.

Також, слід провести порівняльний аналіз структури промисловості регіонів України (за обсягом реалізованої промислової продукції).

Промисловість є головною рушійною силою для прискорення економічного розвитку та якісних змін у структурі регіональної економіки, підвищення соціальних стандартів та визначення економічної безпеки. Сучасний промисловий комплекс Запорізького регіону має просторово-територіальну структурну сукупність підприємств, формально консолідованих і спеціалізованих по галузях матеріального виробництва, основними з яких є: металургія, машинобудування, добувна промисловість, виробництво хімічних речовин, виробництво харчових продуктів (рис. 2.1).

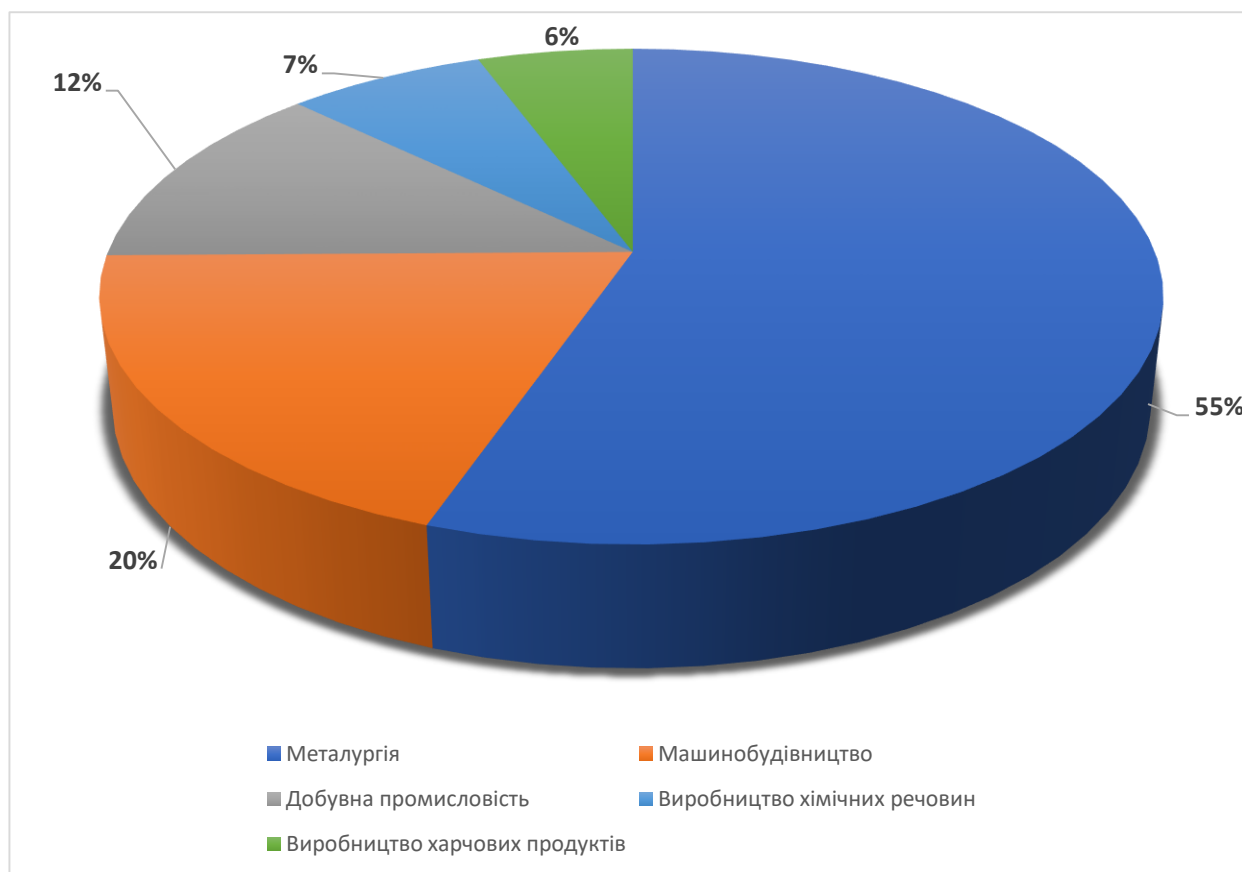

Рис. 2.1 Галузева структура промислового комплексу Запорізького регіону в 2019 році [54].

Проаналізувавши структуру промислового комплексу Запорізької області можна стверджувати, що він є висококонцентрований і основою економіки регіону є металургія – близько 55% та машинобудування – понад 20%, які розвиваються переважно на місцевій сировинній базі.

З рисунку 2.1 видно, що обробна галузь має певні проблеми, про це свідчать низькі показники виробництва хімічних речовин та виробництва харчової промисловості.

Протягом останніх п'яти років Україна перебувала у надскладній геополітичній та соціально-економічній ситуації. Передусім це пов'язано з розірванням великої кількості зв'язків вітчизняних суб'єктів господарювання з бізнес-партнерами на території країн СНД.

Ці процеси стали особливо помітними для економіки Запорізької області, яка безпосередньо межує з Донецькою областю та територіально наближена до АР Крим. У регіоні, який є одним з найбільш економічно розвинених центрів України, спостерігалися негативні тренди розвитку за основними економічними показниками до 2016 року включно (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка індексів промислової продукції у 2013-2019 роках в Запорізькій області (сформована автором на основі [79])

Рік	Індекс ВРП	Індекс промислової продукції
2013	99,3	97,1
2014	100,4	96,8
2015	94,7	95,3
2016	99,7	96,9
2017	103,1	106,2
2018	101,9	103,6
2019	102,1	102,9

Дані таблиці 2.1 свідчать, що з 2017 року динаміка індексів валового регіонального продукту та індексів промислової продукції в Запорізькому регіоні змінилася позитивно, значною мірою завдяки певній стабілізації соціально-економічної ситуації в Україні, а також покращенням із 2016 року на світових ринках чорних металів, які складають основу експорту Запорізької області. У 2017 році регіон збільшив експорт промислової продукції на 28% [79]. Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України було представлено «Експортна стратегія України на 2017–2021 роки», схвалена Кабінетом Міністрів України ще наприкінці грудня 2017 року. У рамках цього документа представлено «Секторальні та крос-секторальні експортні

стратегії» [73], у яких з різним ступенем деталізації розглядаються питання розвитку експортної діяльності в різних сферах української економіки. Це стало поштовхом для зростання регіонального індексу валового продукту та капітальних вкладень в регіон.

Економічна спеціалізація Запорізької області сьогодні визначається галузями економіки, які мають найбільшу частку продажу продукції та послуг. За результатами 2019 року промисловість має вагому частку (64,26%). Запорізька область насправді є однією з п'яти регіонів України, економіка якої має найвищий рівень індустріалізації (> 60%) [79].

Враховуючи спеціалізацію регіону, важливо виявити місцевим органам влади наявний потенціал економічних секторів для зміцнення конкурентних позицій на міжнародних ринках, а також створити нові галузеві та міжгалузеві кластери.

Для оцінки економічного потенціалу окремих видів діяльності Запорізької області використовуються показники концентрації за валовою доданою вартістю, кількістю підприємств, зайнятістю, обсягами реалізації (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Концентрація основних видів економічної діяльності
у Запорізькій області, 2017 і 2019 роки, %**

Вид економічної діяльності	Частка ВЕД у валовій доданій вартості		Концентрація за кількістю підприємств		Концентрація за зайнятістю		Концентрація ВЕД за обсягами реалізованої продукції		Інтегральний показник концентрації ВЕД в регіоні	
	2017	2019	2017	2019	2017	2019	2017	2019	2017	2019
Видобувна промисловість і розроблення кар'єрів	2,84	2,49	0,15	0,14	1,61	1,67	1,90	1,64	1,62	1,49
Обробна промисловість	31,87	30,83	10,57	11,80	29,04	27,38	52,24	49,57	30,93	29,89

Використовуючи показники наведені у таблиці 2.2 потенційними секторами економіки Запорізької області для кластеризації є переробна промисловість.

Промисловість є найважливішою формою економіки для Запорізької області. За обсягом реалізованої промислової продукції область стабільно посідає третє місце в Україні (після Дніпропетровської та Донецької областей; обсяг промислового виробництва зазначених трьох областей становив сумарно 43,9% у 2018 році). Частка промисловості Запорізької області у 2019 році становила 8,42% від загального обсягу промислової продукції України [79].

На тлі сучасної «неоіндустріалізації» в Україні, що відбувається внаслідок збільшення обсягів і частки видобутку корисних копалин та зменшення частки переробки в регіонах України (що посилює сировинну орієнтацію вітчизняної промисловості і, таким чином, стає ще однією перешкодою для підвищення її конкурентоспроможності на світових ринках) (табл. 2.3) у Запорізькій області відбуваються зворотні процеси – це означає, що потенціал обробної промисловості збільшується за рахунок зменшення внеску інших галузей.

Таблиця 2.3

Структура промисловості регіонів України
(за обсягом реалізованої промислової продукції), %
 (сформована автором на основі [79])

Регіон	Видобувна промисловість і розроблення кар'єрів			Обробна промисловість		
	2012	2017	2019	2012	2017	2019
Україна	10,5	14,6	15,2	63,7	65,0	65,3
Дніпропетровська	24,2	26,9	27,2	58,8	59,3	59,5
Донецька	15,7	16,8	18,7	68,5	66,4	65,9
Запорізька	2,9	2,5	2,0	72,0	74,2	76,0
Харківська	4,1	29,1	29,0	70,8	53,2	52,8

З таблиці 2.3 видно, що порівнюючи структуру промислового комплексу високоіндустріальних регіонів України, слід підкреслити, що позиції Запорізької області значно кращі в обробній промисловості. В той же час, спостерігається проблема – низький рівень обсягів реалізації видобувної продукції в Запорізькій області в порівнянні з іншими регіонами України.

Зараз металургійні підприємства зазнають труднощів із закупівлею сировини, комплектуючими і виплатою заробітної плати працівникам. Для подальшої підтримки лідерських позицій Запорізького регіону, органам державної влади слід запровадити податкові канікули для підприємств металургії задля нарощування об'ємів виробництва металів, а саме необхідно встановити спецканали фінансування і надати проектні кредити і кредити на поповнення оборотних коштів. Найефективнішими заходами є пролонгація термінів погашення кредитних ліній та надання відстрочки по виплатах відсотків, а також зниження процентних ставок за діючими кредитами [84].

За результатами 2019 року найбільшу частку за обсягами реалізації в промисловості Запорізької області мають такі види економічної діяльності, як: виробництво заліза, сталі та феросплавів (60,4% від загального обсягу реалізації промислової продукції регіону); виробництво автотранспортних засобів, причепів та напівпричепів та інших транспортних засобів (18,9%); виробництво олії та тваринного жиру (8,5%); електродвигуни, генератори, трансформатори, апарати розподілу та управління електрикою (6,2%); виробництво проводів, кабелів та електрообладнання (2,8%) та ремонт та обслуговування готових металевих виробів, машин та обладнання (3,2%) [79]. На рисунку 2.2 зображено обсяг реалізації продукції в промисловості Запорізького регіону.

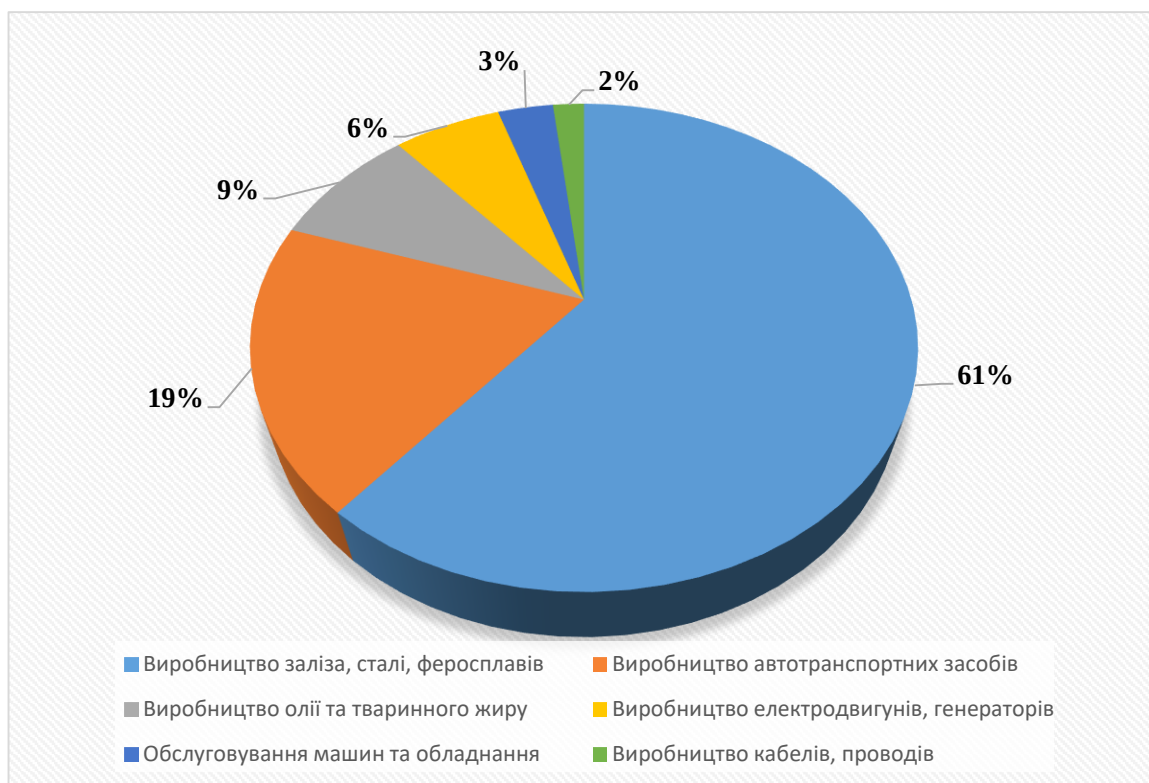

Рис. 2.2 Обсяг реалізації продукції в промисловості Запорізького регіону(сформований на основі [79])

Дані рисунку 2.2 підтверджують, що Запорізький регіон спеціалізується на виробництві заліза, сталі та феросплавів, а також на значному виробництві автотранспортних засобів.

Важливо акцентувати увагу, на те що впродовж останніх років частка виробництва за КВЕД 30.3 повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування суттєво знизилась, що свідчить про негативні тенденції розвитку цієї сфери в Україні загалом, адже частка виробництві такої продукції складає понад 70% у Запорізької області від загального обсягу по Україні [79]. Задля покращення виробництва повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування в Запорізькій області необхідно державній владі сприяти модернізації підприємства «Мотор Січ» через об'єднання з китайською компанією Skyrizon Aircraft Holdings Limited.

Узагальнюючи вище сказане, відповідно до чинної схеми планування Запорізької області, регіон і надалі повинен зберігати свої позиції

високопромислового сектору, що спеціалізується на металургії та машинобудівництві.

Необхідно підкреслити, що промислове виробництво в Запорізькому регіоні – дуже концентроване. Основними промисловими підрозділами є:

Запорізький промисловий вузол - спеціалізується на виробництві металургійного циклу та окремих галузях машинобудування, переважно середньо технологічного. Високотехнологічні та інноваційні підприємства галузі машинобудування та металургії в основному зосереджені в місті Запоріжжя. Є такі великі промислові підприємства, як ПАТ «Запорізький металургійний завод «Запоріжсталь» – одне з провідних металургійних підприємств України, ПАТ «Запорізький завод феросплавів» – провідний виробник феросплавів; Електрометалургійний завод ПАТ «Дніпроспецсталь» – виробник спеціальних сталей і сплавів; Завод з виробництва титану та магнію в Запоріжжі – єдиний в Україні виробник губкового титану, який також виробляє злитки титану; ПАТ «Український графіт» – провідний виробник графітових електродів для електричних печей; ВАТ «Мотор Січ» – одна з найбільших компаній у світі з виробництва авіаційних двигунів для літаків і вертольотів, а також промислових газових турбін; ПАТ «Запорізький автомобільно-будівельний завод» – єдина в Україні компанія, що має повний цикл виробництва автомобілів; ПАТ «Запоріжтрансформатор» – один з лідерів у світі трансформаторного будівництва, який постачає свою продукцію в понад 80 країн; ПАТ «Запоріжкран» – одна з найбільших компаній у галузі кранів (крани вантажопідйомністю від 5 до 1000 тонн); КП «Науково-виробничий комплекс «Іскра» – провідний розробник і виробник наземного радіолокаційного обладнання оборонного комплексу України; Державне підприємство «Державний авіаційний ремонтний завод», «МіГремонт» – спеціалізується на ремонті літаків; ПАТ «Запоріжжюкс» – одна з найбільших коксохімічних заводів в Україні, ПАТ «Запоріжвогнетрів» – одне з найбільших підприємств України з виробництва вогнетривких виробів та високоякісних матеріалів та єдине за видами та асортиментом продукції;

ПАТ «Карлсберг Україна» – компанія на європейському рівні з виробництва пива та напоїв;

Бердянський промисловий вузол - спеціалізується на виробництві проводів, кабелів та електрообладнання, виробництві машин та обладнання для сільського господарства, харчової промисловості. Найбільші промислові виробництва: ТОВ «Азовська кабельна компанія», ПАТ «Азовкабель», ГО «Азов Технол Електрик», ТОВ «Південний завод гідравлічних машин», ТОВ «Азовенергомаш ВКП», ПАТ «Бердянські комбайни», ПАТ «Підйомно-конвеєрне обладнання», ДП «Бердянський завод сільськогосподарських машин», ПАТ «Азовський машинобудівний завод», ТОВ «Бердянський кабельний завод», ТОВ «Укрспецмаш», ПАТ «Бердянський кабельний завод», ПАТ «Берті»;

Мелітопольський промисловий вузол - спеціалізується на виробництві машин та електрообладнання, алюмінію та алюмінієвих виробів, чорних металів та металевих виробів, транспорту, готової продукції харчування. Найвідомішими компаніями є: завод турбокомпресорів «Турбоком», Таврійська ливарна компанія «ТАЛКО», ТОВ «Термоліт», Мелітопольський олійноекстракційний завод [79].

Провівши аналіз, можна стверджувати, що однією з головних економічних та регіональних проблем залишаються повільні темпи модернізації виробництва та структурна трансформація промисловості. У той же час існує нездатність або відсутність мотивації виробників до якісного оновлення, що є причиною домінування в структурі виробництва товарів з низькою доданою вартістю.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку промислового комплексу України на період до 2027 року» було виявлено що необхідний перерозподіл структури на користь частки високотехнологічних секторів, що виробляють продукцію з високою доданою вартістю [61].

За результатами за 2016 - 2019 роки, промисловий комплекс Запорізького регіону забезпечував у середньому 65,6% від загального виробництва продукції та послуг, понад 40% валової доданої вартості та 38% робочих місць. Загалом у промисловий комплекс регіону входить майже 2000 компаній різних форм власності. Промисловий комплекс Запорізького регіону також забезпечує зайнятість у суміжних сферах, зокрема у сфері транспорту та торгівлі (зокрема, за даними Європейської комісії, одна робота у виробничій галузі сприяє створенню до двох робочих місць в інших секторах) [79].

Факторами подальшого розвитку промислового комплексу регіону є ефективна робота інфраструктури для підтримки бізнесу, а також мережа кластерів та індустріальних парків.

У 2019 році 153 підрозділи в Запорізькій області надали доступ до інформаційних, науково-технічних та освітніх послуг різні об'єктам інфраструктури для підтримки бізнесу, включаючи об'єднання громадських організацій - 59 одиниць, координаційні ради - 27 одиниць, інформаційно-консультаційні установи - 19 одиниць. Однак лише невелика кількість цих установ має досвід реалізації інвестиційних проектів, проектів міжнародної технічної допомоги та програм розвитку бізнесу [79].

Для підтримки розвитку малого та середнього підприємництва в Запорізькій області діє державна організація «Регіональний фонд підтримки підприємництва в Запорізькій області», яка щорічно організовує бізнес-тренінги для підприємців (семінари, тренінги, інші освітні заходи), конференції, зустрічі та круглі столи. консультаційні послуги, пов'язані з бізнес-планами, податками, земельними справами тощо.

Активним учасником програм соціально-економічного розвитку регіону, підтримки малих та середніх підприємств є Запорізька торгово-промислова палата, яка зосереджується на інтеграції місцевих виробників у міжнародне ділове середовище та підтримці їх конкурентоспроможності, розширенні сфер співпраці. На сьогодні організація включає понад 500

провідних компаній та організацій регіону, які представляють майже всі галузі економіки та генерують понад 80% валового регіонального продукту [57].

Запорізька торгово-промислова палата об'єднує місцевих виробників для колективної участі у міжнародних виставках, форумах, а також:

- виступає регіональним партнером Міжнародного торгового центру (ІТС) у проекті з підтримки місцевих малих та середніх виробників та переробників свіжої фрукти та овочів з метою підвищення їх конкурентоспроможності, інтеграції в національні та глобальні ланцюги створення вартості, відкриття доступу до ринку на нові ринки ЄС;

- спільно з Агентством регіонального розвитку Запорізької області та за допомогою проекту «ПРОМІС» надавати консультації представникам МСП щодо практичних аспектів зовнішньої торгівлі, маркетингової діяльності на платформах електронної комерції для посилення конкурентоспроможності місцевого бізнесу на зовнішніх ринках шляхом ефективної підтримки інформації та послуг;

- є активним учасником проекту з підтримки збільшення експортних можливостей українських компаній до Європейського Союзу, який реалізується за підтримки Good Governance Fund уряду Великобританії.

Департамент економічного розвитку і торгівлі облдержадміністрації спільно з проектом «ПРОМІС» розробив Концепцію розвитку малого та середнього бізнесу в Запорізькій області на період до 2020 року, згідно з якою інклюзивне зростання є основою соціально-економічного розвитку [58].

Концепція базується на перевагах залучення всіх зацікавлених сторін до підприємництва, формування підприємництва як ціннісної орієнтації та забезпечення рівного доступу до ресурсів, інфраструктури та послуг з розвитку бізнесу для всіх категорій громадян, включаючи жінок, молодь та соціальних підприємців.

Відповідно до вищезазначеної концепції, в Запорізькій області на базі університетів створено п'ять бізнес-інкубаторів: два на базі Національного університету «Запорізька політехніка», один на базі Запорізької державної

інженерної академії, Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії та Таврійського державного університету агротехнологій в місті Мелітополь. Крім того, на базі Молочанського державного навчального закладу «Багатопрофільний центр професійного навчання» планується виробничий бізнес-інкубатор.

Метою створення інкубаторів є створення сприятливого інвестиційного середовища в Запорізькій області шляхом розвитку інфраструктури для підтримки малого бізнесу; всебічна підтримка стартових проектів молодих підприємців. Загалом близько 40 випускників бізнес-інкубаторів вже розпочали свій бізнес в регіоні [56].

В даний час вирішується питання про створення індустріального парку в Мелітополі на місці колишнього ПАТ «Мелітопольський завод холодильного машинобудування «РЕФМА» (загальна площа землі 16,3 га; приміщення - 84000 квадратних метрів; інвестиції - 18 млн. дол. США, термін окупності 10 років) На території заплановано 5 зон з різними видами діяльності [27].

Нажаль, у Запорізькій області відсутні технологічні парки та інноваційні промислові кластери. Це стримує підприємницьку діяльність місцевих новаторів та спонукає їх створювати бізнес за межами регіону. Однак у 2019 році на базі створеного Центру аграрних технологій ключовим елементом кластеру буде створення аграрного кластеру для експортного виробництва високоякісних зернових та соняшnikової продукції (інвестиції - 50 мільйонів доларів; термін окупності 5 років) [79].

Завдяки наявності великих енергетичних потужностей, низьких витрат на електроенергію та інфраструктурних потужностей, Дайналайн холдінг лімітед планується будівництво екотехнологічного парку «ТЕСНІА» – інфраструктурного об'єкта оброблення даних у м. Енергодар який вже представляє великий інтерес міжнародних інвесторів.

Крім того, у 2007 році в регіоні (Мелітополь) було створено бджолярський кластер «Бджола не знає кордонів». У 2018 році розпочалась

робота зі створення туристичного кластеру, який розшириться на територію об'єднаних територіальних громад Мелітополя, Веселівського та Кирилівської об'єднаних територіальних громад.

Необхідно відзначити, що в останні два десятиліття управління промисловим комплексом Запорізького регіону здійснювалося на принципах «невтручання» регіональної влади в справи бізнесу. Керівництво Запорізького регіону виходило з наукових поглядів, що набули широкого поширення в пострадянський період розвитку країни, про саморегулюючої ролі ринку. При цьому не бралось до уваги значення державного і територіального регулювання соціально-економічних процесів в таких «зразкових» для практиків вітчизняного менеджменту країнах як США, Франція, ФРН та ін.

В епоху глобальних трансформацій, органи державного управління Запорізької області приділяли особливу увагу ефективності промислового комплексу в контексті реалізації завдань соціально-економічного розвитку регіону. Так, в даний час на території Запорізького регіону прийнято та реалізуються державні стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [79].

Ця Стратегія є основним плановим документом для реалізації галузевих стратегій розвитку, координації державної політики у різних сферах, ефективного використання державних ресурсів у територіальних громадах та регіонах в інтересах людини, державної єдності, сталого розвитку історичних поселень та збереження традиційного історичного середовища та сталого використання природних ресурсів для нинішніх та майбутніх поколінь українців.

Безумовно, цілі, сформульовані в нормативно-правових актах Запорізької області, створюють умови для розвитку ефективного, високотехнологічного і чутливого до інновацій промислового комплексу, що вимагає систематичного підвищення конкурентоспроможності Запорізького регіону та стабільності соціально-економічної територіальної системи,

обумовлюють необхідність в результативному стратегічному управлінні промисловим комплексом.

Проаналізовано стан стратегічного управління промисловим комплексом регіону. Наведена динаміка економічних показників діяльності (індекс валового регіонального продукту Запорізької області, індекс промислової продукції Запорізької області, оцінка економічного потенціалу окремих видів діяльності Запорізької області) свідчить про ефективність стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону. Це дало можливість стверджувати, що промисловість є головною рушійною силою для прискорення економічного розвитку та якісних змін у структурі регіональної економіки та підвищення соціальних стандартів.

2.2 Дослідження розвитку виробничої інфраструктури промислового комплексу регіону

В цілому, виробнича інфраструктура призначена для належного забезпечення необхідними умовами виробництва промислової продукції, хоча вона, при цьому, безпосередньо не пов'язана з її виробництвом, а лише утворює і реалізує систему виробничих послуг.

Виробнича інфраструктура надає комплекс послуг, в тому числі транспортних, енергетичних, інформаційних та інших.

Слід відзначити, що одні й ті ж елементи виробничої інфраструктури можуть проявляти діалектичну єдність, виступаючи то в якості обслуговуючих, то в якості тих кого обслуговують. Так, зокрема, послуги інформаційно-комунікаційного характеру можуть виступати як обслуговуюча система, що забезпечує безперервну діяльність основного виробництва, так і в ході ремонту і програмному забезпеченні засобів комунікації, що задіють ряд галузей промисловості в області зв'язку.

Безперечно, що рівень розвиненості виробничої інфраструктури безпосередньо позначається на кінцевих результатах виробничих регіональних промислових комплексів.

Проаналізуємо складові виробничої інфраструктури Запорізького регіону, а саме: транспортна система, засоби зв'язку та об'єкти електропостачання.

Розглянемо транспортну систему регіону. Запорізька область має розвинену диверсифіковану транспортну систему, що включає мережу автомобільних та залізничних шляхів, а також об'єкти морського, річкового, повітряного та електричного транспорту, зокрема: міський електротранспорт у Запоріжжі, аеропорт Запоріжжя, річковий порт Запоріжжя та Бердянський морський торговельний порт.

Експлуатаційна довжина магістральних ліній Запорізької дирекції залізниць становить 988 км (5% від загальної довжини залізничних ліній в Україні). Щільність залізниць загального користування в регіоні вища за середньоукраїнське значення цього показника і становить 36 км / тис. км² порівняно з 34 км / тис. км² [79].

Основні залізничні вузли Запорізької області: Мелітополь, Запоріжжя, Бердянськ.

Транспортна інфраструктура регіону забезпечує вантажні та пасажирські перевезення. Вугілля, кокс, сиру нафту та нафтопродукти, чорні метали, залізну руду, хімічні та мінеральні добрива транспортують залізничним транспортом. Збільшився вантажообіг залізничного транспорту в 2019 році на 5,2%, частка залізничного транспорту в загальному вантажообігу області склала 85,5% [79]. (рис.2.3).

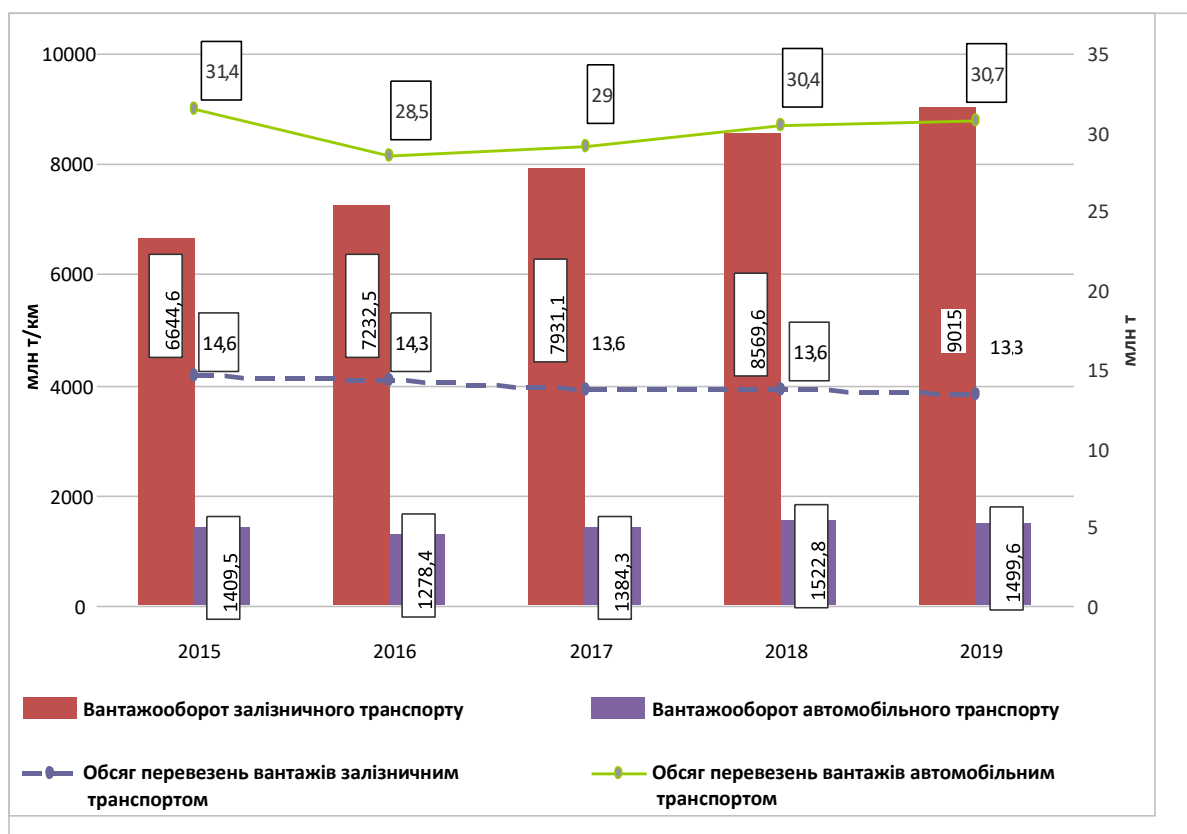

Рис. 2.3 Динаміка вантажних перевезень автомобільним і залізничним транспортом за 2015-2019 роки (сформований автором на основі [79])

На рисунку 2.3 спостерігається позитивна динаміка вантажних перевезень залізничним транспортом. Однак, обсяги автомобільних вантажних перевезень почали зростати вже з 2020 року, та мають позитивну тенденцію, завдяки Програмі Президента України «Велике будівництво», в Запорізькій області виконали ремонт на чотирьох ділянках автодороги національного значення Н-30 Василівка – Бердянськ; Мелітополь – Генічеськ, загальною протяжністю 118,7 км [79]. Це свідчить про те, що державні органи управління промисловим комплексом регіону зацікавлені в розвитку виробничої інфраструктури Запорізького регіону.

Отже, транспортна інфраструктура, не тільки грає ключову роль в географічній доступності регіонів, а й безпосередньо має вплив на промисловий комплекс регіону та підприємницьку діяльність, полегшуючи доступ на ринок товарів і послуг.

Що стосується, морських портів в Запорізькому регіону, то Бердянський морський торговельний порт має стратегічне значення. Перспективи розвитку порту пов'язані зі збільшенням обсягів перевалки металевих виробів, мінералів та будівельних матеріалів, зерна та продуктів харчування із застосуванням сучасного вантажно-розвантажувального обладнання. Місцевими органами влади планується побудувати сучасний, високотехнологічний перевантажувальний комплекс, для успішного розвитку експортного потенціалу сучасної портової інфраструктури.

Не менш важливим для економіки регіону є річковий порт Запоріжжя, який має 13 вантажних причалів, пасажирський і вантажний термінали. Порт спеціалізується на переробці руди, коксу, вугілля, металобрухту, металовиробів, добрив, глини, піску, феросплавів, бокситів. Вантажопідйомність порту становить 6 мільйонів тонн на рік [79].

Значний вплив на розвиток промислового комплексу мають річкові та морські порти Запорізького регіону. Значення впливу посилюється в міру їх участі в глобальних виробничих системах. Внаслідок формування, порти, як господарюючі суб'єкти, характеризуються привабливим місцем розташування для розміщення виробничих потужностей.

Важливу роль у транспортній системі Запорізької області відіграє КП «Міжнародний аеропорт Запоріжжя» [79]. Аеропорт працює у цілодобовому режимі, має три злітно-посадкові смуги, дві з яких облаштовані для зльоту та посадки повітряних суден. У 2020 році відкрився новий пасажирський термінал. Зростання пасажиропотоків Запорізького аеропорту зумовлено співпрацею із великими світовими та українськими перевізниками, зокрема такими як: МАУ, Мотор Січ, Turkish Airlines, Atlasglobal, Pegasus Airlines, Anda Air, AzurAir, Windrose Airlines, YanAir, BravoAirways, LOT Polish Airlines, SkyUp. Крім того, Запорізький аеропорт запроваджує новітні технологічні засоби у роботі з пасажирами, зокрема створено електронну систему реєстрації пасажирів та багажу [58]. Слід підкреслити, що Запорізький аеропорт стимулює підвищення привабливості регіону, компаній

для інвесторів і власників бізнесу за рахунок найбільш швидких термінів транспортування і зосередження в одному місці цілого комплексу послуг, забезпечують збільшення зайнятості населення, а значить, створюють найбільш вигідні умови для промислового комплексу регіону.

За оцінками Oxford Economic Forecasting в доповіді «The catalytic effects of air transport in Europe » зростання використання повітряних перевезень в Європі на 10% дасть в довгостроковому періоді підвищення середньорічних темпів зростання інвестицій на 1,6% [97].

Основними проблемами розвитку регіональних аеропортів є високий рівень зносу основних фондів (70-80%), тривалі терміни окупності інвестицій, потреба в своєчасному ремонті рульових доріжок, смуги і спецтехніки, все це перешкоджає реалізації потенціалу транзитних авіаперевезень в Запорізькій області та в Україні в цілому.

Наступною складовою виробничої інфраструктури – є засіб зв'язку. Зв'язок – одна з найбільш географічних галузей інфраструктури. Його походження, розвиток та функціонування значною мірою визначаються географічним розташуванням та місцевими особливостями. Інфраструктура зв'язку складається з різних технічних засобів для прийому та обробки інформації, комунікаційних установ, каналів зв'язку для їх передачі, систем зв'язку, обладнання для їх доставки до одержувача. Лінії зв'язку відрізняються залежно від типу поширення радіохвиль:

- повітряні; дротяні (кабельні);
- радіолінійні; оптиковолоконні;
- супутникові [30]

У Запорізькому регіоні розвинені всі види зв'язку. Наш регіон має розгалужену телефонну мережу, яка активно розвиває системи мобільного зв'язку та Інтернет. Зміни в структурі телекомунікаційних та поштових послуг для населення Запорізької області у 2014-2019 роках відображають національні тенденції та свідчать про збільшення частки послуг мобільного

зв'язку (на 6,2%) та комп'ютерного зв'язку (на 4%) на тлі зменшення частки телефонних послуг (на 8,1%) та кабельного телебачення (на 3,1%) [79].

Частка міських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету, зростає з року в рік, і становила 72,6%, що було вище середнього показника по Україні (70,0%) у 2017 році. Однак частка сільських домогосподарств з доступом до Інтернету становила лише 38,4% у 2017 році порівняно із середнім рівнем по Україні, який становив 38,6% [79].

Слід зазначити, що основною проблемою є недостатнє впровадження сучасних ІТ-технологій для належного роботи та розвитку виробничої інфраструктури, системи громадських, адміністративних та інших послуг.

На даний час, Запорізька область є однією з найбільш виробляючих та споживаючих енергію в Україні. Сьогодні енергетична інфраструктура регіону представлена різними типами компаній, включаючи великі електростанції та компанії з відновлюваної енергетики.

Запорізький регіон – єдиний в Україні, де виробляють всі види електроенергії. Область постачається електроенергією за рахунок атомних, теплових та гідроелектростанцій, а також сонячних та вітрових електростанцій регіону (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Виробництво електроенергії у 2019 році (млрд кВт/год) (сформована автором на основі [79])

	Україна	Запорізька область	Питома вага
Електроенергія, у т.ч. вироблена:	158,9	46,798	29,5%
тепловими електростанціями	60,8	6,373	10,5%
атомними електростанціями	84,4	35,924	42,6%
гідроелектростанціями	11,9	3,567	29,99%
вітровими електростанціями	1,1	0,666	60,5%
сонячними електростанціями	0,7	0,054	7,7%

Основними споживачами електроенергії в регіоні є промислові підприємства та населення. Так як, Запорізька область виробляє 29,5% всієї електроенергії, виробленої в Україні, місцевим органам, для ефективного стратегічного управління, необхідно переглянути та зменшити тарифи на електроенергію для підприємств та населення Запорізького регіону.

До електростанцій належать: ДП «Запорізька АЕС», ДП НАЕК «Енергоатом», ДП «Запорізька ТЕС», АТ «ДТЕК Дніпроенерго», філія Дніпровської ГЕС ПАТ «Укргідроенерго».

Виробництво відновлюваної енергії представлене такими компаніями: вітрові електростанції – Ботіївська ВЕС та Приморська ВЕС-1, ТОВ «Вінд Пауер» ДТЕК; сонячні електростанції – ТОВ «Токмак Солар Енерджі», ТОВ «Санталекс Грін Пауер», ТОВ «Солар Парк Веселе», ТОВ «Солар Парк Підгорне», ТОВ «Сонячні Стандартні Рішення»; фотогальванічна електростанція – ТОВ «Скіфія Солар І»; мала гідроелектростанція – ТОВ «Гідропауер 1» [79].

Для досягнення мети, державною владою було здійснено кроки для розвитку сфери відновлювальної енергетики країни та енергетики в цілому:

- встановлено “зелений” (пільговий) тариф на вироблену з альтернативних джерел енергії електричну енергію;
- затверджено Державну цільову економічну програму енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2020 рр.

Крім того, в Запорізькій області є 10 малих сонячних електростанцій, 81 сонячний генератор приватних домогосподарств (мешканців) та біогазовий енергетичний комплекс ТОВ «Біогаз-Україна», які виробляють електроенергію. Є 26 компаній, які виробляють пелети та гранули.

Необхідно наголосити на перспективах створення енергетичного кластеру в регіоні, враховуючи активний розвиток сектору відновлюваної

енергетики в Запорізькій області. Можна зазначити що вже існують деякі проекти з відновлюваної енергетики, такі як:

- СЕС «Солар Парк Веселе» у с. Веселе (дата відкриття – 2018 р);
- СЕС у м. Енергодар (дата відкриття – 2020 р);
- Вітроелектростанція «Приморська» (дата відкриття – кінець 2019 р);
- Вітроелектростанції «Орлівська» Приморського району (дата відкриття – 2020 р);
- СЕС у с. Юльєвка Новоолександрівська ОТГ Запорізького району;
- Мала ГЕС у селищі Наталовка Запорізького району;
- Кавітаційна ГЕС у селищі Камишеваха Оріхівського району;
- Газогенераторний пристрій у м. Бердянськ [47].

Сонячні електростанції, що працюють в регіоні, не лише забезпечать відновлювану енергію та створюють робочі місця для жителів регіону, але також забезпечать більш ефективне використання територій, в яких вони знаходяться.

Варто підкреслити, що безпосередній вплив на промисловий комплекс регіону має відновлювальна енергетика, яка має ряд переваг:

- енергетична незалежність регіону;
- мінімальні або нульові викиди парникових газів в атмосферу;
- удосконалення енергетичної інфраструктури, запровадження інноваційних технологій.

Саме тому, вплив енергетичної інфраструктури відбувається за рахунок зниження питомої матеріаломісткості продукції і збільшення вироблення енергетичних ресурсів власними джерелами енергії.

Не варто забувати і про проблеми, які зв'язані з розвитком відтворювальної енергетики, а саме: тривалий технологічний прогрес у сфері виробництва обладнання, періодичність деяких джерел енергії, високе капіталовкладення у будівництво нових потужностей.

Отже, розвиток виробничої інфраструктури дає можливість для підвищення конкурентоспроможності промислового комплексу регіону,

шляхом розширення транспортної складової, переходом від звичайної енергетики до відтворювальної та підтримки розвитку усіх видів зв'язку.

На завершення підсумуємо, що було досліджено розвиток виробничої інфраструктури промислового комплексу Запорізького регіону. Необхідність дослідження розвитку виробничої інфраструктури промислового комплексу регіону сприяло виявленню вискоєфективних чинників економічного зростання регіону, такі як: транспортна система, засоби зв'язку та об'єкти електропостачання. І це природно, бо виробнича інфраструктура є основною умовою конкурентоспроможності промислового виробництва, виступає у вигляді динамічної системи, цілком залежної від масштабів інвестицій, що спрямовуються на її модернізацію.

2.3 Оцінка факторів, що впливають на розвиток промислового комплексу регіону

Промисловий комплекс є невід'ємною частиною регіону. В ньому створюється матеріальна основа для інноваційних та інвестиційних процесів. Від рівня розвитку промислового комплексу регіону залежать темпи науково-технічного прогресу та економічного зростання. Сучасні регіональні промислові комплекси – це результат багаторічного просторового, технологічного, економічного розвитку, а також розвитку соціально-виробничих відносин. Економічний розвиток регіону безпосередньо залежить від стану його промисловості.

Для оцінки розвитку будь-якої галузі економіки регіону, в тому числі і промислової, необхідно аналізувати різні фактори. З багатьох існуючих інструментів стратегічного аналізу можна виділити SWOT-аналіз [93], який дає можливість провести оцінку факторів, що впливають на розвиток промислового комплексу Запорізького регіону. Даний аналіз дозволяє визначити сильні і слабкі сторони, можливості та загрози для промислового комплексу.

З позицій оптимального використання зовнішнього та внутрішнього потенціалів й розробки перспективної стратегії розвитку промислового комплексу регіону необхідно провести SWOT-аналіз промислового комплексу Запорізького регіону, який представлений в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

**SWOT-аналіз промислового комплексу
Запорізького регіону (авторська розробка)**

СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
1. Поліпшення якісного змісту стійкої галузевої структури промисловості. Незважаючи на те, що більше 55% обсягу виробництва промислової продукції області припадає на продукцію чорної і кольорової металургії, машинобудування з кожним роком відбувається поліпшення якісного змісту профільюючих галузей промисловості [79]. 2. Ринковий потенціал промислового комплексу. Металургійний комплекс, в порівнянні з іншими галузями промисловості Запорізької області, володіє найбільш високим рівнем конкурентоспроможності. У Запорізькій області випускається понад 40% загальноукраїнського виробництва прокату з чорних металів, понад 10% сталевих труб [79]. 3. Формування потенційних секторів промислового комплексу регіону. У промисловому комплексі Запорізької області активно йде процес створення сучасних форм організації промислового виробництва, таких як кластери. 4. Активна інноваційна динаміка промислового комплексу. За розвитком науково-технічного потенціалу промисловість Запорізької області займає одне з провідних місць в Україні. В області працює близько 150	1. Високі ризики, пов'язані з обтяженою структурою промисловості області. Серйозний переки в сторону базових галузей, таких як: виробництво хімічних речовин та виробництво харчової промисловості в структурі промислового комплексу Запорізького регіону зумовив досить високий коефіцієнт структурної нерівномірності в промисловості, зростання якого спостерігається в динаміці. 2. Зниження якості технологічної бази промислового виробництва та ефективності її використання. Основними загрозами збереження обтяженою структури промислового виробництва області є: – зниження ресурсу технологічної бази (ресурс у виробництві машин і устаткування вироблений більш ніж на 45%, в електроенергетиці - на 60% і досяг критичного рівня) [79]; – питома вага повністю зношених основних фондів в секторі видобутку корисних копалин становить 22- 25%, в обробній промисловості - 17- 20% [79]; – питома вага збиткових підприємств по промисловості продовжує зберігатися на високому рівні;

базових і спеціалізованих за видами діяльності інститутів, що мають необхідну наукову, виробничу і нормативно-технічну базу. 5. Позитивна динаміка зростання продуктивності праці в промисловості. У металургії і машинобудуванні зайнято 65% від усіх працюючих у промисловості. В цей же час в обсязі промислової продукції ці галузі займають 62%, що говорить про те, що в базових галузях промисловості Запорізької області продуктивність праці вище, ніж в середньому по промисловості [79] 6. Високий рівень обсягів реалізації обробної промислової продукції. 7. Позитивний вплив виробничої інфраструктури на промисловий комплекс регіону. 8. Перехід від звичайної електроенергії до відтворювальної.	– зношене і морально застаріле обладнання не здатна виробляти конкурентоспроможний на ринку продукт і призводить до зниження продуктивності праці; – значна частина підприємств, в тому числі наукомістких галузей, все більше поступаються зарубіжним за оснащеністю новітнім обладнанням, по продуктивності праці. 3. Висока собівартість продукції промислового виробництва. 4. Низький рівень реалізації видобувної продукції. 5. Зниження частки виробництва повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування. 6. Недостатнє впровадження сучасних ІТ-технологій.
МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
1. Вплив державної та регіональної влади. Стимулювання покращення технологій виробництва, підвищення якості товарів та послуг внаслідок введення норм сертифікації. В даний час як на державному рівні, так і на регіональному рівні існуючі інститути, які являють собою механічно перенесені зарубіжні аналоги для технологічної модернізації промислових підприємств. Завершення процесів дерегуляції, децентралізації, реформи територіальної організації влади в Україні 2. Науково-технічний процес. Підприємства промислового комплексу Запорізького регіону готові до переходу на шостий технологічний уклад, задля підтримки конкурентоспроможності промислових підприємств та регіону	1. Загострення воєнного конфлікту на сході України. Порушення міжнародно-правових норм судноплавства у Азовському та Чорному морях 2. Зниження чисельності працездатного населення. Високі темпи зменшення населення області та погіршення статеві-вікової структури за рахунок розширення чисельності осіб післяпрацездатного віку 3. Міграційні тенденції. Брак кадрів робітничих професій у зв'язку з міграцією населення; 4. Коливання курсу національної валюти

3. Попит на високотехнологічні товари. Розширення використання механізму державно-приватного партнерства для реалізації масштабних інфраструктурних проектів Диференціація структури експорту товарів (за рахунок зростання частки високотехнологічних товарів) та послуг шляхом збільшення у ній кількості видів послуг.	Поглиблення спеціалізації області на виробництві товарів з низькою доданою вартістю може призвести до низького рівня інвестування в інноваційні процеси та дослідницьку діяльність підприємств. 7. Механізація та автоматизація технологічного процесу. Недостатня автоматизації виробництва призводить до збільшення витрат. Високі витрати на устаткування, недостатньо висока швидкість виробництва товарів. 8. Політична нестабільність. Відсутність змін та нових можливостей для розвитку промислового комплексу регіону; відсутність економічного зростання. 9. Недосконалість законодавчої бази. Постійні зміни та реформи в правовому та податковому регулюванні в країні призводять до нестабільності прибутку від експорту та імпорту продукції. 10. Зростання рівня соціальних потреб населення. Позначається на адміністративних витратах та збільшення рівня заробітної плати у зв'язку з підвищенням мінімального рівня соціальних потреб.
---	--

Провівши аналіз сучасного стану промислового комплексу Запорізького регіону, можна стверджувати про наявність розгорнутої ресурсної бази для розвитку промислового виробництва в Запорізькому регіоні. Крім того, для стратегічного розвитку промислового комплексу регіону надається перевага попередньому накопиченому досвіду виробничої діяльності і наявності освітньої бази. Використовуючи всі сильні сторони і можливості, промисловий комплекс Запорізької області зможе забезпечити собі довгостроковий стабільний розвиток тільки за рахунок розширення своєї діяльності на нових ринках і стимулювання переходу від традиційного виробництва, яке

поступово перестає забезпечувати зростання економіки, до інноваційного. Крім того, необхідно створювати і стимулювати розвиток нових ринків, які споживатимуть і виробляти нову інноваційну продукцію.

В умовах, коли необхідно протистояти зовнішнім загрозам, найбільш оптимальним рішенням може стати активне стимулювання інтегрованих структур (кластерів, холдингів, спільних підприємств і т. п.). Це дозволить дрібним підприємствам отримувати нові конкурентні переваги перед сильними зарубіжними гравцями шляхом обміну досвідом, технологіями та іншими формами взаємодії всередині інтеграційної структури. Основним фактором об'єднання підприємств – їх локалізація на одній території. Таке розташування дозволяє знизити витрати на транспортування вантажів, збільшує ефективність переговорів і т. д. Наприклад, металургійний кластер розташовується в місті Запоріжжя. Членами якого є ПАТ «Дніпрспецсталь», ТОВ «Запорізький завод кольорових металів», ПАТ «Запоріжсталь», АТ «Запорізький феросплавний завод» [75]. Це розташування забезпечує підприємствам близькість до джерел дешевої сировини та енергії і наявність кваліфікованої робочої сили.

За результатами оцінки, а також на основі виявлених сильних і слабких сторін, можливостей і загроз розвитку Запорізької області, нами був зроблений висновок, що для забезпечення сталого розвитку промислового комплексу регіону, необхідна розробка нових комплексних підходів до розвитку промислових підприємств, заснованих на принципах і елементах економіки знань, а також формування напрямків вдосконалення стратегічного управління, що дозволяють більш ефективно створювати і використовувати наявний ресурсний потенціал.

Слід зазначити, що аналіз факторів стану зовнішнього середовища дозволить визначити, які саме фактори найбільше впливають на розвиток промислового комплексу Запорізького регіону.

Тому необхідно створити матрицю PEST-аналіз (табл. 2.6) для більш детального вивчення факторів зовнішнього середовища, за допомогою якої

необхідно визначити методом експертних оцінок, який з зовнішніх факторів найбільше впливає на розвиток промислового комплексу регіону.

Першим етапом PEST-аналізу є вибір факторів макросередовища промислового комплексу регіону у кожній з чотирьох груп аналізу. Визначимо основні з них:

а) політичні фактори: політична нестабільність; загострення воєнного конфлікту; вплив державної та регіональної влади; недосконалість законодавчої бази;

б) економічними факторами, які будуть оцінюватися, є: конкуренція на ринку; коливання курсу національної валюти; тінізація економіки; рівень інвестування;

в) соціальні фактори: зниження чисельності працездатного населення; міграційні тенденції; зростання рівня соціальних потреб населення;

г) технологічні фактори: застарілість технологій та устаткування, науково-технічний прогрес, виробничий потенціал.

Наступним етапом проведення PEST-аналізу є визначення вагомості та сили впливу на підприємство кожного фактору з чотирьох груп та визначення зважених оцінок кожної групи факторів.

У матрицю профілю винесемо фактори макросередовища, кожному з яких експертним шляхом було надано наступні оцінки:

- важливість для галузі за шкалою: 3 – велика, 2 – помірна, 1 – слабка;
- вплив на організацію за шкалою: 3 – сильний, 2 – помірний, 1 – слабкий, 0 – відсутність впливу;
- спрямованість впливу за шкалою: «+»; «-» – позитивна або негативна спрямованість.

Потім усі три експертні оцінки множаться, щоб отримати загальну інтегровану оцінку, яка показує ступінь важливості певного фактора для промислового комплексу регіону.

Результати оцінки макросередовища наведені в таблиці. 2.8.

Загальний вплив макросередовищних факторів на розвиток промислового комплексу оцінюється за коефіцієнтом впливу макросередовищних факторів. Коефіцієнт впливу макросередовища розраховується за формулою (1.1):

$$C_{\text{MAC}} = \frac{\pm A_1 B_1 \pm A_2 B_2 \pm \dots \pm A_n B_n}{[\max A_i B_i] \cdot n} = \frac{\sum_{i=1}^n (\pm A_i B_i)}{[\max A_i B_i] \cdot n}, \quad (1.1)$$

де C_{MAC} – коефіцієнт впливу факторів макросередовища на функціонування підприємства;

A – експертна оцінки важливості фактора для галузі;

B – експертна оцінки впливу фактора;

n – кількість факторів впливу [64].

Рівень макроекономічних факторів оцінюється за шкалою значень коефіцієнтів. Якщо значення коефіцієнта макросередовища позитивне: від 0 до 0,35 - нейтральний ефект; від 0,35 - до 0,50 сприятливий ефект; від 0,50 до 1,00 - позитивний ефект. Якщо значення коефіцієнта макросередовища негативне: від 0 до 0,35 - негативний вплив, від 0,35 - до 0,50 загрозливий вплив, від 0,50 до 1,00 - руйнівний вплив [64].

Розрахуємо коефіцієнт впливу факторів макросередовища на розвиток промислового комплексу регіону:

$$C_{\text{MAC}} = \frac{-16}{9 \cdot 13} = -0,14.$$

Таблиця 2.6

**Оцінка впливу факторів макросередовища на розвиток
промислового комплексу Запорізького регіону (авторська розробка)**

№	Фактори макросередовища	Важливість для галузі (1, 2, 3)	Ступінь впливу (0,1, 2, 3)	Хар. впливу (+ / -)	Оцінки впливу
1	2	3	4	5	6
	I. Політико-правові фактори:				
1	Політична нестабільність	2	2	-	-4
2	Загострення воєнного конфлікту	2	2	-	-4
3	Вплив державної та регіональної влади	3	2	+	+6
4	Недосконалість законодавчої бази	2	1	-	-2
	Разом за політико-правовими факторами				-4
	II. Економічні фактори:				
5	Конкуренція на ринку	2	2	-	-4
6	Рівень інвестування	3	1	+	+3
7	Тінізація економіки	2	2	-	-4
	Разом за економічними факторами				-5
	III. Соціально-демографічні фактори:				
8	Зниження чисельності працездатного населення	1	1	-	-1
9	Міграційні тенденції	2	2	-	-4
10	Зростання рівня соціальних потреб населення	2	2	-	-4
	Разом за соціально-демографічними факторами				-9
	IV. Технологічні фактори:				
11	Механізація та автоматизація технологічного процесу	2	3	-	-6
12	Науково-технологічний процес	2	3	+	+6
13	Попит на високотехнологічні товари	2	1	+	+2
	Разом за технологічними факторами				+2
	Разом за факторами макросередовища				-16

У цілому за результатами проведеної оцінки, можна зробити висновок, що макросередовище має негативний вплив на розвиток промислового комплексу регіону. Як видно з таблиці 2.6, найбільшу загрозу для підприємства складають соціальні та економічні фактори. Політико-правові та технологічні фактори складають меншу загрозу на розвиток промислового комплексу Запорізького регіону, однак жоден з факторів на даний час не дає можливостей для розвитку промислового комплексу.

Отже, ефективне функціонування промислового комплексу Запорізького регіону можливе за умови врахування систематичного аналізу факторів зовнішнього середовища та врахування впливу їх змін. За допомогою PEST-аналізу, методу складання профілю макросередовища промислового комплексу Запорізького регіону, виявлено фактори макросередовища та виявлено загрози та можливості для нього. Загалом, на основі результатів аналізу PEST можна зробити висновок, що сучасне макросередовище негативно впливає на функціонування розвитку промислового комплексу. Органи державного та регіонального управління повинні враховувати ці фактори, щоб забезпечити виживання та розвиток промислового комплексу Запорізького регіону. Це також сприятиме ефективному впровадженню стратегічних та оперативних управлінських рішень.

Таким чином, було проведено оцінку факторів, які впливають на розвиток промислового комплексу Запорізького регіону. Для оцінки факторів було використано SWOT-аналіз та PEST-аналіз. Систематизовані фактори дозволяють конкретизувати, актуалізувати мету і завдання розвитку та вдосконалення промисловим комплексом Запорізького регіону.

Висновки до розділу 2

Проаналізовано стан стратегічного управління промисловим комплексом регіону. Наведена динаміка економічних показників діяльності (індекс валового регіонального продукту Запорізької області, індекс промислової продукції Запорізької області, оцінка економічного потенціалу окремих видів діяльності Запорізької області) свідчить про ефективність стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону. Розглянуто концепції та стратегії державного та регіонального управління промисловим комплексом регіону.

Досліджено розвиток виробничої інфраструктури промислового комплексу Запорізького регіону. Проаналізовано складові виробничої інфраструктури, а саме: транспортна система, засоби зв'язку та об'єкти електропостачання. Визначено, що Запорізький регіон є одним з найбільш виробляючих та споживаючих електроенергію в Україні. Розвиток виробничої інфраструктури дає можливість для підвищення конкурентоспроможності промислового комплексу регіону, шляхом розширення транспортної складової, переходом від звичайної енергетики до відтворювальної та підтримки розвитку усіх видів зв'язку.

Проведено оцінку факторів, які впливають на розвиток промислового комплексу Запорізького регіону за допомогою SWOT-аналізу та PEST-аналізу. В результаті аналізу було визначено сильні і слабкі сторони, можливості та загрози для промислового комплексу регіону. Найбільшу загрозу для підприємства складають соціальні та економічні фактори. Політико-правові та технологічні фактори складають меншу загрозу діяльності та розвитку підприємства, однак жоден з факторів на даний час не дає можливостей для розвитку діяльності підприємства.

РОЗДІЛ 3

РОЗРОБКА МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ

3.1 Розробка механізму стратегічного управління промисловим комплексом регіону

Успішне функціонування промислового комплексу залежить від вдало підбраного механізму стратегічного управління. Ефективність стратегічного управління промисловим комплексом регіону багато в чому залежить від раціональності взаємодії учасників цього процесу в сучасній промисловості. Тісна та безперервна взаємодія учасників процесу завжди має вирішальне значення при використанні обмежених виробничих ресурсів в інтересах задоволення потреб суспільства. У сучасних умовах значення взаємодії учасників процесу управління регіональним промисловим комплексом різко зростає. Поява нових галузей виробництва, збільшення диференціації і спеціалізації окремих виробництв, розвиток малого бізнесу, поглиблення міжнародного поділу праці – все це зумовлює пошук нових шляхів підвищення ефективності взаємодії учасників процесу стратегічного управління промисловим комплексом регіону.

Протягом багатьох років мало перевагу лише державне стратегічне управління промисловим комплексом регіону. Державне стратегічне управління спрямоване на обґрунтування стратегій розвитку всієї економічної системи, визначення загальних критеріїв та цілей розвитку економіки в цілому, розробку шляхів та методів досягнення високих результатів діяльності. Але це прерогатива державних органів влади. Для регіонального самоуправління це необхідні, але далеко недостатні речі.

В той же час, не заперечується роль регіонального стратегічного управління промисловим комплексом, яке має зайняти рівноправне положення з державним стратегічним управлінням, оскільки тільки в такому співвідношенні можливо досягти успіху в розвитку економіки регіонів і держави в цілому.

Особливості посилення регіонального управління на сучасному етапі обумовлюється, по-перше, умовами взаємного поєднання централізованого і демократичного, економічного і соціального напрямів в стратегічному управлінні промисловим комплексом держави в цілому. По-друге, досягнуто розуміння того, що не можливо віддавати перевагу будь-якому одному принципу стратегічного управління – державному чи регіональному. Поряд з розвитком регіонального стратегічного управління значно змінилась роль і самостійність підприємств на місцях, що вимагає суттєвого підвищення ролі впливу органів місцевого самоврядування на їх виробничу діяльність.

Особливістю сучасного регіонального стратегічного управління є вирішення проблем охорони природного середовища, підвищення ефективності функціонування існуючих виробничих потужностей, їх модернізація і подальший розвиток інвестування капіталу в розвиток регіону, підвищення життєвого рівня населення. Вирішення цих проблем можливе тільки на основі правильного визначення пріоритетів, а також розробки стратегічних цілей і шляхів їх досягнення. Все це можливе лише на базі неперервного удосконалення форм і методів регіонального стратегічного управління.

Проте, слід зазначити, що при регіональному стратегічному управлінні промисловим комплексом практично не враховуються інтереси держави, звідси виникають наступні проблеми: відсутність чітких стратегій розвитку промислового комплексу регіону, недостатньо розвивається переробна промисловість та інфраструктура промислового комплексу.

Через недосконалість механізму державного та регіонального стратегічного управління промисловим комплексом, виникає безліч

негативних явищ які впливають на розвиток регіону: дублювання управлінських функцій, збільшення витрат на обслуговування адміністративного та управлінського персоналу та уповільнення процесів інтеграції. В цьому випадку промисловий комплекс регіону перестає існувати як один господарський комплекс, керований з одного центру.

Безсумнівно, успішність і результативність розробки механізму стратегічного правління промисловим комплексом регіону визначається готовністю менеджменту до його прийняття, чіткістю вироблених цілей і завдань їх впровадження, визначенням виконавців, адекватним методичним інструментарієм оцінки і контролю. Одним з видів таких нововведень, необхідність яких була обґрунтована в попередніх розділах цього дослідження, є розробка механізму стратегічного управління промисловим комплексом регіону.

Виходячи з цього, такий механізм обумовлює вдосконалення, в тому числі і моделювання стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону. Це дозволить на більш якісному рівні застосовувати сучасні інформаційні технології для оперативного ведення контролінгу, моніторингу та коригування управлінських дій.

На нашу думку, необхідно розробити такий механізм стратегічного управління промисловим комплексом регіону, який би включив в себе позитивні аспекти як державного, так і регіонального стратегічного управління, для досягнення стратегічних планів регіону та держави в цілому.

Даний механізм повинен формуватися на основі принципів регіонального та державного стратегічного управління, властивих їм функцій, специфіки побудови внутрішньо регіональної взаємодії, наявних ресурсів і сучасних технологій управління.

У складі механізму стратегічного управління промисловим комплексом регіону пропонується виділити три блоки: система стратегічного управління промисловим комплексом регіону, об'єкт та методи стратегічного управління промисловим комплексом регіону (рис.3.1).

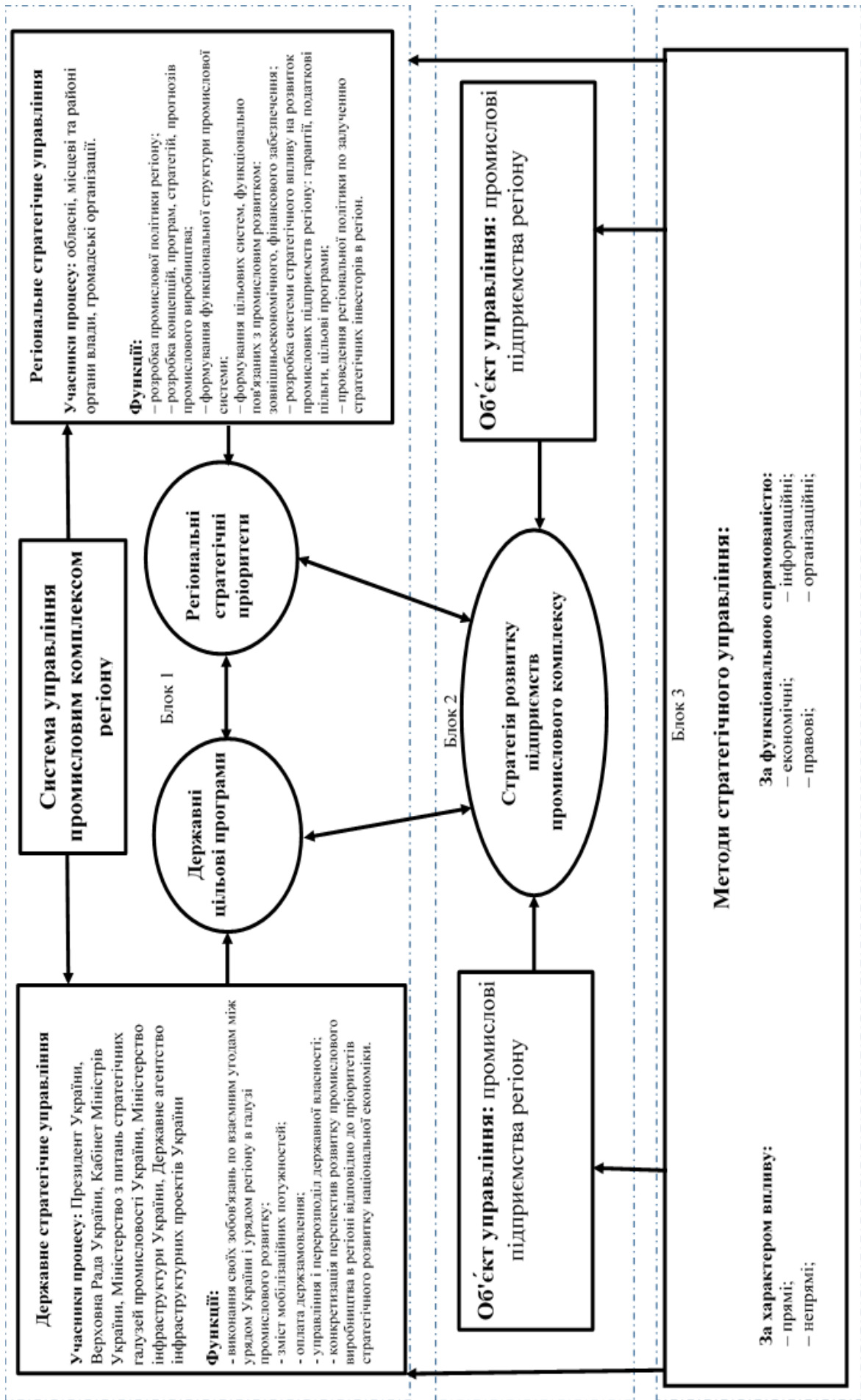

Рис. 3.1 Механізм стратегічного управління промисловим комплексом регіону (авторська розробка)

Перший блок – це система стратегічного управління функціонуванням промислового комплексу регіону. У блок входять органи державної та регіональної влади, які регулюють діяльність промислового комплексу, а також громадські організації, які регулюють відносини між організаціями в рамках окремо взятих галузей і реалізують представницькі функції бізнесу в органах влади та управління.

Серед учасників процесу державного та регіонального стратегічного управління промисловим комплексом можна виділити:

- Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України;
- Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, Міністерство інфраструктури України, Державне агентство інфраструктурних проектів України;
- обласні, місцеві та районі органи влади;
- громадські організації.

Функціями органів державної влади як учасника процесу управління промисловим комплексом регіону є виконання своїх зобов'язань по взаємним угодам між урядом України і владою регіону в галузі промислового розвитку, утриманню мобілізаційних потужностей, оплати держзамовлення, управління і перерозподілу державної власності, конкретизації перспектив розвитку промислового виробництва в регіоні відповідно до пріоритетів стратегічного розвитку національної економіки.

До функцій органів регіональної влади регіону як учасника процесу управління промисловим комплексом відносяться:

- розробка промислової політики регіону;
- розробка концепцій, програм, стратегій, прогнозів промислового виробництва в регіоні;
- формування функціональної структури промислової системи в рамках структурної перебудови економіки регіону;

- формування цільових систем, функціонально пов'язаних з промисловим розвитком: зовнішньоекономічного, фінансового, наукового забезпечення;
- розробка системи стратегічного впливу на розвиток промислових підприємств регіону: гарантії, податкові пільги, цільові програми;
- проведення регіональної політики по залученню стратегічних інвесторів в регіон;
- формування регіональних потреб в інтеграції науки з промисловою системою регіону, підготовка і перепідготовка кадрів.

Крім того, даний блок має формувати інституційні рамки, що сприяють активізації інноваційних процесів в регіональному промисловому комплексі. Основу блоку становлять концепція і стратегія розвитку промислового комплексу, галузеві стратегії, державні цільові програми, цільові регіональні, муніципальні програми та проекти.

Другий блок являє собою об'єкт управління. Головним об'єктом стратегічного управління промисловим комплексом регіону є підприємства. Функціонування промислового підприємства знаходиться під впливом державного та регіонального стратегічного управління. Однак, важливим етапом процесу стратегічного управління промисловим підприємством залишається прогнозування сучасних ринкових тенденцій, що є обов'язковим елементом в контексті встановлення перспективних та пріоритетних напрямів його розвитку.

Принциповим в механізмі державного та регіонального стратегічного управління промисловим комплексом регіону є третій блок, який представляє собою сукупність методів стратегічного управління. Методи можуть змінюватися в залежності від поставлених завдань, ресурсної бази регіону, досвіду управління та ряду інших аспектів. За характером впливу на об'єкт управління методи, закладені в основу механізму управління промисловістю, можуть бути розділені на прямі і непрямі, а по

функціональної спрямованості – класифіковані на наступні групи: економічні, правові, інформаційні, організаційні. Широкий спектр методів дозволяє диференційовано підходити до їх вибору в залежності від особливостей етапів розвитку промислового комплексу.

Таким чином, запропонований механізм стратегічного управління промисловим комплексом регіону можна буде використовувати в будь-якому регіоні країни, незважаючи на його територіальні, економічні, технологічні, соціальні та демографічні особливості [83].

Необхідність розробки механізму стратегічного управління промисловим комплексом регіону обумовлена тим, що зміцнення економічного становища регіонів України багато в чому залежить від стану і розвитку промислового комплексу, до галузей і підприємств якого глобальна економіка висуває все більш жорсткі вимоги в міру розширення товарних і фінансових ринків, а також поглиблення і посилення конкуренції.

Запропонований механізм стратегічного управління промисловим комплексом регіону враховує інтереси всіх учасників даного процесу, виключає дублювання функцій управління і вирішує завдання з використанням найбільш ефективних методів управління.

Державне стратегічне управління промисловим комплексом має зосередитись на обґрунтуванні стратегій розвитку всієї економічної системи, визначити загальні критерії та цілі економічного розвитку загалом, розробити шляхи та методи досягнення високих показників. Особливо важливим завданням стратегічного управління промисловим комплексом на рівні регіону є вірне визначення пріоритетів регіонального розвитку, з врахуванням всіх факторів, що на нього впливає, та державних цілей. У свою чергу підприємства, що входять в промисловий комплекс регіону, при розробці своїх стратегій розвитку враховують можливість отримати вигоду від реалізації державних і регіональних пріоритетів.

В ході роботи, нами було розроблено механізм стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону. Який базується на врахуванні багатьох факторів (органи державної та регіональної влади, об'єкт управління, методи стратегічного управління). Тому промислому комплексу Запорізького регіону, необхідна розробка механізму стратегічного управління промисловим комплексом, алгоритм якої запропоновано та деталізовано у роботі.

3.2 Визначення потенціалу та напрямків розвитку промислового комплексу регіону

Не секрет, що реформи та модернізація галузей промисловості, орієнтовані на розвиток промислового комплексу країни, створення таких видів виробництва сприяло б переходу галузі на нову технологічну основу. Рішення такого роду завдання можливі лише за умови промислового потенціалу регіонів та напрямків розвитку.

Хотілось би відзначити, що в ході ринкових перетворень, розвиток промислового комплексу в першу чергу вимагає розробки і реалізації стратегії розвитку, яка передбачає її переклад на інноваційний шлях розвитку (рис. 3.1). Розробка стратегії представляє собою складний багатоступінчастий алгоритм, який включає в себе наступні етапи.

На першому етапі створення стратегії проводиться збір і систематизація необхідної теоретичної інформації, аналіз досвіду створення подібних документів і програм. Здійснюється аналіз державної і регіональної законодавчої бази, яка регулює основні аспекти формування промислової політики регіону.

На другому етапі проводиться аналіз умов розвитку промислового комплексу: збір та аналіз статистичної інформації, виявлення проблем та тенденцій розвитку, а також визначення напрямків розвитку промислового комплексу регіону.

На третьому етапі розробки основних положень стратегії проводиться:

- визначення основної мети і завдань розвитку промислового комплексу регіону;
- розробка основних положень стратегії розвитку галузей промисловості.
- організаційне, законодавче, ресурсне забезпечення реалізації стратегії розвитку.
- визначення цільових орієнтирів стратегічного розвитку регіонального промислового комплексу.

Заключний етап передбачає реалізацію стратегії. В рамках нього здійснюється контроль над реалізацією стратегії, а також при необхідності коригування використовуваного механізму в разі зміни зовнішнього середовища (рис. 3.2).

Подібний алгоритм розробки стратегії розвитку промисловості регіону є найбільш оптимальним. Проте, при його використанні необхідно враховувати особливості розвитку і структури організації промислового комплексу конкретного регіону.

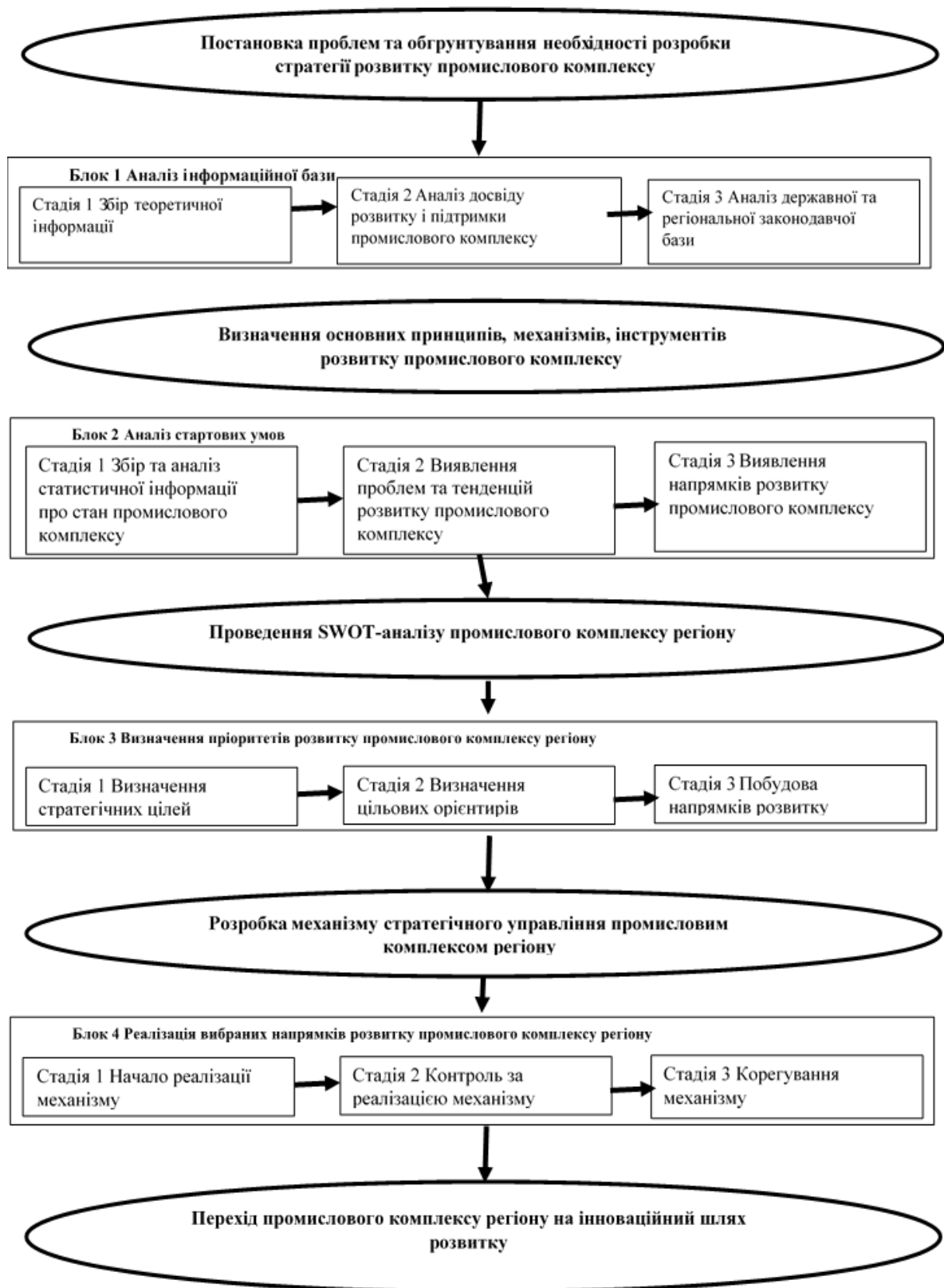

Рис 3.2 Алгоритм розробки стратегії розвитку промислового комплексу регіону (авторська розробка)

Відповідаючи сучасним умовам управління регіоном як самодостатнім суб'єктом держави, органи державної та регіональної влади впливають на вдосконалення стратегічного управління промисловим комплексом регіону.

Розглянемо механізм управління промисловим комплексом Запорізького регіону. Вихідна ситуація описана завдяки аналізу державного та регіонального управління промисловим комплексом регіону, проведеному в розділах 1.2 і 3.1. Механізм управління промисловим комплексом регіону являє собою сукупність послідовних дій, які коректують рух промислового комплексу по стратегічній траєкторії і які спрямовані на досягнення кінцевого результату при оптимальному використанні методів та підходів.

Реалізація механізму управління промисловим комплексом Запорізького регіону представлена на рисунку 3.3.

Апробація зазначеного механізму стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону дозволила визначити потенціал та розробити напрямки розвитку промислового комплексу регіону, які сприятимуть розвитку та підтримки конкурентоспроможності промислового комплексу Запорізького регіону.

Зазначимо, що формування потенціалу розвитку промислового комплексу Запорізького регіону визначається наступними основними аспектами: обсяг та наявність ресурсів, можливості підприємств та окремих секторів економіки на регіональному рівні, можливості регіонального управління, інформаційні, інноваційні та фінансові можливості.

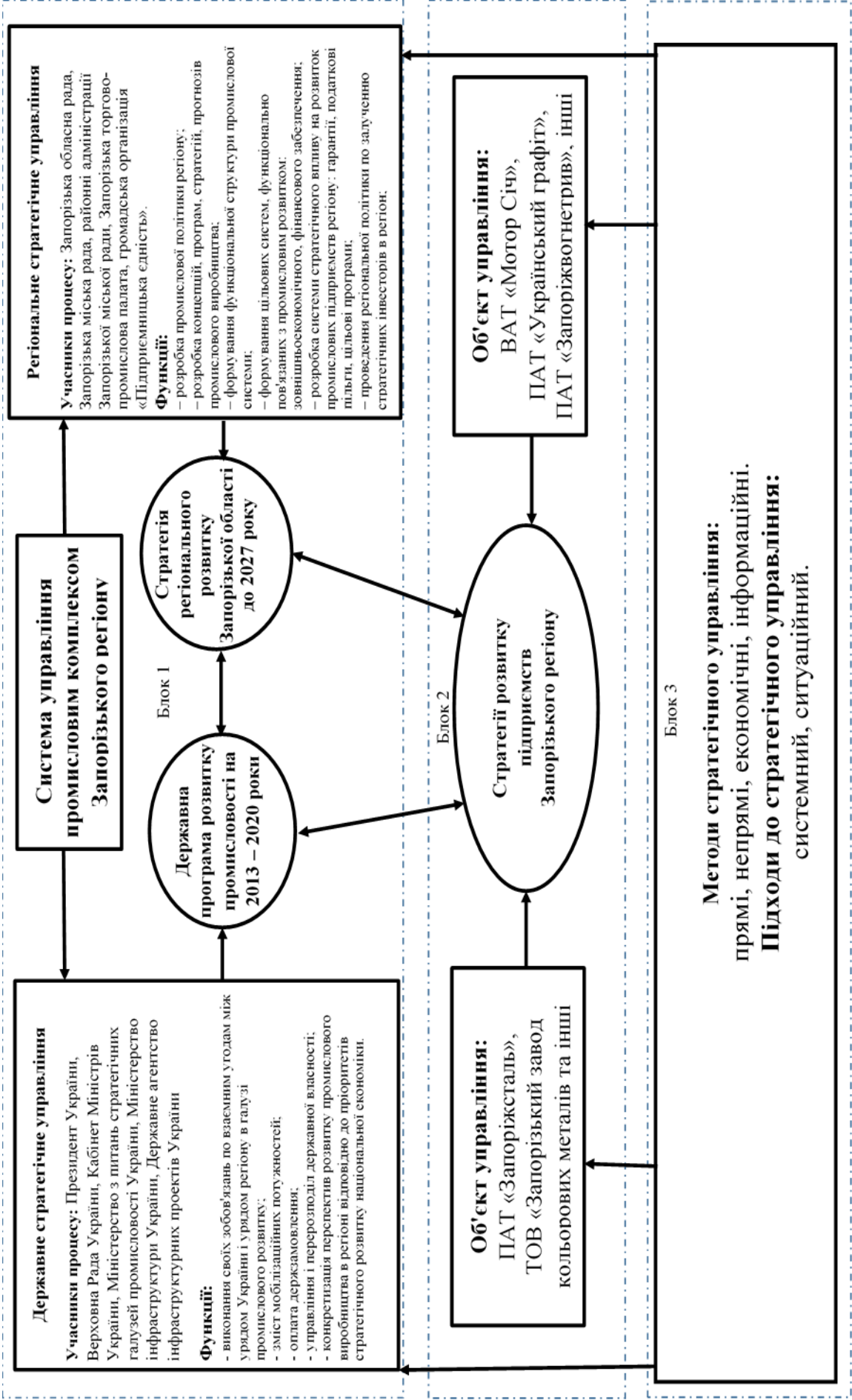

Рис. 3.3 Механізм стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону (авторська розробка)

Враховуючи результати значної кількості досліджень, ми вважаємо потенціал розвитку регіону слід розглядати як комплексну та динамічну систему, враховуючи велику кількість показників, що використовуються для кількісної оцінки існуючих можливостей (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Головні складові елементи формування потенціалу розвитку
промислового комплексу Запорізького регіону (сформована автором на
основі [79])**

Головні складові елементи	Показники складових елементів
Обсяг та наявність ресурсів	Кількість працівників на промислових підприємствах,
Можливості підприємств та окремих секторів економіки на регіональному рівні	Обсяг випуску промислової продукції
Можливості регіонального управління	Рівень використання наявних ресурсів регіону
Фінансові можливості	Залучення коштів (кредитоспроможність, внутрішня та зовнішня заборгованість підприємств промислового комплексу)
Інноваційні можливості	Розвиток науково-технічного потенціалу, формування потенційних секторів промислового комплексу регіону
Інформаційні можливості	Впровадження сучасних ІТ-технологій для належного роботи та розвитку промислового комплексу.

Потенціал регіону слід розуміти як комплексну категорію, що відображає інтегрований набір кількісних та якісних характеристик наявних ресурсів враховуючи регіональні особливості, що дають змогу формувати, розвивати та ефективно використовувати регіональні можливості. Оцінка потенціалу регіону як категорії включає відносно складну структуру компонентів, які складаються з виробничої, економічної, фінансової, соціальної, інноваційної та інвестиційної складових.

Як свідчить досвід, актуальність і необхідність розробки і реалізації напрямків розвитку промислового комплексу регіону обумовлюється:

- відсутністю інструментів розвитку промислового комплексу державної промислової політики до регіональної дійсності;
- забезпеченням модернізації переробної промисловості;
- прискоренням заміни морально і фізично застарілого обладнання в промислових галузях більш високотехнологічними;
- створенням умов для модернізації традиційних виробництв;
- сприянням розвитку малого бізнесу і взаємодія його з великими промисловими підприємствами регіону;
- забезпеченням масового випуску технічно складної продукції;
- реалізацією інноваційно-інвестиційної політики, в т. ч. створення повноцінної інноваційної інфраструктури та створення сприятливих умов регіонального та міжнародного трансферу технологій;
- вдосконаленням системи менеджменту на підприємствах і підвищення рівня кваліфікації працівників;
- вдосконаленням законодавчої та нормативно-правової бази, яка є необхідної для залучення інвестицій;
- поліпшенням рівня впровадження енергоефективних технологій та обладнання тощо.
- потребою подолання протиріч між старими і новими виробничими процесами і переходом галузей промисловості до VI і VII технологічного укладу, на основі інноваційного оновлення, створення високопродуктивних

виробництв, що дозволяють підвищити конкурентоспроможність і структурно збалансувати матеріальний сектор економіки регіону;

- завданнями зниження накопичених екологічних і техногенних проблем, які роблять деструктивний вплив на соціальний розвиток Запорізького регіону.

Реалізація пріоритетних напрямків розвитку промислового комплексу передбачає забезпечення якісної інноваційно-інвестиційної політики регіону, оскільки інноваційний фактор є визначальним в розвитку Запорізького регіону.

Для успішної реалізації розвитку промислового комплексу Запорізького регіону необхідні докорінні зміни, а саме:

- технологічне переоснащення і модернізації виробничих процесів;
- удосконаленні стратегічного управління промисловим комплексом регіону;
- націленість на нову інвестиційну політику.

Узагальнюючи раніше розглянуті теоретико-методологічні аспекти, особливості та підходи стратегічного управління можна сформулювати актуальні завдання вдосконалення розвитку промислового комплексу регіону:

- вибори стратегічних напрямків промислового комплексу регіону. Дані процедури ґрунтуються на аналізі та баченні органами регіональної влади і бізнес-спільнотою майбутнього розвитку галузей промисловості на довгострокову перспективу, бажаного положення на зовнішніх і внутрішніх ринках, відповідного глобальним тенденціям і умовам, можливостям господарюючих суб'єктів адаптуватися до них. Ускладнення конкурентної ситуації підвищує вимоги до чіткості опрацювання місії і напрямків розвитку з боку регіонального менеджменту, які концентрують можливості і потенціали галузей до інноваційності та неоіндустріалізації;

- визначення стратегічних цілей реалізації регіонального промислового комплексу відповідно до бачення на довгострокову перспективу. Відзначимо, що в даний час стратегування на рівні управління Запорізьким регіоном

здійснюється в основному на середньострокову перспективу - до 5 років. Важливо, щоб оперативні цілі та етапи розвитку при реалізації промислової політики регіону узгоджувалися з довгостроковими цілями. Конкретизація завдань розвитку в розрізі стратегічних цілей за термінами, критеріями і показниками повинні формуватися на всіх ієрархічних рівнях менеджменту;

- вироблення комплексної і галузевих стратегій досягнення цілей, а також бізнес-стратегій промислових підприємств регіону, сукупно забезпечують реалізацію напрямків розвитку.

Виходячи з цього, в якості основних актуальних напрямків вдосконалення стратегічного управління розвитком промислового комплексу Запорізького регіону, виділяємо наступні:

- наукове обґрунтування методології стратегічного управління і організаційно-методичне забезпечення.

Цей напрямок включає введення в управління нових методичних підходів: системний та ситуаційний, які забезпечують належне управління та розвиток промислового комплексу регіону.

- впровадження прогресивних управлінських технологій.

При реалізації прогресивних управлінських технологій, які забезпечують адаптацію і конкурентоспроможність промислового комплексу регіону, необхідно максимально задіяти накопичений в науці і практиці управлінський досвід. Застосування прогресивних управлінських технологій в стратегічному управлінні розвитком промислового комплексу регіону дозволить на практиці підвищити якість розроблюваних програмних документів, заходів стимулювання бізнесу по адаптивності та конкурентоспроможності галузей, розширення лінійки випуску інноваційної продукції та залучення інвестицій.

- регламентація і сертифікація якості управлінських процесів.

Розробка управлінських регламентів і їх сертифікація дозволяє активізувати управлінський процес, спрямований на максимальне використання інноваційного потенціалу і ресурсних можливостей, з

урахуванням територіальних особливостей регіону. В Запорізькому регіоні пропонується, з метою підвищення взаємодій між інноваційними стартапами і галузевим бізнесом створити мережу інжинірингового сервісу, розвивати технопарки, бізнес-інкубатори і експериментальні майданчики з просування конкурентоспроможних виробництв.

- навчання менеджменту.

Запорізька області характеризується високим рівнем академічної, галузевої і вузівської науки, сукупний потенціал якої дозволяє не тільки освоювати новітні технологічні досягнення, а й безпосередньо генерувати інновації, спрямовані на формування неоіндустріальні територіальної суспільної системи. Поза меншій мірі це відноситься і до системи підготовки галузевого менеджменту, що забезпечує органи управління висококваліфікованими фахівцями.

Підводячи підсумки, було визначено потенціал та напрямки розвитку промислового комплексу Запорізького регіону. Запропоновано алгоритм розробки стратегії розвитку промислового регіону. Відбулася реалізація механізму управління промисловим комплексом Запорізького регіону. Запропоновані в цьому пункті напрямки розвитку промислового комплексу, в значній мірі ґрунтуються на розумінні того, що це досягається після визначення та аналізу головних складових елементів формування потенціалу розвитку промислового комплексу (обсяг та наявність ресурсів, можливості підприємств та окремих секторів економіки на регіональному рівні, можливості регіонального управління, інформаційні, інноваційні та фінансові можливості). Нарощування яких забезпечується темпами інтенсивності освоєння високих технологій і сучасних матеріалів, що дозволяють випускати конкурентоспроможну і затребувану на внутрішніх і зовнішніх ринках промислову продукцію.

3.3 Обґрунтування конкурентних переваг промислового комплексу регіону

У сучасному світі, який швидко і невідворотно рухається шляхом глобалізації, здатність швидко адаптуватися до міжнародної конкуренції стає найважливішою умовою успішного і стійкого розвитку.

Конкурентоспроможність будь-якого підприємства формується під впливом сукупності конкретних конкурентних переваг. Згідно з М. Портером, конкурентна перевага – це перевага фірми у якійсь галузі чи діяльності з випуску товарів порівняно з фірмами, що конкурують [59].

Саме тому, необхідно стимулювати і розвивати НДДКР на підприємствах промислового комплексу регіону, які виступлять в якості додаткового елементу механізму створення конкурентних переваг і дозволять забезпечити достатній імпульс процесу нарощування конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів галузі.

Важливим фактором ефективного розвитку промислового комплексу регіону, в умовах ринкової економіки, є виявлення конкурентних переваг. Конкурентні переваги промислового комплексу регіону можна розглядати з кількох позицій. Визначають ресурсний підхід, який передбачає що конкурентоспроможність та ринкове становище підприємств залежать від рівня розвитку ресурсного потенціалу та ресурсів, якими компанія вирішила задовольнити потреби споживачів на ринку; а також комплексний підхід, головна ідея якого полягає в обґрунтуванні необхідності базувати конкурентні переваги компанії не тільки на ринкових та галузевих вимогах, а й на унікальному поєднанні наявних ресурсів та компетенцій, тобто конкурентоспроможності викликана формувати, мобілізувати та повною мірою використати ці специфічні внутрішні умови.

Для оцінки конкурентних переваг промислового комплексу регіону і можливості впливу регіональних органів влади на її складові доцільно використовувати модель «національного ромба», запропоновану

М. Портером [60]. Роль промислового комплексу регіону в створенні конкурентних переваг підприємств можна досліджувати по чотирьох взаємозалежних напрямках (детермінантам), що створює «регіональний ромб»: параметри факторів (природні ресурси, кваліфіковані кадри, капітал, інфраструктура і ін.); умови попиту (рівень доходу, еластичність попиту, вимогливість покупців до якості товару і послуг та ін.); родинні та підтримуючі галузі (забезпечують фірму необхідними ресурсами, комплектуючими, інформацією, банківськими, страховими та іншими послугами); стратегії фірм, їх структура і суперництво (створюють конкурентне середовище і розвивають конкурентні переваги). У свою чергу кожен з детермінантів аналізується за складовими, ступеня їх впливу на конкурентну перевагу регіону, а також необхідності їх розвитку.

Для більш детального розуміння конкурентоспроможності промислового комплексу Запорізького регіону було проведено факторний аналіз по методиці М. Портера «регіональний конкурентний ромб», який представлений на рисунку 3.4, дані для якого були виведені у SWOT-аналізі.

Аналізуючи рисунок можна виявити, що слабка позиція конкурентоспроможності підприємств промислового комплексу Запорізького регіону відображена через факторні умови. Промисловий комплекс Запорізького регіону має достатньо розвинені галузі виробництва металів та сплавів, тим самим дає змогу виробляти товари з вітчизняної продукції. Незважаючи на скрутну економічну ситуацію в країні, такі підприємства, як: ПАТ «Запоріжсталь», ПАТ «Дніпроспецсталь» не скорочувала обсягів виробництва металів та сплавів. Не слід забувати про те, що аналіз показав і недоліки промислового комплексу регіону: недостатня розвиненість транспортної інфраструктури, низька якість соціальної інфраструктури, невідповідність кількості та рівня підготовки кадрів.

Рис. 3.4 Факторний аналіз Запорізької області по методиці М. Портера «національний конкурентний ромб» (авторська розробка)

Наступною умовою конкурентних переваг – є попит. Зараз майже все підприємства Запорізької області ведуть пошук нових клієнтів. В результаті європейської інтеграції України та припинення співпраці з Росією, промисловий комплекс регіону шукає клієнтів у країнах Європи та Латинської Америки. Важливою умовою для конкурентних переваг є наявність споріднених галузей. До споріднених галузей промисловості відносяться сільськогосподарська галузь та сфера послуг.

Слід також зазначити роль уряду. Уряд має значний вплив на промисловий комплекс регіону, оскільки розробив державну програму розвитку промисловості на 2013 – 2020 роки та стратегію розвитку міста Запоріжжя до 2028 року. Промисловий комплекс регіону має конкурентну перевагу тільки тоді, коли володіє всіма елементами ромба.

Виходячи з цього, промисловий комплекс Запорізького регіону повинен створити стабільні конкурентні переваги, щоб втриматися на ринку промисловості. Саме конкурентні переваги з високим ступенем стабільності дають можливість зберегти досягнуті конкурентні позиції в довгостроковій перспективі та захистити їх. Стійкі конкурентні переваги, що забезпечують довгострокову конкурентоспроможність, повинні базуватися на стратегічному потенціалі промислового комплексу: потужна ресурсна база, яка повинна включати ноу-хау, а також інновації.

За рахунок цих та інших умов для розвитку промислового комплексу Запорізької області, державні та регіональні органи влади мають вживати такі заходи:

- розробка сучасних стратегічних програм та стратегій, що мають корегуватися та адаптуватися до сучасних умов та проблем, це значить не розробляти їх на довгострокову перспективу;
- забезпечити постійне та в повному обсязі фінансування промислових підприємств на наукових розробок;
- переглянути нормативно-правову базу стосовно пільг, дотацій та підтримки особо важливих підприємств промислового комплексу;

- сприяти підписанню міжнародних контрактів.

Не можливо, не зазначити що ще конкурентною перевагою промислового комплексу є ефект кластерінга, так як Запорізький регіон має не тільки одну конкурентоспроможну галузь. Концепція кластерів є прямим наслідком теорії ромба, де кластери розглядаються не просто як одна з граней ромба, але і як прояв взаємодії всіх чотирьох граней.

Можливість підприємств конкурувати на визначеному товарному ринку безпосередньо залежить від впровадження інновацій, конкурентоспроможності товару і сполучення економічних засобів діяльності підприємства, надаючи перевагу в умовах конкурентної боротьби.

Необхідно підкреслити, що не тільки державним та регіональним органам необхідно впливати на конкурентні переваги промислового комплексу регіону, а й керівництву підприємств, які повинні простежувати зміни, що відбуваються в умовах кризи та проводити різноманітні перетворення в політиці ведення виробництва та реалізації.

Отже, нами було обґрунтовано конкурентні переваги промислового комплексу Запорізького регіону, проведено факторний аналіз по методиці М. Портера «національний конкурентний ромб». В результаті чого показано, що промисловий комплекс регіону готовий до змін, але потребує підтримки зі сторони державного та регіонального управління.

Висновки до розділу 3

У розділі розроблено механізм стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону. Який базується на врахуванні багатьох факторів (органи державної та регіональної влади, об'єкт управління, методи стратегічного управління). Щоб привести промисловий комплекс Запорізького регіону до лідируючих позицій необхідно розробити механізму стратегічного управління промисловим комплексом, алгоритм якої запропоновано та деталізовано у роботі. Обумовлено це тим, що зміцнення

економічного становища регіонів України багато в чому залежить від стану і розвитку промислового комплексу.

Визначено потенціал та напрямки розвитку промислового комплексу Запорізького регіону. В результаті аналізу, проведено реалізацію механізму управління промисловим комплексом Запорізького регіону. Запропоновано напрямки розвитку промислового комплексу, які ґрунтуються на розумінні того, що це досягається після визначення та аналізу головних складових елементів формування потенціалу розвитку промислового комплексу (обсяг та наявність ресурсів, можливості підприємств та окремих секторів економіки на регіональному рівні, можливості регіонального управління, інформаційні, інноваційні та фінансові можливості).

На основі факторного аналізу за методикою М. Портера «національний конкурентний ромб» обґрунтовано конкурентні переваги промислового комплексу Запорізького регіону, що дадуть змогу виявити та усунути недоліки задля підвищення конкурентоспроможності регіону.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Оскільки тема магістерської роботи – «Формування механізму управління промисловим комплексом регіону», передбачає виконання посадових обов’язків та проведення досліджень та розрахунків в галузі менеджменту у приміщенні обладнаному персональними комп’ютерами (далі ПК) з візуальними дисплейними терміналами (далі ВДТ), тому нижче розглянемо заходи по забезпеченню безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці, пожежної і цивільної безпеки для приміщення обладнаного ПК з ВДТ.

4.1 Аналіз потенційних небезпек

Ідентифікацію небезпек здійснюють згідно принципу, що «усе впливає на усе», тобто все може бути як джерелом небезпеки, так і зазнати небезпеки.

На основі аналізу роботи існуючого обладнання і технологічних процесів у приміщенні обладнаному ПК з ВДТ, згідно ГОСТ 12.0.003-74* «ССБТ. Опасные и вредные производственные факторы. Классификация» [11], виявлені наступні небезпечні та шкідливі виробничі фактори, здатні привести до травм або ушкодження здоров’я працівників в галузі менеджменту:

- оскільки приміщення обладнане електротехнічними приладами та пристроями, тому, у разі порушення ізоляції, умов експлуатації або необережного поводження осіб, що працюють з комп’ютерами існує можливість ураження електричним струмом, тобто отримання електротравм та опіків різного ступеню важкості;

- стресові ситуації та підвищене нервово-психічне навантаження, внаслідок специфіки роботи, а саме постійний контакт з клієнтами, колегами по роботі, керівництвом, контрагентами при вирішенні робочих питань (деякі з них можуть бути конфліктними, суперечливими), що може викликати емоційний дискомфорт, внутрішнє роздратування та емоційну нестабільність під час короткотривалих певних негативних ситуацій, та може призвести до захворювань нервової системи, зниження наснаги на працю та стресових станів та помилкових дій;

- недостатність робочого досвіду, що може вплинути на якість роботи та рівень авторитетності співробітника у колективі, що в свою чергу впливає на рівень психічного стану працівника та призводить до стресу, подавленого настрою, апатії та ін.;

- оскільки робота користувача ПК вимагає тривалого статичного напруження м'язів спини, шиї, рук і ніг тому не раціональна або неправильна конструкція, організація та обладнання комп'ютеризованого робочого місця не забезпечує правильного та комфортного положення при роботі за комп'ютером, що може привести до швидкої втоми, а як наслідок до помилок, зниженню працездатності та кістково-м'язовим порушенням;

- недостатнє або надмірне освітлення робочих місць, в зв'язку з несправністю, або хибним вибором освітлювальних приладів, в зв'язку з неправильним розташуванням робочих місць по відношенню до джерел природного та штучного освітлення, що призводить до помилкових дій, погіршення зору або ефекту засліплення;

- підвищена або знижена температура, вологість і рухливість повітря в приміщенні, у випадку не якісної або нераціональної системи вентиляції та кондиціонування повітря, приводить до підвищеної стомлюваності, а як наслідок до помилок, зниженню працездатності, а також може бути причиною простудних захворювань;

- значний ризик зараження персоналу інфекційними захворюваннями в умовах інтенсивного поширення коронавірусної інфекції в Україні, а також наявності інших неменш небезпечних вірусів;

- відсутність або неправильний вибір типу та необхідної кількості первинних засобів гасіння пожеж (вогнегасників) у результаті помилок у розрахунках, може стати причиною поширення пожежі, а як наслідок причиною термічних опіків різного ступеню важкості;

- неправильні або нераціональні дії персоналу в умовах надзвичайних ситуацій, які призводять до паніки, отримання пошкоджень різного ступеню важкості та загибелі людей.

4.2 Заходи по забезпеченню безпеки

Приміщення, у якому здійснюються посадові обов'язки, дослідження та розрахунки пов'язані з виконанням роботи в галузі менеджменту, є спеціалізованим приміщенням яке обладнане ПК з ВДТ.

Приміщення спроектоване та обладнане відповідно до вимог ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні стандартні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» [16], «Правил улаштування електроустановок» (далі – «ПУЕ») [63], НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні» [51] та буде використовуватися згідно вимог НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів» (далі – «ПБЕЕС») [53] та НПАОП 0.00-7.15-18 «Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроями» [52].

Для запобігання ураження електричним струмом, відповідно до вимог п. 6.7.4. НПАОП 40.1-1.21-98 «ПБЕЕС» [53] усі доступні для доторкання металеві деталі електрообладнання у приміщенні з ПК, яке може опинитись під напругою, у випадку пошкодження ізоляції, з'єднані з заземлюючим пристроєм.

Згідно «ПУЕ» [63] електрообладнання приміщення обладнаного ПК з ВДТ характеризується як електроустановки до 1 кВ, тому для забезпечення безпеки персоналу відповідно до вимог п. 1.7 «ПУЕ» [63] все електрообладнання заземлене. Величина опору контуру захисного заземлення, у будь-яку пору року, не перевищує – 4 Ом.

У зв'язку із стресовими ситуаціями та нервово-емоційними навантаженнями у працівників може виникнути ймовірність захворювань загально-невротичного характеру.

З метою зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втоми, згідно ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» [16] для робітників із застосування ЕОМ, передбачені регламентовані перерви для відпочинку тривалістю 15 хвилин через кожні дві години, а також обладнані побутові приміщення для відпочинку під час роботи, кімната психологічного розвантаження. В кімнаті психологічного розвантаження передбачені пристрої для приготування й роздачі тонізуючих напоїв, а також місця для занять фізичною культурою

Для оптимізації відносин у колективі проводяться тренінги з залучанням психологів на теми: «Адаптація у новому колективі», «Поведінка в суспільстві».

Через постійний розвиток комп'ютерних технологій та використовуваного програмного забезпечення, нормативної бази в галузі, виникає проблема нестачі досвіду. У рамках запобігання некомпетентності співробітників передбачено: проведення моніторингу якості виконаної роботи працівниками підприємства, навчальні тренінги, брифінги та ін. Існує програма щорічного підвищення та перевірки кваліфікаційного досвіду персоналу із залучанням провідних спеціалістів.

Обладнання та організація робочих місць користувачів ПК, забезпечують відповідність конструкцій всіх елементів робочого місця та їх взаємного розташування ергономічним вимогам з урахуванням характеру і особливостей трудової діяльності відповідно до ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» [16].

При розташуванні елементів робочого місця користувача ПК були враховані: робоча поза користувача; простір для розміщення користувача; можливість огляду елементів робочого місця; можливість ведення записів, розміщення документації і матеріалів, які використовуються користувачем.

Конструкція робочого місця користувача ПК забезпечує підтримання оптимальної робочої пози. Робочі місця з ПК розташовані відносно вікон, щоб природне світло падало збоку переважно зліва. Висота робочої поверхні столу з ПК регулюється в межах 680-800 мм, а ширина і глибина – забезпечує можливість виконання операцій у зоні досяжності моторного поля (рекомендовані розміри: ширина – 600-1400 мм, глибина – 800-1000 мм). Робочий стіл має простір для ніг висотою 600 мм, шириною – 500 мм, глибиною (на рівні колін) – 450 мм, на рівні простягнутої ноги – 650 мм. Поверхня сидіння і спинки стільця напівм'яка з нековзним повітронепроникним покриттям, що легко чиститься і не електризується.

4.3 Заходи з виробничої санітарії і гігієни праці

Основними причинами недостатньої або надмірної освітленості робочих місць є несправність або хибний вибір освітлювальних приладів, неправильне розташування робочих місць по відношенню до джерел освітлення.

Незадовільна освітленість на робочому місці або на робочій зоні може бути причиною зниження продуктивності та якості праці, отримання травм. Недостатнє або надмірне освітлення викликає зоровий дискомфорт, що

виражається у відчутті незручності або напруженості. Тривале перебування в умовах зорового дискомфорту призводить до розсіювання уваги, зменшення зосередженості, зоровій і загальній втомі.

У приміщенні обладнаному ПК з ВДТ, згідно ДБН В.2.5-28-2018 «Природне і штучне освітлення» [15] передбачене природне та штучне освітлення.

Природне освітлення здійснено через світлові прорізи, які орієнтовані на південь і забезпечують коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче 1,5 %. Для захисту від прямих сонячних променів, які створюють прямі та відбиті відблиски на поверхні екранів і клавіатури, передбачено сонцезахисні пристрої, на вікнах встановлені жалюзі.

Штучне освітлення приміщення, розмірами: довжина – 6 м, ширина – 5 м, висота – 2,5 м і використанням світильника типу ЛВО (растровий), здійснено системою загального рівномірного освітлення відповідно до розрахунку:

1. Розрахунок кількості рядів світильників у приміщенні N_p :

$$N_p = \frac{B}{(H - h_p) \cdot [L/h]}, \text{ шт}; \quad (4.1)$$

де: B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м (для кабінету $h_p = 0,8 \text{ м}$);

$[L/h]$ – числове значення коефіцієнта світильника ($L/h = 1,4$).

$$N_p = \frac{5}{(2,5 - 0,8) \cdot 1,4} = 3, \text{ шт.}$$

2. Визначення максимально допустимої відстані між рядами світильників $L_{\max}$:

$$L_{\max} = \frac{B}{N_p}, \text{ м}; \quad (4.2)$$

$$L_{\max} = \frac{5}{3} = 1,67, \text{ м.}$$

3. Визначення значення індексу приміщення i , що характеризує співвідношення розмірів освітлювального приміщення і висоти розміщення світильників:

$$i = \frac{A \cdot B}{(H - h_p) \cdot (A + B)}; \quad (4.3)$$

де: A – довжина приміщення, m .

$$i = \frac{6 \cdot 5}{(2,5 - 0,8) \cdot (6 + 5)} = 1,6.$$

4. Визначення значення коефіцієнта використання світлового потоку η , створюваного світильниками типу ЛВО (растрові).

Виходячи з залежності від виду джерела світла, типу світильника, коефіцієнтів відбиття поверхонь приміщення та індексу приміщення $\eta = 47\%$.

5. Визначення сумарного світлового потоку освітлювальної установки у даному приміщенні Φ_Σ :

$$\Phi_\Sigma = \frac{E_H \cdot A \cdot B \cdot k_z \cdot z}{\eta}, \text{ лм}; \quad (4.4)$$

де: E_H – рівень нормованого загального освітлення, $лк$ ($E_H = 300 лк$);

k_z – коефіцієнт запасу ($k_z = 1,4$);

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості (відношення середньої освітленості до мінімальної освітленості), як правило дорівнює (для люмінесцентних ламп $z = 1,1$);

η – коефіцієнт використання світлового потоку.

$$\Phi_\Sigma = \frac{300 \cdot 6 \cdot 5 \cdot 1,4 \cdot 1,1}{0,47} = 29489,36, \text{ лм}.$$

6. Визначення умовної загальної кількості світильників у приміщенні N_{ce}^* :

$$N_{ce}^* = \frac{A \cdot B}{L_{\max}^2}, \text{ шт}; \quad (4.5)$$

$$N_{ce}^* = \frac{6 \cdot 5}{1,67^2} = 10,8, \text{ шт}.$$

7. Розрахунок світлового потоку умовного джерела світла $\Phi_{\text{л}}^*$:

$$\Phi_{\text{л}}^* = \frac{\Phi_{\Sigma}}{N_{\text{л}}^*}, \text{ лм}; \quad (4.6)$$

де: $N_{\text{л}}^*$ – загальна кількість ламп у світильнику, яка розраховується за формулою:

$$N_{\text{л}}^* = N_{\text{св}}^* \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.7)$$

де: n – кількість ламп у світильнику, шт.

$$N_{\text{л}}^* = 10,8 \cdot 4 = 43,2, \text{ шт};$$

$$\Phi_{\text{л}}^* = \frac{2948936}{43,2} = 682,62, \text{ лм}.$$

8. Вибір типу стандартної лампи з найближчим значенням фактичного світлового потоку лампи $\Phi_{\text{л}}$, і визначення коефіцієнту m (співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи $\Phi_{\text{л}}^*$ та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи $\Phi_{\text{л}}$):

$$m = \frac{\Phi_{\text{л}}^*}{\Phi_{\text{л}}}; \quad (4.8)$$

$$m = \frac{682,62}{1200} = 0,57.$$

9. Визначення оптимальної (фактичної) кількості світильників у приміщенні $N_{\text{св}}$:

$$N_{\text{св}} = N_{\text{св}}^* \cdot m, \text{ шт}; \quad (4.9)$$

$$N_{\text{св}} = 10,8 \cdot 0,57 = 6, \text{ шт}.$$

10. Визначення фактичної кількості ламп у приміщенні $N_{\text{л}}$:

$$N_{\text{л}} = N_{\text{св}} \cdot n, \text{ шт}; \quad (4.10)$$

$$N_{\text{л}} = 6 \cdot 4 = 24, \text{ шт}.$$

11. Визначення загальної розрахункової освітленості E_p у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп:

$$E_p = \frac{\Phi_{\text{л}} \cdot N_{\text{л}} \cdot \eta}{A \cdot B \cdot k_z \cdot z}, \text{ лк}; \quad (4.11)$$

$$E_p = \frac{1200 \cdot 24 \cdot 0,47}{6 \cdot 5 \cdot 1,4 \cdot 1,1} = 292,99, \text{ лк.}$$

Виходячи з розрахунку значення освітленості на поверхні робочого столу в зоні розміщення документів становить 292,99 лк, що відповідає нормованому показнику штучного освітлення для адміністративної будівлі (кабінети і робочі кімнати) згідно з ДБН В.2.5-28-2018 «Природне і штучне освітлення» [15]. Як джерела штучного освітлення приміщення застосовано люмінесцентні лампи типу Т8.

Метеорологічні умови для приміщення з комп'ютеризованими робочими місцями – температура повітря, відносна вологість повітря й швидкість його переміщення цілком відповідають вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень» [17] і ГОСТ 12.1.005-88 «ССБТ. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны» [10]. Роботи у приміщенні з ПК, належать до категорії Іб – легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату:

- у холодний період року: температура 21-23°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;

- у теплий період року: температура 22-24°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с.

Ці параметри забезпечуються системами опалення, кондиціонування і вентиляції відповідно до вимог ДБН В.2.5-67:2013 «Опалення, вентиляція та кондиціонування» [12].

Згідно вимог ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні стандартні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» [16], у приміщенні з ВДТ забезпечений 3-кратний обмін повітря за годину. Для забезпечення 3-кратного повітрообміну у приміщенні передбачена система припливно-витяжної механічної вентиляції відповідно до вимог ДБН В.2.5-67:2013 «Опалення, вентиляція та кондиціонування» [12].

В умовах інтенсивного поширення коронавірусної інфекції в Україні, а також наявності інших неменш небезпечних вірусів значно зростає небезпека зараження персоналу інфекційними захворюваннями.

Тому окрім виконання заходів щодо підтримки необхідних параметрів мікроклімату на робочому місці, передбачені додаткові заходи щодо недопущення розповсюдження інфекційних захворювань, а саме: розроблено правила поведінки персоналу на робочому місці під час виконання посадових обов'язків, передбачені додаткові вологі прибирання та провітрювання приміщення, дезінфекція робочих поверхонь.

4.4 Заходи безпеки у надзвичайних ситуаціях

4.4.1 Заходи з пожежної безпеки

Заходи з пожежної безпеки для приміщення обладнаного ПК з ВДТ, розроблені відповідно до вимог НАПБ А.01.001-2014 «Правила пожежної безпеки в Україні» [51].

Виходячи з аналізу речовин та матеріалів, які використовуються при роботі у приміщенні обладнаному ПК з ВДТ:

- згідно ДСТУ EN 2:2014 «Класифікація пожеж (EN 2:1992, EN 2:1992/A1:2004, IDT)» [19] у приміщенні обладнаному ПК з ВДТ можлива пожежа класів – А (пожежа, що супроводжується горінням твердих матеріалів) та Е (горіння електроустановок, що перебувають під напругою до 1000 В);

- відповідно до вимог ДСТУ Б В.1.1-36:2016 «Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою» [18], воно належить до категорії «Д» з пожежної небезпеки – простір у приміщенні, у якому перебувають тверді горючі речовини та матеріали.

Оскільки приміщення яке обладнане ПК з ВДТ належить до виробництва категорії «Д» з пожежної небезпеки, тому відповідно до

ДБН В.1.1-7:2016 «Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги» [13] воно має II ступінь вогнестійкості.

Згідно вимог ДБН В.2.5-56:2014 «Системи протипожежного захисту» [14], для попередження про виникнення пожежі в приміщенні обладнаному ПК з ВДТ встановлена адресна протипожежна система Tiras PRIME A з використанням ручного пожежного сповіщувача DETECTO MNL100, який подає сигнал пожежної тривоги в ручному режимі та адресного димового пожежного сповіщувача DETECTO SMK100.

Оскільки приміщення що обладнане ПК з ВДТ має площу 30 м^2 , тому відповідно до вимог п. 5 розділу VI «Вибір типу та необхідної кількості вогнегасників», «Правил експлуатації та типових норм належності вогнегасників» [62], для гасіння електроустановок, що знаходяться під напругою, передбачено вуглекислотні вогнегасники типу ВВК-3,5 у кількості 2 штуки (з розрахунку один вогнегасник с величиною заряду вогнегасної речовини 3 кг. і більше, на 20 м^2 площі приміщення). Додатково, на кожному поверсі будівлі, в якій розміщене приміщення обладнане ПК з ВДТ, передбачене два переносних порошкових вогнегасника – ВП-5.

4.4.2 Заходи щодо захисту робітників і службовців промислового об'єкта та непрацюючого населення у випадку аварії на радіаційно-небезпечному об'єкті [94]

Радіоактивне забруднення є наслідком аварії на радіаційно-небезпечному об'єкті (РНО), а також аварій транспортних засобів з ядерними енергетичними установками або установками, що перевозять радіоактивні речовини (РР). Аварії на радіаційно-небезпечних об'єктах можуть супроводжуватися також пожежами, руйнуваннями й іншими наслідками.

Основними заходами захисту населення при виникненні радіоактивного забруднення є:

- використання засобів колективного та індивідуального захисту (ЗІЗ);

- застосування засобів медичної профілактики;
- дотримання необхідних режимів поведінки;
- евакуація;
- обмеження доступу на забруднену територію;
- заборона споживання забруднених продуктів харчування і води;
- санітарна обробка людей, дезактивація одягу, техніки, споруджень, території, доріг та інших об'єктів.

Відповідно до прогнозів здійснюється оповіщення населення про небезпеку і даються вказівки про укриття в захисних спорудах, використання засобів медичної профілактики і дотримання режимів поведінки. Оповіщення здійснюється на всю глибину зони небезпечного радіоактивного забруднення, у якій можна очікувати радіаційне ураження населення. В першу чергу оповіщається населення районів, які безпосередньо прилягають до об'єкта, потім більш віддалених. Населення за сигналом оповіщення ховається в захисних спорудах, а за їх відсутністю - у житлових та виробничих будинках і перебуває в них до одержання подальших вказівок.

При виникненні аварії силами обслуговуючого персоналу й аварійних служб проводяться заходи щодо ліквідації запобігання викиду РР в атмосферу. Силами пожежних підрозділів здійснюється локалізація і гасіння пожеж. Одночасно на об'єкті проводяться рятувальні роботи, які полягають у рятуванні потерпілих із завалів, палаючих будинків і забруднених ділянок, наданні їм медичної допомоги і переміщенні в захисні споруди чи на незабруднену територію.

Подальші заходи здійснюються після з'ясування ситуації. На забрудненій території організовується радіаційна розвідка, спостереження і лабораторний контроль. За даними спостереження і розвідки уточнюються визначені при прогнозуванні межі зон забруднення, у кожній з них планується і здійснюється комплекс заходів щодо захисту населення і ліквідації наслідків забруднення.

У зоні екстрених заходів основним способом захисту є укриття

населення в захисних спорудах або будинках з наступною евакуацією на незабруднену територію. Протягом усього часу формування радіоактивного сліду (осідання РР) населення повинне перебувати в захисних спорудах і будинках безвихідно. Пізніше допускається короточасний вихід (у разі потреби) з використанням ЗІЗ. У цей період населенням використовуються засоби медичної профілактики. Не допускається вживання незахищених продуктів харчування і води. Приймаються й інші запобіжні заходи.

Відповідним начальником цивільного захисту (ЦЗ) встановлюється і доводиться до населення за допомогою засобів теле і радіомовлення оптимальний режим поведінки.

Евакуація населення проводиться з тих районів, де перебування може призвести до опромінення людей вище припустимих меж і де не можна забезпечити його захист іншими способами. Рішення на евакуацію приймається начальником ЦЗ області. Корегується наявний план, проводиться підготовка транспорту, уточнюються маршрути евакуації з урахуванням радіаційної обстановки. Населення попереджається про час і порядок евакуації, транспорт подається до місць укриття, посадка і перевезення людей здійснюються в короткий термін, щоб уникнути переопромінення. У період руху ведеться дозиметричний контроль.

Евакуація здійснюється в 2 етапи: на першому етапі населення доставляється до межі зони забруднення, на другому - пересаджується на незабруднений РР транспорт і доставляється в місця розташування.

При виїзді на незабруднену територію здійснюється контроль зараженості людей, що вивозяться, майна і транспорту. При необхідності проводиться їхня санітарна обробка і дезактивація. У районах, з яких евакуйоване населення, організовується охорона будинків і майна. Будинки й устаткування консервуються. Для контролю за станом споруд і устаткування, попередження можливих пожеж і аварій на комунально-енергетичних мережах організовується аварійно-технічна служба. У цих районах ведеться постійний санітарний і ветеринарний контроль, проводяться протиепідемічні

заходи.

З районів, де очікується тривале радіоактивне забруднення, може проводитися евакуація підприємств, установ і організацій. Устаткування, що вивозиться, матеріали і майно перевіряються на радіоактивне забруднення і при необхідності дезактивуються.

У зоні профілактичних заходів населення повинне знаходитися в захисних спорудженнях тільки в період формування радіоактивного сліду. Надалі перебування на зараженій території по можливості обмежується. При сильному пилоутворенні використовуються ЗІЗ. Приймаються заходи для попередження занесення РР у приміщення, організовується санітарна обробка людей, дотримуються заходи особистої гігієни, а також приймаються заходи щодо попередження вживання забруднених продуктів харчування і води. З цієї зони може тимчасово евакуюватися певна категорія населення, опромінення якої вкрай небажане: діти, вагітні, матері, що годують.

В усіх зонах радіоактивного забруднення проводяться заходи щодо спостереження за обстановкою, забезпечення життєдіяльності населення і ліквідації наслідків забруднення. Зони забруднення оточуються, входи і виходи з них контролюються. У зонах постійно ведуться радіаційна розвідка і спостереження, організовуються дозиметричний контроль опромінення людей і контроль забруднення харчової сировини, продуктів харчування, фуражу і води. На основі цих даних уточнюється обстановка і корегуються заходи щодо захисту населення і режими його поведінки.

При оцінці обстановки керуються дозами опромінення І рівня забруднення, зазначеними в НРБУ-97/Д-2000. Однак у деяких випадках можуть встановлюватися інші тимчасові показники опромінення і забруднення. Так, для планування надзвичайних заходів відповідно до радіаційної обстановки урядова комісія з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС встановила для населення тимчасові еквівалентні дози опромінення: у перший рік після аварії 100 мЗв, у другий – 30 і в третій – 25 мЗв.

Для зниження можливих доз опромінення при ліквідації наслідків у зонах забруднення проводиться дезактивація території, будинків і споруджень, устаткування, техніки й інших об'єктів, виконуються заходи щодо усунення пилу. Роботи ведуться позмінно з урахуванням припустимих доз опромінення, встановлених для формувань. Радіоактивні відходи, що утворюються при дезактивації, вивозяться на спеціально створювані пункти захоронення.

На межах зон забруднення створюються пункти спеціальної обробки (ПуСО), люди і транспорт, що відбувають з зон забруднення, на них проходять дозиметричний контроль. При виявленні забруднення вище припустимих рівнів люди проходять санітарну обробку, транспорт – дезактивацію. Забруднений одяг відправляється на дезактивацію, замість нього з підмінного фонду видається чистий. Санобробка людей може також проводитися на стаціонарних санітарно-обмивальних пунктах (СОП), дезактивація – на станціях знезаражування транспорту (СЗТ).

Техніка і майно, що вивозяться з забрудненої території, дезактивуються неспеціальних майданчиках, які обладнуються біля ПуСО.

Дозвіл на реевакуацію дається після обстеження населених пунктів спеціально створюваними комісіями.

Таким чином передбачений в розділі «Охорона праці та безпека у надзвичайних ситуаціях» комплекс заходів, для приміщення обладнаного персональними комп'ютерами з візуальними дисплейними терміналами, по забезпеченню безпеки, виробничої санітарії, гігієни праці, пожежної безпеки і цивільного захисту, забезпечує безпечні та комфортні умови праці персоналу та безпеку персоналу в умовах пожеж та інших надзвичайних ситуацій.

ВИСНОВКИ

Розглянуто сутність та характеристику промислового комплексу регіону. Було наведено, що промисловий комплекс – це цілісна сукупність взаємозв’язаних виробничих підприємств на відповідній території. Зазначено, що промисловий комплекс регіону є провідною галуззю економіки та включає в себе дві групи галузей: видобувну і обробну. Він являє собою складну економічну систему, на яку впливає безліч факторів, насамперед, зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на формування та розвиток промислового комплексу регіону.

Визначено особливості, методи та підходи до управління промисловим комплексом регіону. Було виявлено, що на управління промисловим комплексом регіону одночасно впливає державна та регіональна влада. У ході роботи дали визначення поняттю: «стратегічне управління промисловим комплексом регіону – це діяльність, спрямована на досягнення цілей у нестабільному, конкурентному, ринковому середовищі, включаючи діагностичний аналіз регіону, стратегічне планування та реалізацію обраної стратегії». Обґрунтовано необхідність створення нового механізму управління промисловим комплексом регіону. Зазначили, що методами регулювання розвитку промислового комплексу регіону являються: прямі (адміністративні) і непрямі (економічні) методи. Досліджуючи різні підходи до управління, а саме: ситуаційний, функціональний, системний та процесний, виявлено два головні напрямки підходів до управління промисловим

комплексом регіону – системний та ситуаційний підходи. Обґрунтуванням цього є те, що системний підхід розглядає промисловий комплекс регіону, як систему і враховує інтереси усіх учасників. Ситуаційний підхід відзначено тому, що органам управління легше відреагувати на різні ситуації задля надання допомоги та простимулювання промислового комплексу регіону.

Розглянуто вплив виробничої інфраструктури на розвиток промислового комплексу регіону. Відзначено, що виробнича інфраструктура промислового комплексу регіону – це комплекс взаємопов'язаних елементів народного господарства, що забезпечують зовнішні умови протікання виробничого процесу. Підтверджено що, формування особливостей, функцій, принципів виробничої інфраструктури впливає на розвиток промислового комплексу регіону.

Проаналізовано стан стратегічного управління промисловим комплексом регіону. Наведена динаміка економічних показників діяльності (індекс валового регіонального продукту Запорізької області, індекс промислової продукції Запорізької області, оцінка економічного потенціалу окремих видів діяльності Запорізької області) свідчить про ефективність стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону. Розглянуто концепції та стратегії державного та регіонального управління промисловим комплексом регіону.

Досліджено розвиток виробничої інфраструктури промислового комплексу Запорізького регіону. Проаналізовано складові виробничої інфраструктури, а саме: транспортна система, засоби зв'язку та об'єкти електропостачання. Визначено, що Запорізький регіон є одним з найбільш виробляючих та споживаючих електроенергію в Україні. Розвиток виробничої інфраструктури дає можливість для підвищення конкурентоспроможності промислового комплексу регіону, шляхом розширення транспортної складової, переходом від звичайної енергетики до відтворювальної та підтримки розвитку усіх видів зв'язку.

Проведено оцінку факторів, які впливають на розвиток промислового комплексу Запорізького регіону за допомогою PEST-аналізу та SWOT-аналізу. В результаті аналізу було визначено сильні і слабкі сторони, можливості та загрози для промислового комплексу регіону. Найбільшу загрозу для підприємства складають соціальні та економічні фактори. Політико-правові та технологічні фактори складають меншу загрозу для діяльності та розвитку промислового комплексу Запорізького регіону.

Розроблено механізм стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону. Необхідність розробки механізму стратегічного управління промисловим комплексом регіону обумовлена тим, що зміцнення економічного становища регіонів України багато в чому залежить від стану і розвитку промислового комплексу, до галузей і підприємств якого глобальна економіка висуває все більш жорсткі вимоги в міру розширення товарних і фінансових ринків, а також поглиблення і посилення конкуренції. Запропонований механізм стратегічного управління промисловим комплексом регіону враховує інтереси всіх учасників даного процесу, виключає дублювання функцій управління і вирішує завдання з використанням найбільш ефективних методів управління.

З метою реалізації завдань дослідження визначено потенціал та напрямки розвитку промислового комплексу Запорізького регіону, які сприятимуть розвитку та підтримки конкурентоспроможності промислового комплексу. Виявили, що напрямками розвитку є: впровадження прогресивних управлінських рішень, регламентація і сертифікація якості управлінських процесів та навчання менеджменту. Визначено, що потенціалом розвитку промислового регіону є наявність ресурсів, що дають змогу формувати, розвивати та ефективно використовувати регіональні можливості.

На основі дослідження та факторного аналізу за методикою М. Портера «національний конкурентний ромб» обґрунтовано конкурентні переваги промислового комплексу регіону, а саме: розвинені галузі виробництва металів та сплавів, попит на промислову продукцію та ефект кластерінга.

У результаті чого показано, що промисловий комплекс регіону готовий до змін, але потребує підтримки зі сторони державного та регіонального управління. Тому, державні та регіональні органи влади мають вживати такі заходи, як:

- розробка сучасних стратегічних програм та стратегій, що мають корегуватися та адаптуватися до сучасних умов та проблем;
- забезпечити постійне та в повному обсязі фінансування промислових підприємств на наукових розробок;
- переглянути нормативно-правову базу стосовно пільг, дотацій та підтримки особливо важливих підприємств промислового комплексу;
- сприяти підписанню міжнародних контрактів.

Підводячи підсумок, можна стверджувати, що успішне функціонування промислового комплексу залежить від вдало підібраного механізму управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ансофф І. Стратегічне управління / пер. с англ. Л. І. Евенко. Москва: Економіка, 1989. 519 с.
2. Анпілогова Ж. Д. Промисловий комплекс України стан та перспективи модернізації. *Економіка та держава*. 2012. № 7. С. 96-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2012_7_29 (дата звернення: 12.10.2020).
3. Атамас О. П. Сутність та класифікація виробничої інфраструктури Апк. *Ефективна економіка*. 2011. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_12_10 (дата звернення: 28.10.2020).
4. Безгін К.С., Гришина І.В. Порівняльний аналіз процесного та функціонального підходів до управління підприємством. *Вісник економічної науки України*. 2009. № 2. С. 3
5. Бітунов В. В. Галузь і території. Москва: Думки, 1987. 238 с.
6. Бобровська О.Ю., Савостенко Т. О., Лебедева В. К. Державне та регіональне управління : навч. посіб. Дніпро, 2018. 160 с.
7. Бутко М., Сидоренко І. Еволюційні погляди на модернізацію різних ієрархічних рівнів виробничої інфраструктури. *Економіст*. 2013. № 3. С. 11-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2013_3_5 (дата звернення: 12.11.2020).
8. Гончаров Д. Ю. Оцінка ефективності формування та розвитку компетенцій промислового підприємства. Санкт-Петербург, 2010. 22 с.
9. Горник В.Г., Дацій Н.В. Інвестиційно-інноваційний розвиток промисловості: монографія. Київ: Вид-во НАДУ, 2005. 200 с.
10. ГОСТ 12.1.005-88. Система стандартов безопасности труда. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны. [На заміну ГОСТ 12.1.005-76 ; чинний з 1989-01-01]. Москва : МОЗ СРСР, 1988. 50 с. (Міждержавний стандарт)

11. ГОСТ 12.0.003-74* Система стандартов безопасности труда. Опасные и вредные производственные факторы. Классификация. [Введ. 1976-01-01]. Москва : Госстандарт СССР, 1974. 4 с. (Межгосударственный стандарт)
12. ДБН В.2.5-67:2013. Опалення, вентиляція та кондиціонування. [На заміну СНиП 2.04.05-91 ; крім розділу 5 та додатка 22. ; чинний від 2014-01-01]. Київ : Мінрегіонбуд України, 2013. 149 с. (Державні будівельні норми України)
13. ДБН В.1.1-7:2016. Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги. [На заміну ДБН В.1.1.7-2002 ; чинний від 2017-06-01]. Київ : Мінрегіон України, 2017. 47 с. (Державні будівельні норми)
14. ДБН В.2.5-56:2014. Системи протипожежного захисту. [На заміну ДБН В.2.5-56:2010 ; СНиП 2.04.05-91 (розділи 5 та 22) ; чинний від 2015-07-01]. Київ : Мінрегіон України, 2014. 191 с. (Державні будівельні норми)
15. ДБН В.2.5-28-2018. Природне і штучне освітлення. [На заміну ДБН В.2.5-28-2006 ; чинний з 2019-03-01]. Київ : Мінрегіон України, 2018. 133 с. (Державні будівельні норми України)
16. ДСанПіН 3.3.2.007-98. Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин. [Чинний від 1998-12-10]. Київ : МОЗ України, 1998. URL: <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=2445> (дата звернення: 03.11.2020).
17. ДСН 3.3.6.042-99. Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень. [Чинний від 1999-12-01]. Київ : МОЗ України, 1999. 106 с. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/va042282-99> (дата звернення: 03.11.2020).
18. ДСТУ Б В.1.1-36:2016. Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою. [На заміну НАПБ Б.03.002-2007 ; чинний від 2017-01-01]. Київ : Мінрегіонбуд України, 2016. 66 с. (Державний Стандарт України)

19. ДСТУ EN 2:2014. Класифікація пожеж (EN 2:1992; EN 2:1992/A1:2004, IDT). [На заміну ГОСТ 27331-87 ; чинний з 01.01.2016]. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 7 с. (Державний Стандарт України)
20. Економічна енциклопедія: у 3 т. / гол. ред. С.В. Мочерний. Київ : Вид. центр "Академія", 2000. Т. 1. 864 с.
21. Ершов К. О. Проблеми стратегічного управління розвитком регіонального промислового комплексу. *Збірник «Російське підприємництво»*. 2014. Вип. 9. С. 89–94.
22. Жупаненко В. М. Сучасне трактування інфраструктури економіки. *Облік і фінанси АПК*. 2010. № 3. С. 129-138.
23. Загальна характеристика господарства, промисловість. *Соціально-економічна географія України*: веб-сайт. URL: <http://moodle.mdu.in.ua/mod/page/view.php?id=6069> (дата звернення: 03.11.2020)
24. Закон України «Про місцеві державні адміністрації». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1999. № 20-21. 190 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення: 13.11.2020)
25. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1997. № 24. 170 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.10.2020).
26. Ізард В. Методи регіонального аналізу. Москва: Прогрес, 1966. 659 с.
27. Індустріальний парк «Мелітополь». *Інвестиційний портал Запорізької області*: веб-сайт. URL: <https://investment.zoda.gov.ua/uk/catalog/industrialnyi-park-melitopoly>.
28. Індустріальний парк «Гуляйпільський». *Інвестиційний портал Запорізької області*: веб-сайт. URL: <https://investment.zoda.gov.ua/uk/catalog/stvorenniya-industrialnogo-parku-gulyaypilyskiy>.

29. Калініченко Л.Л. Актуальні проблеми та напрями розвитку потенціалу соціально-економічних систем в умовах конкуренції: монографія. Харків : ФОП Панов А. М., 2017. 275 с.
30. Карлова О. А. Організація виробництва та функціонування систем життєзабезпечення міст: конспект лекцій. Харків: ХНАМГ, 2013. 116 с.
31. Коваль Н.В. Формування та реалізація регіональної інвестиційної політики у сучасних умовах. 2018. С. 45-57. URL: http://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/5121/1/formuvannya_ta_realizaciya.pdf (дата звернення: 01.11.2020).
32. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 12.11.2020).
33. Колосовский М. М. Обрані праці. Смоленськ: Ойкумена, 2006. 336 с.
34. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. 141 с. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.11.2020).
35. Кононова І. В. Аналіз підходів до управління підприємством у сучасних умовах. 2013. № 1. С. 146-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prom_2013_1_31 (дата звернення: 09.09.2020).
36. Концепція розвитку малого та середнього підприємництва в Запорізькій області на період до 2022 року. URL: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000065/65839.pdf (дата звернення: 13.10.2020).
37. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. Санкт-Петербург: Питер Ком, 1999. 896 с.
38. Кочерга А. І. Соціальна інфраструктура: питання теорії та практики. Київ: Наукова думка, 1982. 335 с.
39. Красовский В.П. Инфраструктура та інтенсифікація економіки. Львів: Наука, 2008. 192 с.

40. Кримська Л.О., Третяк Н.Г. Оцінка конкурентних переваг українського пасажирського авіабудування. *Держава та регіони*. 2014. №5(80)
41. Кузнєцова К. О. Менеджмент регіонального розвитку: навчальний посібник. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 81 с.
42. Кулик Н.Н. Удосконалення інфраструктури фондового ринку України в умовах стабілізації економічного зростання. Харків: Регіон, 2016. 30 с.
43. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень. Тернопіль: Еконічна думка, 2005. 124 с.
44. Куценко В. І. Розвиток соціальної сфери в умовах формування ринкових відносин (питання теорії і практики) / за ред. Б. М. Данилишина. Київ: РВПС України НАН України, 2007. 100 с.
45. Мазилів, Е.А. Розвиток промислового комплексу в контексті модернізації економіки регіону: монографія. Вологда: ИСЭРТ РАН, 2015. 168 с.
46. Мазур А. Г. Управління в регіональних економічних системах: теорія, методологія, практика. Вінниця: «Консоль». 2003. 408 с.
47. Мельник М. І., Лещух І. В. Розвиток інституційної інфраструктури підтримки бізнесу в регіоні: тенденції і перспективи. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7310> (дата звернення: 11.11.2020).
48. Мескон М. Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основи менеджменту / пер. с англ. Москва : «Дело», 1993. 702 с.
49. Мінцберг Г., Альстренд Б., Лемпел Д. Школи стратегії. Санкт-Петербург: Питер, 2000. 336 с.
50. Мільнер Б. З., Евенко Л. И., Раппопорт В. С. Системний підхід до організації управління. Москва: Економіка, 1983. 224 с.

51. НАПБ А.01.001-14. Правила пожежної безпеки в Україні. [На заміну НАПБ А.01.001-04 ; чинний від 2014-12-30]. Київ : МВС України, 2014. 91 с. (Нормативний акт пожежної безпеки)

52. НПАОП 0.00-7.15-18. Вимоги щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроям. [На заміну НПАОП 0.00-1.28-10 ; чинний від 2018-05-18]. Київ : Мінсоцполітики України, 2018. 6 с. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0508-18> (дата звернення: 13.11.2020).

53. НПАОП 40.1-1.21-98. Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів. [На заміну ДНАОП 0.00.1.21-84 ; чинний з 1998-01-09]. Київ : Мінпраці України, 1998. 89 с. (Нормативно-правовий акт охорони праці)

54. Опис стратегічного аналізу Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності до проекту Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року. *Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності Запорізької обласної державної адміністрації*. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/777/upravlinnya-zovnishnih-znosin-ta-zed.html> (дата звернення: 12.11.2020)

55. Остапчук О.Є. Системний підхід до управління та прийняття управлінських рішень. URL: http://conftiapv.at.ua/publ/konferenciji_2011/section_5/sistemnij_pidkhid_do_upravlinnja_ta_prijnjattja_upravlinskikh_rishen/11-1-0-787 (дата звернення: 13.10.2020).

56. Офіційний сайт Запорізької обласної державної адміністрації. URL: <https://www.zoda.gov.ua/> (дата звернення 18.10.2020).

57. Офіційний сайт Запорізької торгово-промислової палати. URL: <https://www.cci.zp.ua/> (дата звернення 01.10.2020).

58. Офіційний сайт Запорізької обласної державної адміністрації. URL: <https://www.zoda.gov.ua/> (дата звернення 03.11.2020).

59. Портер М. Е. Конкурентна стратегія /пер. с англ. Москва: Альпина Бизнес Букс, 2005. 454 с.

60. Портер М. Е. Міжнародна конкуренція /пер. с англ. Москва: Международные отношения, 1993. 896 с.

61. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 рік». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.10.2020).

62. Правила експлуатації та типових норм належності вогнегасників. [На заміну НАПБ Б.03.001-2004 ; чинний від 2018-02-23]. Київ : МВС України, 2018. 23 с. (Правила)

63. ПУЕ-2017. Правила улаштування електроустановок. [На заміну ПУЕ-86 ; чинний з 2017-08-21]. Київ : Міненергосугілля України, 2017. 617 с.

64. Пуліна Т.В. Методичні підходи до створення та розвитку кластерних об'єднань підприємств харчової промисловості: монографія. Запоріжжя: «Акцент», 2013. 408 с.

65. Рандалов Ю.Б., Будаева Ц.Б. Соціальна інфраструктура регіону: проблеми розвитку. Новосибірськ : Наука, 1989. 72 с.

66. Розпорядження Кабінету міністрів України Про затвердження перспективного плану формування територій громад Запорізької області. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/938-2015-%D1%80#Text> (дата звернення: 21.11.2020).

67. Розпорядження Кабінету міністрів України Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.11.2020).

68. Роль органів державного управління та місцевого самоврядування в економічному розвитку регіону. *Київський міський центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій*. URL: http://cpk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=141 (дата звернення: 01.09.2020).

69. Русскова Е.Г. Інфраструктура російського фондового ринку: системний підхід. Волгоград: Волгогр. науч. изд-во, 2005. 232 с.

70. Сайфулина А. Ф. Теоретичні підходи до оцінки ефективності функціонування виробничої інфраструктури регіону. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2020. №8. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2020-8-6240> <https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15991361085615.pdf> (дата звернення: 03.11.2020).

71. Самуельсон П. Економіка: у 2 т. Москва: НПО "АЛГОН" ВНИИСИ, 1992. 333 с.

72. Секторальні та крос-секторальні експортні стратегії. *Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України*. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/MoreDetails?lang=uk-UA&id=4caaddb5-094f-4dab-8ac9-da323b41ad65&title=SektoralniTaKrossektoralniEksportniStrategii> (дата звернення: 20.11.2020).

73. Скибінський О.С. Григорєв О.Ю. Пшик О.О. Формування теоретичних засад інфраструктури житлового будівництва. *Вісник Національний університет «Львівська політехніка»*. 2006. С. 309-317

74. Смахова Т.А. Інноваційна діяльність та інноваційний процес: яка різниця? 2004. №5(47). С 77-79.

75. Соколенко С.И. Шляхи кластеризації економіки з метою підвищення конкурентоспроможності Запорізької області. Київ. 2010. 158 с.

76. Стельмашук А.М. Державне регулювання економіки : навчальний посібник. Тернопіль : ТАНГ, 2000. 315 с.

77. Сторчеус О. М. Сутність регулювання промислового комплексу регіону. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. №4. С. 75–77. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=125> (дата звернення: 25.09.2020).

78. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року, затверджена рішенням Запорізької обласної ради від 12.12.2019

№134 URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/48277/strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2027-roku.html> (дата звернення 19.11.2020).

79. Стратегічний аналіз соціально-економічного розвитку Запорізької області. URL: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000119/119609.pdf (дата звернення: 23.10.2020)

80. Тесленок І.М., Коваль В.В. Аналіз стратегічного управління промисловим комплексом Запорізького регіону. Актуальні проблеми економіки, фінансів, менеджменту та права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 26 листопада 2020 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2020. 172 с.

81. Тесленок І.М., Коваль В.В. Теоретичні підходи до вивчення виробничої інфраструктури регіону. Тиждень науки-2020. Факультет економіки та управління. Тези доповідей науково-практичної конференції, Запоріжжя, 13–17 квітня 2020 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. 475 с.

82. Тесленок І.М., Соріна О. О., Коваль В.В. Розробка механізму стратегічного управління промисловим комплексом регіону Економіка та держава. 2020. № 12. С. 35–40.

83. Тесленок І. М., Кримська Л.О., Стратегічний аналіз зовнішнього середовища в системі управління промисловим підприємством. Запоріжжя : ЗНТУ, 2012. 110 с.

85. Томпсон А. А., Стрикленд Дж. Стратегічний менеджмент: концепції й ситуації для аналізу / пер. з англ. Москва: Издательский дом «Вильямс», 2006. 928 с.

86. Трубочанін В. В. Методологічні основи конкурентних переваг промислового підприємства. *Економіка промисловості*. 2009. № 4. С. 134–142

87. Уваров А. В., Уваров С.А. Цитовский Є.А. Допоміжне виробництва: інтенсифікація та ефективність. Львів: ЛФЕІ, 1991. 138 с.

88. Філіна С.В., Подзерко К.В. Функціональний підхід як інструмент забезпечення ефективного управління. Полтава. 2019. 324 с.
89. Харченко В.А. Підходи до управління сучасним підприємством. Донецьк: ДонНТУ. 2012. С. 175–178. URL: <http://ea.donntu.edu.ua/handle/123456789/15454>
90. Червяков І.М. Вдосконалення системи управління регіональними промисловими комплексами. Ефективна економіка. 2011. №11. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3853>
91. Шаталова Т.М., Чебікіна М.В. Регіональна економіка: промисловий комплекс. Самара: Изд-во Самарського університета, 2018. 92 с.
92. Шершньова З. Е., Оборська С. В., Ратушний Ю. М.. Стратегічне управління: навч.- метод. посібник для самост. вивч. дисц. Київ : КНЕУ, 2001. 232 с.
93. Шкуліпа Л.В. Застосування SWOT-аналізу для оцінки доцільності проведення реструктуризації на залізничному транспорті України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2013. № 1(48). С. 168-175.
94. Шоботов В. М. Цивільна оборона : навчальний посібник вид. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 438 с.
95. Шраг М. І. Промислові комплекси (теоретичні нариси). Москва : Економіка, 1969.158 с
96. Rosenstein-Rodan P. N. Problems of industrialization of eastern and southeastern Europe. *The Economic Journal*. 1943. Vol. 53. № 210. P.202–211.
97. The catalytic effects of air transport in Europe. URL: http://www.eurocontrol.int/eec/see/gallery/content/public/documents/workshop_2005_Adrian_Cooper.pdf (дата звернення: 20.11.2020).
98. 90/270/ЄЕС. Про мінімальні вимоги безпеки та здоров'я при роботі з екранними пристроями. [Чинний від 1990-05-29]. Брюссель. : Рада Європейських співтовариств, 1990. 14 с. URL: <http://docs.pravo.ru/document/view/32704903/> (дата звернення: 15.10.2020).

ДОДАТКИ

Додаток А

Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності

	2018		2019 ¹	
	тис.грн	відсотків до підсумку	тис.грн	відсотків до підсумку
Промисловість	220124489,0	100,0	202366226,8	100,0
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	4343128,4	2,0	7084799,6	3,5
Переробна промисловість	168879423,5	76,7	144870951,9	71,6
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	26093058,3	11,8	24046437,1	11,9
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	790108,9	0,4	776329,5	0,4
виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	1015044,1	0,5	962208,0	0,5
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	10441521,7	4,7	9574085,3	4,7
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	3745413,7	1,7	3226355,0	1,6
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	492193,7	0,2	515720,2	0,2
виробництво гумових і пластмасових виробів; іншої неметалевої мінеральної продукції	6305977,4	2,9	6017234,5	3,0
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	87119347,8	39,6	71189374,2	35,2
машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	28444002,8	12,9	23163519,2	11,4
виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	4432755,1	2,0	5399688,9	2,7
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	45581653,2	20,7	48937289,6	24,2
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1320283,9	0,6	1473185,7	0,7

Додаток Б

Індекси промислової продукції за видами діяльності

	2016	2017	2018	2019
Промисловість	96,9	106,2	103,6	95,5
Добувна та переробна промисловість	100,1	105,0	103,6	95,1
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	95,8	103,5	104,8	101,1
Переробна промисловість	100,6	105,2	103,5	94,3
у тому числі				
виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	101,4	99,2	97,2	97,5
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	96,1	113,1	114,4	96,4
виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	97,2	94,9	110,8	94,7
виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	105,4	106,9	101,2	96,4
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	92,5	135,5	103,5	95,4
виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	...	...	...	...
виробництво гумових і пластмасових виробів; іншої неметалевої мінеральної продукції	109,6	111,0	89,4	99,5
металургійне виробництво; виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	99,5	106,1	104,1	97,3
машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	98,9	107,6	105,6	90,4
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	86,4	110,9	103,5	97,2

